

Ahmed Yesevî'nin Rumelili Bir Takipçisi

ÜSKÜPLÜ ATÂ

TUHFETÜ'L-UŞŞÂK

Prof. Dr. İ. Hakkı AKSOYAK

Ankara 2017

İnceleme Araştırma Dizisi

Yayın No: 41

Ahmed Yesevî'nin Rumelili Bir Takipçisi

Üsküplü Atâ

Tuhfetü'l-Uşşâk

Hazırlayan

Prof. Dr. İ. Hakkı AKSOYAK

Yayın Koordinatörü

Halil ULUSOY

Teknik Redaksiyon

Dr. Bülent KAYA

ISBN

978-9944-237-56-7

Baskı Tarihi

Nisan 2017

Baskı

Merkez Repro Basım Yayın Ltd. Şti.

www.merkezrepro.com

Ahmet Yesevi Üniversitesi

Mütevelli Heyet Başkanlığı

Taşkent Cad. Şehit H. Temel Kuşuoğlu Sokak.

No: 30 06490 Bahçelievler/ANKARA

Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 216 06 09

www.ayu.edu.tr yayinlar@yesevi.edu.tr

Kitapta ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarlarının olup,
Ahmet Yesevî Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığının
görüşlerini yansıtmazlar.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	5
ÖNSÖZ.....	7
KISALTMALAR.....	10
GİRİŞ	11
I. ÜSKÜP’TE BİR YESEVÎ DERVİŞİ: ÜSKÜPLÜ ATÂ.....	11
A. Hayatı.....	11
B. Eserleri.....	16
C. Edebî Kişiliği.....	24
II. TUHFETÜ’L-UŞŞÂK.....	30
A. Eser Hakkında Genel Bilgiler	30
1. Eserin Yazılışı ile İlgili Bilgiler	31
2. Vezin	32
3. Kâfiye	32
4. Beyit Sayısı.....	39
5. Dili	40
6. Nüshaları	48
B. Eserin İçeriği.....	50
1. Başlangıç Bölümü	50
2. Konunun İşlendiği Bölüm.....	52
3. Sonuç Bölümü.....	61
III. TUHFETÜ’L-UŞŞÂK İLE KÂTİBÎ’NİN DEHBÂB’İNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	64
IV. SONUÇ	76
V. KAYNAKLAR.....	81
VI. METİN	87
VII. DİZİN (Özel Adlar)	219

SUNUŞ

Ahmet Yesevî'nin yetiştirdiği binlerce öğrenci, Yesevî mektebin-den aldıkları inanç, bilgi ve bilinci Horasan'a, Deşti Kıpçak diye adlandırılan Sibiryâ'ya, Diyâr-ı Rûm diye adlandırılan Anadolu'ya ve Balkanlara ulaştırmışlardır.

Yusuf Hemedânî'den yoğun bir tasavvuf eğitimi alan Yesevî, şeyhin dört halefinden üçüncüsü olmuş ve ilk iki haleften sonra şeyhinin yerine geçmiştir. Hemedânî'den aldığı bir işaretle buradaki irşat makamını Şeyh Adülhalik Gücdüvânî'ye bırakarak Yesî'ye dönen Yesevî, büyük bir etki alanına ulaşacak olan Yesevîye Ocağı'nı kurmuştur.

Bütün Türk yurtlarında İslam'ı tebliğle görevlendireceği müritlere, İslam'ın Zahirî ve Bâtınî ilimlerini öğretir. Rivayetlere göre, Ahmed Yesevî dergâhında yetişip Hint kıtasından İdil boylarına, Çin Sedi'nden Tuna kenarlarına kadar uzanan geniş bir coğrafyaya tebliğ ve irşat göreviyle gönderilen dervişlerin sayısı, doksan dokuz bindir. Yine başka bir rivayete göre, Ahmed Yesevî'nin on iki bini kendi yaşadığı muhitte, doksan dokuz bini de uzak ülkelerde bulunan müridleri ve geleneğe uygun olarak hayattayken tayin ettiği pek çok halefi vardı. İlk halefi, Arslan Baba'nın oğlu Mansur Ata'dır. Mansur Ata, vefat edince, yerine oğlu Abdülmelik Ata; onun vefatından sonra yerine oğlu Tac Hâce, daha sonra da onun oğlu Zengi Ata geçtiler. Yesevî'nin ikinci halefi Harizmli Said Ata, üçüncü halefi, Yesevî tarzındaki hikmetleri ve menkıbeleriyle Türkler arasında büyük bir şöhret ve nüfuzu olan

Süleyman Hakîm Ata'dır. Yeseviye silsilesi, bilhassa Seyyid Ata ile Sadr Ata'dan gelmektedir.

Anadolu'da ve Rumeli'de Türk varlığının kökleşmesinde en büyük hisselerden biri, Yesevî takipçileridir. Osmanlı Devleti'nin manevi kurucuları olan Şeyh Edebâli, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Geyikli Baba Ahmed Yesevî'nin takipçileridir. Evliya Çelebi, gezdiği yerlerde rastladığı Yesevî dervişlerine ait makamları eserinde kaydederek, bu derviş ve gaziler arasında Deliorman'daki Demirci Baba, Niyazabad'daki Avşar Baba, Merzifon'daki Pir Dede, Karadeniz kenarında Batova'daki Akyazılı, Bursa'daki Geyikli Baba, Abdal Musa, İstanbul Unkapanı'ndaki Horoz Dede, Bozok Sancağı Yozgat'taki Emir Çin Osman, Tokat merkezindeki Gaj-Gaj Dede ve Zile ilçesindeki Şeyh Nusret Evliya Çelebi'den Yesevî dervişleri olarak bahseder. Rumeli'nin fethinin manevi öncüsü olan Sarı Saltık da asıl adı Muhammed Buhari olan bir Yesevî dervişidir. Ahmed Yesevî'nin Hacı Bektaş'a yardımcı olarak gönderdiği Sarı Saltuk, Balkanlarda Müslümanlığı kökleştiren kişidir. 16. yüzyıla kadar Türkistan ve Horasan'ın hemen her yerinde hatta Keşmir'de, Kâbil'de, İstanbul'da, Temeşvar'da ve Hicaz'da da Yesevî dervişlerine rastlanmaktaydı. İşte bunlardan biri de Üsküp'te yaşamış olan *Tuhfetül-Uşşâk* mesnevisinin şairi Üsküplü Atâ'dır. Şair *Tuhfetül-Uşşâk* mesnevisinin sonunda onun neslinden geldiğini söylemektedir.

Bizler de Ahmet Yesevî Üniversitesi olarak Ahmet Yesevî'nin eserlerinin yanı sıra onun Rumeli'deki takipçilerinden olan Üsküplü Atâ'nın da eserinin basılmasının doğru olacağını düşünerek elinizdeki bu kitabı hazırladık. *Ahmed Yesevî'nin Rumelili Bir Takipçisi Üsküplü Atâ Tuhfetül-Uşşâk* adlı kitabın hazırlanmasında emeği geçen Prof. Dr. İ. Hakkı Aksoyak'a şahsım ve üniversitem adına en kalbî şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Musa YILDIZ
Mütevelli Heyet Başkanı

ÖNSÖZ

Büyük mutasavvıf Hoca Ahmed Yesevî hikmetleriyle kültür tarihimize yeni ufuklar açtı; bu etki ile Hakim Ata, Uzun Hasan Ata, Seyyid Ata, Sadr Ata, Bedr Ata, Mansur Ata, Sait Ata, Süleyman Ata ve Zengî Ata gibi pek çok Yesevî dervişi yetişti. Üsküplü Atâ da kendisini Yesevî dervişi olarak kabul eden bir şairdir. Kaynaklar şairin *Divan*'ı, *Tuhfetül-Uşşâk* mesnevisi ve *Mevlit* adlı eserlerini haber veriyorlar. Atâ'nın *Divanı*'nın tam metni elimize ulaşmamıştır. *Tuhfetül-Uşşâk* mesnevisinin iki nüshası elimizdedir.

Tuhfetül-Uşşâk, İran şairi Kâtibi'nin *Dehbâb (Tecnîsât)* adlı mesnevisinin kısmen çevirisidir. Atâ, eserine yer yer eklemeler ve çıkarmalar yapmıştır. *Tuhfetül-Uşşâk*'ta Atâ'nın Ahmed Yesevî'ye bağlı olduğunu ifade ettiği; Nakşîliğin kurucusu Hoca Bahaeddin'i (ö.1389), Emir Buharî'yi ve Abdullah İlahî'yi saygıyla andığı beyitler *Dehbâb*'da yoktur. Böylece XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde olgun yaşta bulunan bir Osmanlı şairinin eserinde bir yandan Ahmed Yesevî bir yandan da Nakşî ekolünün temsilcileri aynı anda anılmıştır. Anadolu sahasında Emir Buharî ile ilgili ilk manzum övgüleri bulundurması da *Tuhfetül-Uşşâk*'ın önemli biri özelliğidir.

Tuhfetül-Uşşâk'ın Ankara Millî Kütüphane ve Saraybosna Kütüphanesi nüshaları elimizdedir. Prof. Dr. Fuat Köprülü, eserin bir nüshasının özel kütüphanesinde olduğunu söylüyorsa da bu nüshaya ulaşılamamıştır. Saraybosna nüshasının başında eserin adı *Uşşâk-nâme* olarak

yazılmıştır. Ancak şair mesnevisinde eserinin adını *Tuhfetü'l-Uşşâk* olarak anar.

Beş bölümden oluşan çalışmamızın genel plânı şu şekildedir: I. Bölüm'de, Üsküplü Atâ'nın hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında kaynakların verdiği bilgileri bir araya getirdik. II. Bölüm'de, *Tuhfetü'l-Uşşâk* hakkında kaynaklardaki bilgiler verildi; eser biçim ve içerik bakımından incelendi. Üsküplü Atâ'nın *Tuhfetü'l-Uşşâk* adlı mesnevisinin iki nüshası tespit edilebilmiştir: Ankara Millî kütüphane, Yz. A. 2188. (=A.) ve Gazi Hüsrev Begova Kütüphanesi (Saraybosna) R. 2421 (=G.). *Tuhfetü'l-Uşşâk*'in elimizde bulunan iki nüshasının beyit sayısı farklıdır. A. nüshası 1398; G. nüshası 1327 beyittir. Bazı beyitler A. nüshasında bazıları ise G. nüshasında yoktur. İki nüshadan hazırladığımız metin ise 1413 beyittir. Atâ, *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ı, ünlü İran şairi Kâtibî'nin *Dehbâb* diğer adıyla *Tecnisât* adlı mesnevisini esas alarak kaleme almıştır. Dehbâb'ın beyit sayısı Türkiye'de yapılan iki çalışmaya göre *Dehbâb* 1170 beyittir.

Kâtibî, 10 bâb'a ayırdığı mesnevisinin her bâb'ında 5 hikâyeye yer verir. Atâ da *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ı aynı plân ile meydana getirmiştir. *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ın iki nüshası da plân bakımından *Dehbâb*'ı izlemekle birlikte bazı bablardaki hikâye sayısı bazen fazla bazen eksik çıkmaktadır. Metni oluştururken plân bakımından Farsça aslına daha çok uyan A. nüshasını esas aldık. Buna rağmen bu nüshada da plâna göre eksik ve fazlalıklar meydana geldi. *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ta II. Bâb ve X. Bâb'ta beş hikâye yerine dört hikâye bulunuyor. IV. Bâb'ta ise beş olması gereken hikâye sayısı bir fazlası ile altı olarak yer alıyor. Hikâye sayılarındaki eksiklik ve fazlalık eserin Farsça aslı üzerinde yapılan iki çalışmada da görülmektedir. Buna rağmen yaptığımız karşılaştırma sonucu III. Bâb'dan bir hikâyeyi II. Bâba aldık. Bu durum *Tuhfetü'l-Uşşâk* ile *Dehbâb*'ın plân bakımından karşılaştırılmasında engel oluşturmuştur.

III. Bölüm'de *Tuhfetü'l-Uşşâk*, Kâtibî'nin *Dehbâb*'ı ile karşılaştırıldı. VI. Bölüm, *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ın metnine ayrıldı. Eserin sonunda VII. Dizin (Özel Adlar) yer almaktadır. İlk baskıdaki tam dizin yerine, bu

baskıda özel adlar dizinine yer verilmiştir. Metinde okuyamadığımız ibareleri üç nokta ile gösterdik. Metne yaptığımız eklemeleri parantez içerisinde verdik. Anlaşılamayan beyitlerin yanına soru işareti koyduk.

Üsküplü Atâ'nın *Tuhfetü'l-Uşşâk* mesnevisinin Ankara Milli Kütüphaneye nüshasını yayına hazırladık ve çalışmamızı bur özeti bir makale haline getirdik. Atâ üstüne çalıştığımızı belirtmemiz üzerine rahmetli M. Ali Tanyeri şairin çeşitli mecmualardan topladığı şiirlerini vermek lutfunda bulundu. Kendilerine bu konudaki katkılarından dolayı teşekkür ederim. Söz konusu şiirlerden yararlanmamıza önyak olan değerli arkadaşım Prof. Dr. Hatice Aynur'a; Atâ'nın *Mecmau'n-nezâir*'deki şiirlerini gönderen Prof. Dr. M. Fatih Köksal'a ve Manchester, John Rylands, nr: 68'deki *Mecmua*'nın mikrofilmni veren Dr. Mehmet Kalpaklı'ya da katkılarından dolayı teşekkür ederim. Nüshaları karşılaştırırken yardım eden öğrencim İncinur Dr. Atik Gürbüz ile Dr. Mehmet Gürbüz'ün emeklerini de burada anmak isterim. Birinci baskı için tanıtım yazısı kaleme alan Dr. Kaplan Üstüner'e de ayrıca teşekkür ederim.

Metindeki otuz kadar kelimeyi onaran ve yeni anlamlar öneren değerli bilim insanı Prof. Dr. Semih Tezcan'a teşekkür ederim. Çalışmaları her zaman teşvik eden hocam Prof. Dr. Mustafa İsen'e müteşekkirim.

Eserin, şu anda bitmiş olan ilk baskısı Bosna-Hersek Dostları Vakfı'nın başkanı Sayın Saffet Erdem'in maddi katkıları ile gerçekleşti. Yeni baskı ise Ahmed Yesevî Üniversitesi Mütevelli Heyeti'ni temsilen Prof. Dr. Musa Yıldız'ın tavsiyesi ve desteği sayesinde oldu. Kendilerine Üsküplü Ata'nın *Tuhfetü'l-Uşşâk* mesnevisinin yanısıra Ahmed Yesevî ile ilgili eserleri basma konusundaki ciddi çabalarından dolayı dilimiz ve edebiyatımız adına şükranlarımı sunarım.

Prof. Dr. İ. Hakkı AKSOYAK
Ankara, 2017

KISALTMALAR

A.: Arapça

akk.: akuzatif

bk.: bakınız

C.: Cilt

DTCF: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

F.: Farsça

gen.: genetik

H.: Hicrî

Haz.: Hazırlayan.

Hız.: Hazret

iy.: iyelik eki

Ktp. Kütüphanesi

M.: Milâdî

nr: numara

ö.a.: özel ad

s.: sayfa.

S.: Sayı.

TDAY: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı

TDED: Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi

TDK: Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

y.a.: yer adı

GİRİŞ

I. ÜSKÜP'TE BİR YESEVÎ DERVİŞİ: ÜSKÜPLÜ ATÂ

A. Hayatı

Son zamanlarda yurt içinde hakkında pek çok neşriyat yapılan Ahmed Yesevî'nin hayatı üzerindeki sis perdesi henüz ortadan kaldırılamamıştır. Yesevî'nin tarihî kişiliği karanlıkta olmasına rağmen kendisinin ve ondan ilham alarak şiirler söyleyen şairlerin kültür tarihimizde üstlendiği misyon gün gibi ortadadır. Bu şairin öğretilerini ve şiir yolunu izleyerek halka İslâmiyet'in temel prensiplerini tasavvufun hoşgörüsü altında manzum olarak aktaran “Hikmet Mektebi Öğrencileri”, isimlerinin sonuna “ata” kelimesi eklenen Hakim Ata, Uzun Hasan Ata, Seyyid Ata, Sadr Ata, Bedr Ata, Mansur Ata, Said Ata, Süleyman Ata, Zengî Ata ve Üsküplü Atâ gibi Yesevî muhipleridir¹. Yesevîlik, Hakim Ata, Mansur Ata ve Sait Ata'nın şiirleriyle Yesi çevresinde gönüllere hitap ederken; Üsküplü Atâ gibi birçok din davetçisi ile de doğudan batıya doğru yeni iklimlere yöneliyordu.

Üsküplü Atâ hakkında kaynakların verdikleri bilgileri sıralamadan önce şairin ismi üzerinde durmak gerekir. Bilindiği gibi Yesevî müritlerine “ata” denirdi. Bu kelime Türkçe olup “baba, cedd, şeyh, mürşit”

¹ Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, “Ahmed-i Yesevî'nin Takipçileri”, *Yesevîlik Bilgisi*, Ankara 2000, s.353.

gibi anlamlara gelir. Osmanlı Türkçesi'nde elif-te-elif ile yazılırdı². Üsküplü Atâ'nın ismi ise Arapça olup "bağış" anlamındadır ve eski harflerle imlâsı ayın-tı-elif iledir. Dolayısıyla Yesevî dervişlerine verilen ata unvanıyla şairin ismi arasında doğrudan bir bağ yoktur.

Üsküplü Atâ'nın ne zaman ve nerede doğduğu belli değildir. Bir müddet kadılık yapan şair, 1523'te vefat eder³. Latifî, Atâ'nın II. Selim devrinin sonunda; Mehmet Süreyya ise 1552 yılından sonra vefat ettiğini bildirir⁴. Nail Tuman, Latifî'nin II. Selim (d.1524-ö.1574) devrinde; Mehmet Süreyya'nın 1552 yılından sonra vefat etti⁵ ifadesini birleştirerek Atâ'nın II. Selim devrinde hayatta olduğunu belirtmekle yetinir. Riyazî Sultan Selim-i Kadim devrinde vefat ettiğini belirtiyor⁶. Mehmet Süreyya aslında 1552'de vefat eden iki Atâ'dan söz ediyor ki bu bilgi aynı mahlası kullanan şairlerin vefat tarihlerinin birbirine karıştığını düşündürüyor⁷.

Atâ'nın ölüm tarihinin tespitinde, ilk neşrimizde, İsmail E. Erünsal'ın "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları III Telhisi Mustafa Efendi Ceridesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir 1993, s.12-16 künyeli makalesini merkeze alarak Kanuni döneminde Atâ'nın beş kaside sunduğu ve karşılığını aldığı yönündeki verdiğimiz bilginin doğru olmadığı Arife Çağlar'ın teziyle düzeltilmiştir. Bilginin doğrusu şöyledir. "İsmail E. Erünsal'ın, "Arşiv Belgelerine Göre XVI. Asır Şairleri" adlı bir makalesinde yine aynı dönem şairlerinden olan Keşfi'nin oğlu

² M. Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, İstanbul 1989, C.II, s.67, 120, 131, 385; Şecaettin Koka, "Yesevî Şeyhlerine Türklerce Atâ Denirdi", *Bay*, 6-7, Prizren (Şubat-Mart 1995), s.6; Mevlana Safiyüddin, *Nesebnâme Tercümesi*, (Haz.: Kemal Erarslan), İstanbul 1996, s.82.

³ M. Şerefettin Yaltkaya-Kilisli Rifat Bilge, *Keşf-el-zünûn*, İstanbul 1941, C.I, s.370. *Tuhfetül-Uşşâk*'ın Ankara Millî Kütüphane nüshasının 1a yaprağında şairin 1523'te vefat ettiği yazılıdır.

⁴ Kafzade Fâizî, *Zübdetül-eşâr*, Millet Kütüphanesi, nr: 1325, 1621, s.144; Latifî, *age*, s.384; Mehmet Süreyya, *age*, s.474, Tuman, *age*, s.682.

⁵ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani*, İstanbul 1311, C.III, s.474.

⁶ Riyâzî, *age*, 105b.

⁷ Mehmet Süreyya, *age*, C.III, s.474.

Atâ adlı bir şaire ait, devrin padişahına sunulmuş yedi kaside olduğu görülmüştür⁸.”

Sicill-i Osmani'nin verdiği tarih birbirini desteklediği için *Keşf-el-zünûn*'da şairin 1523'te vefat ettiğini söyler. Şair, *Tuhfetül-Uşşâk* mesnevisini 1505-1506 yılları arasında bitirir. O yıllarda şair, bir mesnevi kaleme alacak kadar olgun bir yaşta olmalıdır. Üsküp'te vefat etmiştir⁹.

Atâ'dan söz eden kaynakların hepsi şairin Üsküplü olduğunu ve ecdâdının Acem diyarından geldiğini kaydeder¹⁰. Şairin, kendisinin Ahmed Yesevî neslinden geldiğini iddia etmesi de tezkireler tarafından özenle kaydedilir. Atâ, *Tuhfetül-Uşşâk* mesnevisinin sonunda Ahmed Yesevî neslinden geldiğini iddia eder¹¹.

⁸ İsmail E. Erünsal, “Türk Edebiyatı Tarihini Arşiv Kaynakları III Telhisi Mustafa Efendi Ceridesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir 1993, s. 12, 13, 14, 15, 16. İsmail E. Erünsal, “Arşiv Belgelerine Göre XVI. Asır Şairleri” *Türk Edebiyatı Tarihini Arşiv Kaynakları*, Haz. E. İsmail, Erünsal, Cemal Kafadar, Gönül Alpay Tekin, Cambridge Mass Harvard Üniversitesi, 2008. İsmail E. Erünsal, “Arşiv Belgelerine Göre XVI. Asır Şairleri” *Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, (Haz.: Hatice Aynur) 2016 206-246. *Üsküplü Atâ ve Divânçesi (İnceleme-Tenkitledi Metin-Sözlük*, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2013, s. 10. Nitekim Âşık Çelebi de Keşfi'nin Atâ ismindeki bir çocuğunun genç yaşta vefat ettiğini bildiriyor. Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi, Meşâirü's-Şuarâ*, İstanbul Araştırma Enstitüsü, İstanbul 2010, C. II, s.718.

⁹ Kılıç, *age.*, C. II, s.1093.

¹⁰ Kılıç, *age.*, 1092-93.; Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuara*, (Haz.: İbrahim Kutluk), Ankara 1989, C.II, s.638; Beyanî, *Beyanî Tezkiresi*, (Haz.: İbrahim Kutluk), Ankara 1997, s.597; Aysun Sungurhan, *Beyanî Tezkiresi*, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994, s. 102-103. Cemâl Kurnaz, *Türkiye-Orta Asya Edebi İlişkileri*, Ankara 1999, s.196.

¹¹ Kaynaklar Ahmet Yesevî ile Atâ arasındaki akrabalık ilişkisi konusunda şunları söylüyorlar: “neslindendir” (Kılıç, *age.*, 1092-93.), “soyundan geldiğini iddia ederdi” (Hasan Çelebi, *age.*, s.638; Şemseddin Sami, *Kamusül-alâm*, İstanbul 1311, C.IV, s.3157; Kurnaz, *age.*, s.196), “silsile-i nesebi Yesevî'ye müntehîdür.” (Beyanî, *age.*, s.597), “torunlarından” (Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı Kütüphanesi, nr: B./870, s.682) ve “dervişlerindendir” (Saadettin Nüzhet Ergun, “Atâ”, *Türk Şairleri*, İstanbul, C.II, s.538.).

Kaynaklara göre şair, eğitimini yarım bırakır¹². *Tuhfetü'l-Uşşâk* mesnevisinde de bilim öğrenerek ömrünü boşa geçirdiğini; sarf, nahiv, mantık, felsefe, riyazî, bedî, beyan ve maanî okuyarak dünyevî bilimleri tahsil ettiğini; ancak Tanrı'ya ulaştıran ilimin daha önemli olduğunu anlatıyor:

Tenfîr Ez-Ba'zı Ulûm ve Tergîb Be-Ba'z
Nâzenîn ömri abes sarf eyledün
Ya'nî tahsîl-i fen-i sarf eyledün

Bir zemân dahı dürişdün nahve sen
Yigreg idi varmasan ol nahve sen

Bunca demler dahı oldun mantıkî
Ana harc itdün bu zîbâ mantıkî

Hikmet aslına dürişdün bir zemân
Bilmedün nedür mekân ile zemân

Gâhî ta'rîf-i riyâzî eyledün
Fikrünü cennet riyâzı eyledün

Geh ma'âniydi sözün gâhî kelâm
Andan artuk söylemezdün bir kelâm

Geçdi ömrün kesb idince âleti
Oldun uş enbâ'-yı cinsün âleti

Bakma hükm-i Bû Alî Sînâ'ya sen
Bir nazar eyle *velev şî'nâ* ya sen

Kim anun kılduğu Kânûn u Şifâ
Bu marazdan cânuna virmez şifâ

Cümleden ilm-i ilâhîdür garaz
Cevher ol ma'nîde kamusı araz

Felsefe degül İlâhî didüğüm
Âlet olur anda âlet didüğüm (1117-27)

¹² Latîfî, *Latîfî Tezkîretü's-şuarâ ve Tabsîratü'n-nuzemâ*, (Haz.: Rıdvan Canım), Ankara 2000, s.397; Kılıç, *age*, 1092-93.; Kurnaz, *age*, s.196.

Eğitimini yarıda bırakan şair, Nakşbendî mektebine girer¹³ ve Üsküp'te inzivaya çekilir¹⁴. Bu ekolde pek çok “müşahede” ve “mükâşefe”ye sahip olur¹⁵. *Tuhfetül-Uşşâk* mesnevisinde bu konuda somut bilgiler de vardır. Aşağıdaki beyitte şair, Nakşîliği över:

Çünkü kalmaz nakş u kalur Nakş-bend
Geç bu zâhir nakşuna bir nakş u bend (1105)

Emîr Buhârî vasfındaki beyitlerde Nakşîliğin kurucusu Hoca Bahaeddin'i (ö.1389), Emir Buhârî'nin şeyhi ve bu anlayışın Anadolu'daki ilk temsilcilerinden Abdullah İlahî ve Emir Buhârî'yi saygıyla anar:

Der-Vasf-ı Hazret-i Emîr Buhârî Sellemehullah
Kim alup çengâline bir dem seni
Gezdüre âfâkı ey merd-i seni
Sırrıdur Hâce Bahâ'ü'd-dînün ol
Dürridür bahr-ı bahâ vü dînün ol
Nakdidür Hâce İlahî gencinün
Nakdini artur İlahî gencinün
Yiridür ol serverün İslâmbol
Marifet çoğ anda vü İslâm bol
Kutb-ı Hak Mîr Buhârî andadur
Sanki dünyânun bihârı anda dur
Devlet anun kim bunun gibi ere
Ölmedin pâyına yüz süre ere
Ana irürsen iresin özüne
Koyasın kışrı iresin özüne
Yoksa ne eb fâ'ide eyler ne üm
Bir bahâne oldı mürşid Hak'dan um (1142-1149)

¹³ Latifi, *age*, s.397; Kılıç, *age*, 1092-93.; Hasan Çelebi, *age*, s.639; Riyâzî, *Riyâzü's-sü-ara*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr: 3724, 105b; Mehmet Süreyya, *age*, s.474.

¹⁴ Kılıç, *age*, 1092-93.

¹⁵ Latifi, *age*, s.397.

Emir Buharî hakkında Anadolu sahasında Lâmiî Çelebi ile Mollâ Murat'ın manzumeleri bulunmaktadır¹⁶. Bu durumda Anadolu sahasında Emir Buharî ve Abdullah İlâhî'den manzum olarak ilk söz eden şairlerden birisi de Üsküplü Atâ'dır.

B. Eserleri

Köprülü, Atâ'nın *Tuhfetü'l-Uşşâk*, *Mevlit* ve *Divan* olmak üzere üç eseri olduğunu söylüyor.

Divan: Şairin elimize eksik bir *Divan*'ı ulaşmış bulunuyor. Bu *Divan*'da 16 kaside ve 17 gazel vardır¹⁷. Bazı mecmualarda da şiirleri görülmektedir. Edirneli Nazmî'nin *Mecmau'n-nezâir*'inde¹⁸, *Perwane Bey Mecmuası*'nda¹⁹ ve başka mecmualarda²⁰ Atâ'nın manzumeleri görülmektedir. Mecmualardaki bazı şiirleri, Nevâyî²¹, Sâni²² ve Çâkerî'ye²³ naziredir. Bir başka mecmuada “su” redifli gazeli kayıtlıdır²⁴. Şairin *Mecmau'n-Nezâir*'deki şiirine Âhî, Celîlî, Subhî (2 adet), Şemî, Nazmî

¹⁶ Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, *İstanbul'da Buharalı Bir Mutasavvıf, Emir Buhari*, Ankara 1999, s. 91-125.

¹⁷ Mine Mengi, “Bir Şiir Mecmuası Hakkında”, *Ankara Üniversitesi Türkoloji Dergisi*, Ankara 1977, C. VII., s.78. (Bu mecmua için bk. *İstanbul Kitaphıkları Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, İstanbul 1947, C.1, s.97-98; Ergun, *age*, C.II, s.538-540.

¹⁸ M. Fatih Köksal, *Edirneli Nazmî'nin Mecmau'n-nezâir*, Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara 2001, s. 480.

¹⁹ Ergun, *age*, s.538-540.

²⁰ *Mecmua*, DTCF. Kütüphanesi, MÖ. I, nr: 518; *Mecmua*, DTCF. Kütüphanesi, MÖ. I, nr: 869; *Mecmua*, DTCF. Kütüphanesi, MC., nr: 647; *Mecmua*, Fatih, nr: 4078; *Mecmua*, Ali Emiri, nr: 674; *Mecmua*, İzmir Millî Kütüphanesi, nr: 2013. Bu mecmua için bk. Ali Yardım, *İzmir Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, İzmir 1997, C.III, s.273; Hüseyin Ayan, Bir nazire Mecmuası, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1991-92, S.7, s.114; *Mecmua*, Eyüp Husrev Paşa Kütüphanesi, nr: 1301. Bu mecmua için bk. Ergun, *age*, C.II, s.538.

²¹ M. Fuad Köprülü, “Ahmet Paşa”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1951, C.I, s.191.

²² Ali Nihat Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri*, İstanbul 1949, Fasikül 4, s.104.

²³ Hatice Aynur, *15. YY. Şairi Çâkerî ve Divanı*, İstanbul 1999, s.39.

²⁴ Tahir Üzgör, “Su redifli şiirler ve Fuzulî'nin Su Kasidesi'nin Kompozisyonuna Dâir”, *İlmî Araştırmalar*, İstanbul 2000, S.9, s.240.

(2 adet), Refikî, Revânî ve Selman olmak üzere toplam on şair nazire yazmıştır²⁵. Üsküplü Atâ'nın mecmualarda tespit edilebilen şiirlerinin nazım şekillerine göre ilk dizeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

ŞİİRLERİN İLK DİZELERİ

KASİDELER	
1	Şîrîn-terîn nevâle vü ferruh-terîn nevâ
2	Nedür seherde görinen bu zer-nişân hancer
3	Bu deyr-i fenâ sanma sakın dâr-ı bekâdur
4	Her varak kim nüsha-i figende-i zerd ü âldür
5	Bir subh-dem ki pâdişeh-i zer-nigâr tîg
6	Ne yiller esdi yine ey berîd-i bâd-ı kabûl
7	Zeyn idüp kendü özini mihr-i münevver hâtem
8	Bir subh-dem ki husrev-i hurşiddür nişân
9	Bâd-ı hazân ki bâga uzatdı nisâr elin
10	Yapdı hisâr-ı sebz-i zümürürd nigâr serv
11	Yine şâh-ı gül-i terden götürüp ser gonca
12	Bâz meşşâta-i ter-dest-i nesîm-i shehî
MURABBALAR	
1	Gelünüz câm ile cân âyinesin pâk idelüm
2	Gelünüz câm ile cân âyinesin pâk idelüm
TERCİBEND	
	Ey gönül âlemi sen sanma sakın cây-ı makar
GAZELLER	
Harfî'l-elif	
1	Vasf-ı cemâl-i dil-bere çün kıldum ibtidâ
2	Sözlerüne cânum ey la'l-i şeker-bârum fidâ
3	Ey hayâl-i kâmetün cümle revân u cân-ârâ
4	Münşî-i ezel nâme-i hüsnî idüp inşâ
5	Ol meh-likâ cefâlar iderse sana atâ
6	Öldürür bin âşıkı bir ışık ile ol meh-likâ
7	Ey hatı bin fitne zülfü yüz belâ
8	Cim zülfünle elif kaddün görelden dâ'imâ
9	Bulur hevâ-yı zülfün ile bu gönül ziyâ
10	Hancer-i hûn-rîzle yir yir ki zahm urdun bana

²⁵ Köksal, agt., C. II, s. 480.

ÜSKÜPLÜ ATÂ

11	Yâr itdi derd-i hicrân bir sîm-ten bana
12	Dil degül döymez cefâ resminde kûh-ı Kâf ana
13	Ben miyem tenhâ olan mihr ile ser-gerdân ana
14	Merdüm-i çeşmün ki kût itdün bu gün kandan ana
15	Bâr-ı ışkun dâl ider kaddümi döymez kâf ana
16	Cân kulagını tutarsan bir nefes benden yana
	Harfü'l-ba
17	Mâh-rûyundan alurken mihr-i âlem-tâb tâb
18	Mihr-i hüsününden durur her bir gönülde gözde tâb
19	Âba düşdükçe yüzün aksi gider kendüden âb
20	Ne yüzle öykünür sana şems-i duhâ aceb
21	Işk âteşine düş diler isen safâ-yı kalb
22	Murgveş her günde... yüzlü mihr ile yanup
	Harfu't-ta
23	Ger dilim dilim dilerse bagrumı peykân-ı dost
24	Her birisi bâlâna berâber be-hey âfet
	Harfu'l-cim
25	Derd-i ışkıyla evel resme alışdurdı mizâc
	Harfü'l-ha
26	Meclis içre gonca leblerle safâ sürer kadeh
27	Mevsim-i lâle vü güldür içelüm câm-ı sabûh
	Harfü'l-hı
28	Tatsam şeker-lebünsüz olur kand-i nâb telh
	Harfü'd-dal
29	Âşüfte oldu zülfüne dil eslemedi pend
	Harfü'z-zal
30	Tatsam şeker lebünsüz olur kand-i nâb lezîz
31	Virdi mezâk-ı câna lebün bir haber lezîz
	Harfu'r-ra
32	Demidür gözlerümün yaşları akmak ister
33	Göremez bâd-ı seher âh-ı gubârından eser
34	Benüm gibi akar şem'un sirişki bagrı yanıkdur
35	Âhum ol dūd-ı siyehdür k'âftâb üstindedür
36	Mîmdür ol gonçe-fem kim mâh-tâb üstindedür

37	Gül gül oldukça yüzi sünbüllerin kim dağıdur
38	Ârızun gülzârı her dem tâze cennet bâğıdur
39	Çünkü her başdan çıkan bir zülf-i ser-keşden çıkar
40	Sohbet el vormeyicek yâr ile fûrkat yegdür
41	Bagram fırâk odiyla yanmış kebâba benzer
42	Zâr zâr agladugum gördükçe sular çağlar
43	Tîg-i uryânunı pehlûya çeken kan dirler
44	Deheni varını la'l-i leb-i cânândan sor
45	İki yalın yüzlü bendendür şehâ sems ü kamer
46	Yine cânum seyinür ol ruhu zîbâ mı gelür
47	Dil derdmendi derdine ışkun devâ bilür
48	Gerçi nâz ehli güzellerde vefâ nâdir olur
49	Bâgda çün gül biter çok dürlü serv-i nâz olur
	Harfu'z-za
50	Ey gönül ûd gibi yakılup ol söz ile sâz
51	Meygûn lebünden içdi meger kim şarâb-ı nâz
52	Benzeyimez serv-i bâlâ kaddüne reftârsuz
53	La'l-i leb-i cân-bahşun cüllâb-ı şarâb-âmîz
54	Didüm leb-i la'lün gibi şîrîn asel olmaz
55	Gerçi bir husrev-i iklim-i cemâlün kulıyuz
56	Gamundan açmaga gönlüm çemen seyrine kılsam hîz
	Harfü's-sin
57	Dirgürür bin mürdeyi bir demde ol Îsâ-nefes
	Harfu's-sad
58	Kim ki bu şâhid-i ışkunla ider sohbet-i hâs
59	Hayâl-ı yâr ile her cân ki ide sohbet-i hâs
	Harfu'd-dad
60	Meh gün yüzüne karşı kendüyi kılmasun arz
	Harfu't-tâ
61	Gül ârızında tâ ki belürdi gubâr hat
62	Evvel ol hâl-i siyâhundan belürse tan mı hat
	Harfu'z-zâ
63	Gönlüm alalı zâhid ol serv-i revândan haz
	Harfü'l-ayn
64	Leblerün gibi üse la'l şeker-bâr olıcak

ÜSKÜPLÜ ATÂ

	Harfî'l-kef
65	Çün mey-i gül-gûn ile reng-i ruhun al eyledün
66	Ey perî gel sineye cânumdudur yirün senün
67	Işk ikliminde gönlüm şehriyâr itsem gerek
68	Pâk gözüm âyinesin gözler tasvîrün senün
69	Bâg-ı cennet ey siyeh-rû hat degül yirün senün
70	Niçe dil-sûz olur ey bülbül-i şeydâ nefesün
71	Gülsitân-ı ruhunu zeyn ideliden semenün
	Harfî'l-lam
72	Gün yüzün devrinde hattun anber-i terden hilâl
73	Lâle dehşetden kızar arz itse gül-rûla cemâl
74	Her gice cân şehriini gezdükçe sultân-ı hayâl
75	Uşşâka derd ü mihneti yâr eylemiş ezel
76	Ey zülâl-i ayn-ı irfânı iden her dem sebîl
	Harfî'l-mim
77	Gözlerüm nûrî vü ömrüm hâsılı ve devletüm
78	Göreliden gül yüzün csnâ gözüm ebr-i bahâr itdüm
79	Bu gün bir ehl-i ışkun bâd-ı âhını eser gördüm
80	Dogrudur kadd-i ser-efrâzına bâlâ dîrsem
81	Gelünüz câm ile cân âyinesin pâk idelüm
82	Bâd-ı âhıyla gönül goncaların çâk idelüm
83	Cân virince çekelüm derd ü belânı güzelüm
84	Âh kim ömrüm kısaldukça uzandı emelüm
	Harfî'l-nun
85	Ol ki bîmâram anun gamze-i gammâzından
86	Düşdüm bu gam u derde ben ol şâhun elinden
87	Ey gönül câmun ciger kanıyla tolsun dideden
88	Gözleründür güzelüm göz göre kanuma giren
89	Anber-efşân idicek sünbül-i dildâr etegin
90	İçersem âb-ı hayvânı lebünsüz bana kan olsun
91	Şikâyet-nâme yazdukça firâk-ı Leylî'den Mecnûn
	Harfî'l-vav
92	Zülf-i dildâra dimen nâfe-i hoş-bûdur bu
93	Eşk-i çeşmümle nola virsem hadeng-i yâra su
	Harfî'l-he
94	Bilün hayâlî açar gönlüm ey cefâ-pîşe
95	Diller açıldı vefâ-pîşelü cânânlar ile

96	Seher göge çıkan âh u figânı seyr eyle
97	Cân çıkarken sög e şol la'l-i şeker-bârun ile
98	Benedür süz ile dil şem fetilin tenüme
99	Bir nazar kıl nâme-i hüsninde yârun kaşına
100	Âh kim kasd ideli gamzelerün cânumuza
101	Âbtâb anma dilâ ârız-ı dilber yerine
102	Benzeyimez serv-i bâlâ kaddüne
103	Cân virür gamzen hadenginden irişen yaraya
	Harfu'l-ya
104	Gül-i bezm-i ruhunçün eylesem vay
105	Gonçeden peykân idinelden nihâl-i gül gibi
106	Yine cihân yüzi geldi bahâra yüz tutdı
107	Hâke bin kerre süerdüm ... ola yüzi
108	Vuslatun cerrini ref eyleme cânum Fethî
109	Âh bir yâr-ı sâdik olsaydı
110	Ey temâşâ-yı ruhun âvâre cân eglencesi
111	Sen nâz ile tururken nâgeh gelürse nâşi
112	Bir iki dem ki ecelden ola mühlet bâkî
113	Müşkil saçun girihleri hallindedür velî
114	Bî-vefâ dil-ber imişsin sanemâ âh seni
115	Ger bu hüsn ile temâşâ ide cennet gülşeni
116	Görmedi dün gice sen mihr-ı cihân-ârâyı

Atâ üstüne çalıştığımızı belirtmemiz üzerine rahmetli M. Ali Tanyeri şairin çeşitli mecmualardan topladığı şiirlerini vermek lutfunda bulundu. Yukarıdaki tabloda yer alan şiirler Ali Tanyeri Hoca'nın verdiği malzemeyle oluşturuldu. Bunun üzerine Ârife Çağlar tarafından yüksek lisans tezi yapılmıştır. Ârife Çağlar'ın tespitleri ile şiirlerin geldiği nokta şu şekildedir: Pervâne Beg Nazire Mecmuası'dan alınan 60 gazel, Edirneli Nazmî'nin *Mecma'ün-Nezâir*'inden alınan 56 gazel ve 1 murabba, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü 4078 numarada kayıtlı mecmuadan edinilen biri bahsi geçen mecmuaların her ikisinde de yer alan iki gazel; John Rylands Kütüphanesi'ndeki divanda tespit edilen 16 kaside ve 18 gazel; İzmir Millî Kütüphanesi'ndeki mecmuada tespit edilen 13 gazel; Sadeddin Nüzhet Ergun'un *Türk Şairleri* adlı eserinden edinilen 1 müseddes ve 1 gazel; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 739 numarada kayıtlı *Mecmû'a-i Nezâir*'den edinilen

4 gazel; Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa 1031 numaralı *Mecmû'a-i Nezâir*'de tespit edilen 12 gazel; Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'ndeki mecmuadan edinilen 4 gazel ve Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu'nda 470 numaralı dvd'de kayıtlı olan *Mecmû'a-i Eş'âr*'daki 3 gazel de tabloda yer almaktadır²⁶.

Şairin tezkirelerde kayıtlı şiirleri ise şunlardır:

Rubâ'î:

Hor bakma fakîr ü dervîşe
Ne bilürsin ki şâh-zâde ola
Nemed içre misâl-i âyîne
Zihni rûşen zamîri sâde ola²⁷

Bende olma iki cihâna şâh iken
Hayfdur büt-hâne kılmak kalbi beytullâh iken²⁸

Hudânın olmasa tevfiği hem-râh
Kimesne kurbine bulmazdı hem râh²⁹

Bagrum firâk odıyla yanmış kebâba benzer
Keyfiyyet ile şîrüm rengîn şarâba benzer

Bu kara kara eski göynükler ile sînem
Yir yir ocağı kalmış şehr-i harâba benzer

Velehu

Ben ileri çekdüm seni germ olma inende
Ey âhum olursa başun eflâke berâber³⁰

Düşmege turur salındukça o sîb-i gabgabı
Zülf-i müşg-efşânı turmuş altına dâmen tutar³¹

²⁶ Çağlar, *age.*, s. 27.

²⁷ Kılıç, *age.*, 1092-93; Hasan Çelebi, *age.*, s.639; Sungurhan, *agt.*, s. 102-103; Riyâzî, *age.*, 105b; Kafzade Fâizî: *Atâ-yı Üskübi Divanı görülüp bu ebyât yazıldı. Üsküb'de medfündür.* Ali Emîrî Millet Kütüphanesi, nr: 1325, s. 144.

²⁸ Hasan Çelebi, *age.*, s.639.

²⁹ Hasan Çelebi, *age.*, s.638; Latîfî, *age.*, s. 398.

³⁰ Kılıç, *age.*, 1092-93; Riyâzî, *age.*, 105b.

³¹ Riyâzî, *age.*, 105b.

Cân çıkarken söge şol lal-i şeker-bârunla
Tuymayam cân acısın lezzet-i güftârunla³²

Bir bencileyin nâle ider bülbüli gördüm
Gülzârda bir serv-i hırâmânun elinden³³

Matla:

Senin bir goncadan nâzük-ter ü şîrîn dehânun var
Şekerden tatlu berg-i gül gibi rengîn zebânun var³⁴

Velehu

Bende olma nefsüne iki cihâna şâh iken
Hayfdur büthâne kılmak kalbi beytullâh iken³⁵

Şir

Sâye kanda ola ol serv-i gül-endâm ile bir
Kademünde ko salınam hele endâm ile bir

İki bölük saçını bir yire bâğlar dildâr
Şol iki dâl gibi kim ola idgâm ile bir

Ten degül lutf ile bir sûret-i cândur görinen
Mey-i sâfi gibidür kim ola ol câm ile bir³⁶

Kıta:

Ey ki sûret begenmeyen hod-bîn
Hûb u zişti ol eyledi inşâ
Naksa sanma ol itdüğün dahli
Dahli nakkâşa eyledün hâşa³⁷

Dîger:

Eblehî dîd üştürî be-çerâ
Güft gerden kecest acerb zi-çerâ

³² Riyâzî, *age*, 105b.

³³ Tuman, *age*, s.682.

³⁴ Latîfî, *age*, s. 397. Tuman, *age*, s.682

³⁵ Latîfî, *age*, s. 397. Tuman, *age*, s.682

³⁶ Latîfî, *age*, s. 397. Tuman, *age*, s.682

³⁷ Latîfî, *age*, s. 398. Tuman, *age*, s.682.

Şütüreş güft merd-i nâ-dân-râ
Ayb-ı nakkâş mi-kunî ne me-râ³⁸

[Bir ahmak bir deveyi otlarken gördü. Şaşırtıcıdır ki senin boynun bu kadar eğridir dedi. Deve, o ahmak adama dedi ki yaratana ayıplıyorsun beni değil?.]

Mevlit: Bazı kaynaklar, Atâ'nın Mevlit isimli bir eserin de kaleminden çıktığını iddia eder. Köprülü³⁹ ve Köksal Ata'nın bir *Mevlid* kaleme almış olabileceğini ileri sürer. Daha sonra Köksal, bu durumun Âşık Çelebi'de geçen ifadenin yanlış yorumlandığına işaret ederek Ata'yı mevlid müellifleri arasından çıkarmış olur⁴⁰.

Tuhfetü'l-Uşşâk: Şairin diğer bir eseri *Tuhfetü'l-Uşşâk* mesnevisidir. Bu mesneviyi ayrı bir bölümde inceleyeceğimiz için burada adını anmakla yetiniyoruz.

C. Edebî Kişiliği

Kaynaklar Atâ'nın şairliğinden övgü ile söz ederler. Sehî, Atâ'nın gazel ve kasidelerini “*Güzel kasideleri ve eşsiz fikirleri vardır. Gazelleri hoş, nazmı makbul kişidir*”⁴¹.” sözleriyle niteliyor. Latifi, Atâ'nın yaşadığı dönemde şiiirleri ile şöhet ve itibar bulduğunu; İran'ın önde gelen şairlerine çok fazla naziresi olduğunu; şiiirlerinin beğenildiğini ve nazire yazmada benzerinin olmadığını söyler⁴². Yine aynı tezkire sahibi, Şehzade Selim'in (1524-1574) Atâ'nın şiiirini beğendiğini söyler⁴³. Âşık Çelebi ise Atâ'nın İshak Çelebi ile çağdaş olduğunu belirttiikten sonra

³⁸ Latifi, *age*, s. 398. Tuman, *age*, s.682

³⁹ M. Fuad Köprülü, “Türkler, III Edebiyat (Divan Edebiyatı Bölümü)”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, C. 12/II, s.557.

⁴⁰ M. Fatih Köksal, “Yeni Mevlit Metinleri ve Mevlidlerle ilgili Mevcut Malumata Dair Tashihler”, *Walter G. Andrews Armağanı: JTS Festschrift in Honor of Walter G. Andrews II. Harvard University*, 2010, s. 253-284.

⁴¹ Sehî, *age*, s.202; Kurnaz, *age*, s.196.

⁴² Latifi, *age*, s.398.

⁴³ Latifi, *age*, s. 397.

“Onun gibi âlemün bir şüh-ı sebr-âşûbıdur.” der⁴⁴. Hasan Çelebi, İshak Çelebi ile Atâ'nın sohbet ve ülfeti olduğunu ve Atâ'nın bu münasebetten sonsuz bilgi topladığını anlatır⁴⁵. Mehmet Süreyya da Atâ'yı “şâir-i mâhir” olarak niteler⁴⁶. Saadettin Nüzhet, Atâ'nın manzumeleri konusunda “Atâ, tarikat mensubu olmak itibariyle mutasavvıfane manzumeler yazmakla birlikte tamamıyla lâdinî mahiyette bir sanatkâr zevkiyle şiirler de vücuda getirmiştir⁴⁷.” der.

Tezkirelerde şairlerin hayatları ve eserleri anlatılırken zaman zaman başlarından geçen olaylara da yer verilir. İşte Atâ'ya, döneminde şiir eleştirmeni olarak verilen önemi gösteren ilginç ve aynı zamanda esprili bir anekdot da Atâ ile Mollâ Arap Vâiz arasında geçmiştir. Başta Âşık Çelebi olmak üzere Hasan Çelebi ve Şemseddin Sami'nin eserlerinde yer verdiği hikâye şöyledir: Vaaz verme konusunda kendisini İbn-i Cevzî ve Saâlibî ve belâgatte Asma'î ve Câhız gibi gören Mollâ Arap Vâiz (Kara Vâiz), Süleyman Çelebi'nin *Mevlîlî*'nin bazı yerlerine müdahale ederek bir *Mevlîlî* yazar ve eserini inceleyerek düzeltmesi ve düzelttiği yerlere mum yapıştırması için Atâ'ya başvurur. Atâ, eserin tamamını muma batırıp Mollâ'ya göndererek eserin baştan sona tashihe muhtaç olduğunu beyan etmiş olur. Vaiz, buna çok kızar; bir süre Atâ hakkında atıp tutar; hatta öfkesi Atâ'yı tekfir etmeye kadar götürür⁴⁸.

Şairin elimizde şiirleri ile *Tuhfetü'l-Uşşâk* mesnevisi bulunmaktadır. Mesnevisinde *Der-zikr-i Şuarâ-yı Rûm* başlığından sonra Anadolu şairlerinden Cem, Ahmet Paşa, Adnî, İzârî, Ahmedî, Şeyhî, Nizâmî, Atâyî, Vâhidî, Mehdî, Ulvî, Kâsimî, Çâkerî, Şâmî, Sâfî, Vasfî, Hafî,

⁴⁴ Kılıç, *age*, 1092-93.

⁴⁵ Hasan Çelebi, *age*, s.638-639.

⁴⁶ Mehmet Süreyya, *age.*, s.474.

⁴⁷ Ergun, *age*, s.538.

⁴⁸ Harun Tolasa, *Sebî, Latifî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I*, İzmir 1983, s.207, 283. Rabia Doğru, *Kara Vâiz'in Mevlid'i: metin-inceleme*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Halil İbrahim Haksever), 2013; Berat Şahin, *Mehmed b.Hamza Arab Vaiz'in Mevlidü'n-nebi (İnceleme-Metin-Dizin)*, Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Rifat Gürgendereli), 2015.

Hamdî, Şems, Hilâlî, Necmî, Kutbî, Şâhidî, Şemî, Muhibbî, Kemâl, Nihânî ve Necâtî'nin isimlerini anması adı geçen şairlerin şiirlerini beğendiğini gösterir.

Şairin şiirlerinde şiir anlayışının ipuçları görülmektedir. Eserleri bölümünün sonunda verdiğimiz tabloya göre Atâ'nın elimizde 12 kasidesi, 1 murabbaı, 1 tercibendi ve 115 gazeli bulunmaktadır. Kasidelerden bazılarının redifi şunlardır: hancer, tiğ, hatem, nişan, elin, serv ve gonca. Şair, “nişan” redifli ve 37 beyit tutarındaki kasidesinde I. Selim'in (d. 1446-ö. 1520) adını anar⁴⁹:

Sultân Selîm-i evvel ki şerîf adın anıcak
Miskînlik idüben kulağını çeker nişân (22)

Aynı kasidede “nişân” redifinin kendinden önceki şairlerce de kullanıldığını belirtiyor:

Anlar ki bizden ön bu redife el urdılar
Davâlar itdiler ü kodılar birer nişân (34)

Kasidelerinde “hûn-nigâr (kan yapan)” ve “herîf şuden (gücü yetmek)” gibi Farsça tabirlere de sık sık yer verdiği görülüyor.

Allah'dan isterem ki gazâ idesin müdâm
Elünde eksük olmaya bir hûn-nigâr tîg (40)

Yüzini arz eyledükçe ol nigâr
Çihreler olurdu hûn ile nigâr (364)

Yılan degül ki bu üç başlu ejdehâ budur
Harîf olana velî eylemez zebân hancer (10)

Tuhfetü'l-Uşşâk'ta da Farsça “herif şuden (gücü yetmek)” deyimini şöyle geçer:

Gamdan artuk kimseye olma harîf
Anun ile hem-dem ol sayf u harîf (128)

⁴⁹ Bundan sonra Atâ'nın şiirlerinden verdiğimiz numaralar hazırladığımız Divan metnindeki şiirlerin beyit numaralarıdır.

Tuhfetü'l-Uşşâk'ta "tekye" kelimesini tevriyeli olarak kullanır. Aşağıdaki beytin ilk dizisinde "tekye" tekke; ikincisinde istinat ve itimat anlamına gelmektedir,

Hânekâh yapup ya tekye eylemek
Bir eserdür diyü tekye eylemek (196)

Tuhfetü'l-Uşşâk'ta terbiyesiz, alçak ve aşağılık anlamına gelen Farsça "mürde rîg" tabiri aynen kullanılır:

Askeri bî-hadd idi mânend-i rîg
Lîk ehl-i kibr idi ol mürde rîg

Gazellerinde tasavvufî motiflere sık sık yer verir:

Ger nemed-pûş ol ger uryân yüri âyinevâr
Meyl ider âlem Atâ bir kalb-i rûşenden yana (9)

Lebleri zikrin dehâmı gibi mahfî kıl Atâ
Sırrı sakla böyle telkîn itdi çün pîrûn senün (7)

Atâ gazellerinde şairliğini çeşitli ifadelerle över:

Ma'rifet gevherlerin yârâna îsâr it Atâ
Kim ziyân itmez ne denlü eylesen isrâf ana (5)

Bi-bedel diyü Atâ ögmek ne hâcet nazmını
Merd olan meydâna gelsün kim yaraşmaz lâf ana (7)

Tûtî işitse nazmunı kâ'il olur Atâ
Kanda irişe tûtî-i şekker-şiken bana (5)

Ey Atâ böyle edâ ile nazîre diyene
Gâfil olam gözün aç merd-i sühan-dân dirler (5)

Atâ, Anadolu şairlerinin ismini mevcut şiirlerinde anmaz. Şiirleri için garrâ ve rengîn sıfatlarını kullanır. Şiirini hoş kokulu güle, değerli bir mücevhere benzetir. Bir gazelinin matla beytinde aynı redifte pek çok şiir bulunsa da kendi şiiri gibi "parlak" gazel olamayacağını söyler.

Mecmû'a-i âlemde Atâ işbu redife
Çok şîr ola bunun gibi garrâ gazel olmaz (7)

Rişte-i bârîkdür ıkd-ı güherden cilveger
Ey Atâ nazmunda sûret gösteren rengîn hayâl (5)

ÜSKÜPLÜ ATÂ

Bülbül-i câna safâ virdi Atâyâ gazelün
Bâg-ı tab içre açılmış gül-i hoş-bûdur bu (5)
Gördi sarrâf-ı ma'ânî geçinür her şâ'ir
Ortaya atdı Atâ bu güher-i yektâyı (5)

Gazellerinde Acem şairlerinde Husrev, Kemal, Selman ve Nizâmî'yi şöyle zikreder.

Ey Atâ Husreviyüz gerçi diyâr-ı nazmun
Lîk her kanda ise ehl-i kemâlün kuluyuz (5)
Selmân selâsetiyle Süleymân-ı nazm iken
Görse öperdi bu gazel-i âbdâr elin (22)
Ey Atâ nazmunı gûş itse Nizâmî ide
Yiridür tab-ı güher-zâduna deryâ dirsem (5)

Kendisini Anadolu'da ak yüzde kara bene benzetir.

Atâ şî'r ile Rûmili'nde ak yüzde kara bensin
Ne yirde ansalar dirler bu fenn içinde fâ'ıkdur (7)

Mecmualarda aşağıda matlamı verdiğimiz gazel Atâ'ya ait gösteriliyor.

Vasf-ı cemâl-i dil-bere çün kıldum ibtidâ
Geldi dilüme matla-ı *veş-şems ve'd-dubâ*

S. Nüzhet Ergun, Atâ'nın biyografisini verirken bu şiirin kendisindeki bir mecmuada da Atâ adına kayıtlı olduğunu ifade etmektedir. (Ergun, *a.g.e.*, C. 2, s. 539). Dr. M. Fatih Köksal da bu şiirin Atâ'ya ait olduğunu söylüyor: "Bu şiir bütün nüshalarda Atâ'ya ait görünmekle birlikte *Vasfî Divanı*'nda da (Mehmet Çavuşoğlu, *Vasfî Divan*, İstanbul 1980, s.62) yer alıyor. Mahlas beytinin anlamını değerlendirdiğimizde gazelin Vasfî olması daha uygun görünmektedir.

Âlemde her kimesneye bir nesnedür nasîb
Dil-ber cemâli Vasfî olupdur sana atâ⁵⁰

Aynı gazel, mecmualarda Atâ adına kayıtlıdır⁵¹.

⁵⁰ Köksal, agt., C. II, s. 480.

⁵¹ *Mecmua*, Manchester, John Rylands, nr: 68, 455b; *Mecmua*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr: 4025, 191b.

Dünyanın faniliği konusunda aşağıdaki manzume Atâ'nın güzel şiirlerinden biridir:

I

Ey gönül âlemi sen sanma sakın cây-ı makar
 Bir güzergâh durur bu gelen elbette gider
 Gerilüp turma kemân gibi hele togrı haber
 Çekilür kavs-i kazâ vü atılır tîr-i kader
 Sâlik-i râh-ı fenâ olan ider azm-i sefer
 Kûs-ı rihlet çalınur kâfile-i ömr göçer

II

Taht-ı şâhîyi virür yile Süleymân-ı ecel
 Tolaşur sâhib-i gencîneyi su'bân-ı ecel
 Gâfil olmaz gelicek devlet ile hân-ı ecel
 Alem ü tabl ile gelmez sana sultân-ı ecel
 Hey sakın ansuzın irer hele mihmân-ı ecel
 Kûs-ı rihlet çalınur kâfile-i ömr göçer

III

Bir gice olmuş idün sâkin-i künc-i vahdet
 Aldı gâyetde beni âlem-i hâb-ı gâflet
 İrdi cân gûşına bir özge sadâ ol sâ'at
 Didi ey muntazır-ı vakt-i sabâh-ı rihlet
 Didi ey muntazır-ı vakt-i sabâh-ı rihlet
 Kûs-ı rihlet çalınur kâfile-i ömr göçer

IV

Gırre olma ecel irişür eyâ ferzâne
 Bindürür esb-i fenâya kişiyi şâhâne
 Gösterür râh-ı diyâr-ı ademi sultâna
 Sen ceres gibi dilâ başla gerek efgâna
 Pây-mâl itdürür âhir şütür-i devrâna
 Kûs-ı rihlet çalınur kâfile-i ömr göçer

V

Tekye-i tende çoğ eglenmez iken bu dil ü cân
 Konduğı yirde iki üç gün durur ancak mihmân

Döndürür geldügi yola kişiyi devr-i zemân
Ey Atâ menzil-i maksûd degüldür bu cihân
Mahmilin bağlayugör dikkat ile yürî hemân
Kûs-ı rihlet çalınur kâfile-i ömr göçer

Bentlerin sonunda tekrar eden mısra Fasihî Bey adlı bir şaire aittir:

Devr-i gül gibi çün eyyâm-ı ömr tîz geçer
Kûs-ı rihlet çalınur kâfile-i ömr göçer⁵²

II. TUHFETÜ'L-UŞŞÂK

A. Eser Hakkında Genel Bilgiler

Tuhfetü'l-Uşşâk, ünlü İran şairi Kâtibî'nin *Dehbâb* diğer adıyla *Tecnisât* adlı mesnevisine naziredir. *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ın Ankara Millî Kütüphane nüshasının 1a yaprağında bu duruma işaret edilerek eser için “Der-nazîre-i Tecnisât-ı Kâtibî” kaydı düşülmüştür. Yine 1a yaprağında eserin 911'de telif edildiği kayıtlıdır ki Köprülü de aynı tarihi veriyor⁵³. Şemsüddin Muhammed Kâtibî (ö.1437) Timurlular zamanında yaşamış hamse sahibi bir şairdir. *Divan*'ı ile *Gülşen-i Ebrâr*, *Mecmau'l-bahreyn*, *Sinâme*, *Dil-rübây*⁵⁴ ve *Dehbâb* adlarında beş mesnevisi bulunmaktadır. Ahlâkî öğüt ve hikâyeleri içeren *Dehbâb* mesnevisini oğlu İnalet için yazmıştır. On babdan meydana geldiği için *Dehbâb*'da her bâbın ardından 5 hikâye anlatılır. Her beytinde cinas ve tecnis denilen edebî sanata yer verildiğinden, eser *Tecnisât* olarak da bilinir⁵⁵.

⁵² Bilge Kaya, *Hisâli Metâliü'n-nezâir*, Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara 2003, 394. Bu beyit Halûk Gökâl, *Fasihî Divanı: (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana 2001, künyeli çalışmada bulunmuyor. Beyit başka bir Fasihî'ye de ait olabilir.

⁵³ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1981, s.390.

⁵⁴ Mehmet Atalay, *Kâtibî-yi Nişâbüri, Sinâme ve Dilrubây Mesnevileri*, Erzurum 2000.

⁵⁵ Mehmet Vanlıoğlu, “Dehnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, s.106; Mansur Restekâr Fesâî, *Enva-ı Şi'r-i Fârisi*, Tahran 1372, s.472; Ahmet Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler*, Ankara 1968, s.340-348.

Tezkirelerden Latîfî ve Hasan Çelebi, Atâ'nın *Tuhfetü'l-Uşşâk* mesnevisinin konusunu tarikat halleri⁵⁶ ve tasavvuf⁵⁷ olarak açıklar. Latîfî, Atâ'nın *Tecnisât-ı Kâtibî*'ye benzeyen *Tuhfetü'l-Uşşâk* isimli pek meşhur olmayan manzum bir risale yazdığını belirterek aşağıdaki beyti örnek olarak kaydeder.

Hudâ'nun olmasa tevfiği hem-râh
Kimesne kurbına bulmazdı hem râh

Latîfî, Hasan Çelebi, Âşık Çelebi ve Riyâzî tezkirelerinde kaydedilen bu beyit *Tuhfetü'l-Uşşâk*'in metninde yoktur. Âşık Çelebi ve Riyâzî, Atâ'nın *Tecnisât* ve *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ını iki ayrı eser sayarak diğer kaynaklarla çelişkiye düşerler. Doğrusu Atâ'nın sadece *Tuhfetü'l-Uşşâk* adlı bir mesnevisi olduğudur. *Tecnisât* ise Kâtibî'nin eseri olup Atâ'nın mesnevisini yazarken örnek aldığı eserin adıdır.

Tezkirelerden sonra Köprülü, hususî kütüphanesinde bulunan nüshaya dayanarak *Tuhfetü'l-Uşşâk*'tan örnek beyitler verir ve 911'de kaleme alınan *Tuhfetü'l-Uşşâk*'in XVI. yüzyıl başındaki mesneviciler arasında Atâ'ya bir mevki verebileceğini söyler⁵⁸. Köprülü, bu tespiti hangi ölçütlere dayanarak yaptığını açıklamaz.

1. Eserin Yazılışı ile İlgili Bilgiler

Tuhfetü'l-Uşşâk'ın yazılış tarihi, nüshanın 1a yaprağında “tarih-i telif sene 911” biçiminde kaydedilmiştir. Eserin sonlarında yer alan “mir'ât-ı siyer” tamlaması 911/1505 yılını verir ki bu da eserin yazılış tarihidir ki Köprülü de aynı tarihi vermektedir⁵⁹.

Hüsn-i hulkı ideler câna siper
Oldı çün târîh “mir'ât-ı siyer” (1409)

Şair, *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ta Emîr Buharî ve şeyhi Abdullah İlahî'yi anar. Dolayısıyla eser yazılırken Emir Buharî İstanbul'da ikamet etmektedir.

⁵⁶ Latîfî, *age*, s. 398.

⁵⁷ Hasan Çelebi, *age*, s.638-639.

⁵⁸ Köprülü, *age*, s.390.

⁵⁹ Köprülü, *age*, s.390.

Şair, Emir Buhârî'yi görüp onun ayağına yüz sürmek istediğine göre İstanbul'dan uzak bir yerde olmalıdır. Dolayısıyla eserini de İstanbul'un dışında belki de Üsküp'te kaleme almıştır.

Der-Vasf-ı Hazret-i Emîr Buhârî Sellemehullahu

Nakdidür Hâce İlahî gencinün
Nakdini artur İlahî gencinün

Yiridür ol serverün İslâmbol
Ma'rifet çoğ anda vü İslâm bol

Kutb-ı Hak Mîr Buhârî andadur
Sanki dünyânun bihârı anda dur

Devlet anun kim bunun gibi ere
Ölmedin pâyına yüz süre ere (1144-1147)

2. Vezin: Mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınan eserde aruzun sadece *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbı kullanılmıştır. Aşağıdaki dizelerde vezin tutarsızdır.

Berk tek berrâk idi Burâk
İstemez yakına ıraga yarak (72a)

Mülk-i dünyâ benzer mahrûb ite
Sâye-i merg avlar ana her ki ine (343a)

İşkdan sal ey dil eser (siper) başuna
Tig-ı ecel bir gün çü salar (?) baş öne (359b)

Gamzesi mest-i belâ-engîz idi
Çeşmi her taraf-ı pür-engîz idi (385b)

Ey kul-ı âvâre sohbeti dost ol
Gice gündüz ehl-i sohbet-i dost ol (404b)

Didi şâha niçe bir güft ü gûy
Ya urasın saltanat sahnında gûy (920a)

3. Kâfiye: Eserin üslûp özellikleriyle ilgili olarak “sebeb-i nazm-ı kitâb u sıfat-ı şeb” bölümünde önemli bilgiler bulunmaktadır. Bu bölümde, eserin yazılış sebebi ve özellikleri hakkında bilgiler veren şu beyitler önemlidir:

Bir kitâb olsa anı nazm idüben
 Bir eser koyam cihân içinde ben
 Olmasa hacm ile inende kebîr
 Bâ-vücûd olsa ma'ânisi kesîr
 Başlar üzre göz gibi olsa yeri
 Olsa uşşâkun iki gözde biri
 Cân gibi hûb u latîf ü kıymetî
 Olmasa dünyâ içinde kıymeti
 Olsa miftâh-ı ma'ânî vü bedî
 Anda muzmer olsa her emr-i bedî
 İsti'ârât u mecâzât u beyân
 Olsa her beytinde bir yüzden beyân
 Bir güzel olsa yaraşsa geydügi
 Tâlibün olmasa zâyi küydügi
 Didi bu tavsîfe kâbil Kâtibi
 Yazdı *Tecnisât*'ı olup kâtibi (161-168)
 Hûb-tarz itmiş durur el-hak güzîn
 Bir güzeldür koynadur kaşın gözün
 Lîki zîverden katı hâlî dimiş
 Hûba yitmez mi hat u hâlî dimiş
 Hûb dimişdür velî yüz kim yunur
 Nûr ise dahı olur nûr üzre nûr
 Gül ne denlü olur ise hûb u ter
 Zînet-i şeb-nemle olur hûb-ter
 Yalunuz tecnîse itmişdür nazar
 Bu kadar ma'nî ana virmiş nazar
 Nazm meydânına tecnîs atına
 Binüp ur destüni Tecnisâtına
 Lutf ile hüsnin mücellâ eylesen
 Dürlü zîverle muhallâ eylesen

Eyle geydügi Acem tonın kabâ
Ol dil-ârâma geyür Rûmî kabâ
Zîver-i Rûmî ile şöyle beze
Kim görenler Pârsî'sinden beze
Didüm âsândur dinilmek Fârisî
Menziline tîz irürür fârisi
El vire mi bana bu dilde kalem
Nâ-gehân beydâ-ı hayretde kalam
Türkîde tecnîs inen düşvâr olur
Didi sa'y it üstine düş var olur (169-180)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı gibi eserdeki birçok beyit “tecnîs” sanatıyla kaleme alınmıştır. Bu sebeple eserde “cinas”larla ilgili dikkat çekici örnekler yer almaktadır. Eserde “mecaz ve istiare”de önemli bir yer tutar. Kelimelerin gerçek anlamlarından çok çağrıştırdığı anlamları kastedilmektedir. Atâ, bu durumu kendisi şöyle anlatıyor:

Leb disem gönül leb-i deryâdadur
Bulınur zîrâ leb-i deryâda dür
Lâ disem sanma murâdum lâ durur
Bilki ol lâdan garaz illâ durur (1032-33)

Cinas, bir zekâ hüneri olduğundan Türk edebiyatının her devrinde kullanılmıştır⁶⁰. Eserin cinas sanatı bakımından bulunduğu konumu görebilmek için edebiyatımızda bu sanatı en çok kullanan şairlere bir göz atmanın yararlı olacağını düşünüyoruz. Çağatay ve Âzerî sahasında yaygın olan bu sanata Kadı Burhaneddin ve Nesimî'nin sık sık başvurdukları biliniyor⁶¹. XIV-XV. yüzyıl Anadolu sahasında meydana getirilen edebî eserlerde bu tecnis hevesi, moda kelimesiyle vasıflandırılabilir derecede umumidir. *İşkname* şairi Mehmet de bu sanata sık sık başvurmuştur. Yine aynı yüzyıl şairlerinden Ahmed-i Dâî'nin Emir

⁶⁰ Nihat Öztoprak, “Halk ve Divan Şiirinde Cinaz Sanatının Karşılaştırılması üzerine Bir Deneme”, *Türk Kültürü İncelemeleri*, İstanbul 2000, s. 155-174.

⁶¹ Osman Horata, “Ses, Anlam Bütünlüğü ve Gazel-i Tecnisler”, *Doğu Akdeniz Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi*, S.1, Kıbrıs 1988, s.65-75.

Sultan'a sunduğu *Muteyabat*'ında örnekler vererek tavsif ettiği birkaç şiir sanatı arasında "Der-sanat-ı Tecnis" başlığı altında cinası öne alır; *Işkname*'den 14 yıl sonra yazılan *Mevlî'te* de cinaslara fazlaca yer verilir ve nihayet bir yüzyıl sonra cinas örneklerini göstermek amacıyla bir sözlük tertiplenir⁶². XIV. ve XV. yüzyıl şairlerinde çok fazla görülen cinas sanatına XVI. ve XVII. yüzyıl divan ve mesnevilerinde daha az rastlanır; XVIII. asırdan itibaren ise bu sanat yeniden yaygınlık kazanır⁶³. Tezkire sahipleri, cinas sanatını kullanmayı bazı şairlerin edebî kişiliğinin özellikleri arasında sayarlar. Hafî⁶⁴, Kastamonulu Beyanî⁶⁵, Kastamonulu Dâî⁶⁶, Üsküplü Riyazî (ö. 1546)⁶⁷ ve Antakyalı Kemter (ö. 1738)⁶⁸ cinas sanatını şiirlerinde bolca kullanan şairlerdir. Muiniddin bin Mustafa'nın da *Mesnevî-i Muradiye*'sinde cinaslı kafiye sıklıkla sık yer verdiği bilinmektedir⁶⁹. Âşık Çelebi ise Riyazî ve Yakînî'yi cinas sanatına aşırı düşkünlüklerinden dolayı tenkit eder⁷⁰.

Eserdeki cinas çeşitlerinden bazıları şöyledir

Tam cinas (cinâs-ı tâm): Söylenişleri ve yazılışları bir, anlamları ayrı iki kelime arasında yapılan cinastır:

Kim ki cânı derd odına dutuşur
Pehlevân-ı ışkun ile dutuşur (30)

Zîver-i Rûmî ile şöyle beze
Kim görenler Pârsisinden beze (177)

⁶² Sedit Yüksel, *Mehmed Işk-nâme*, Ankara 1965, s. 44.

⁶³ Horata, a.g.m., s.70.

⁶⁴ Sehî, *age*, s.135.

⁶⁵ Latifi, *age*, s.197.

⁶⁶ Latifi, *age*, s.255-256

⁶⁷ Latifi, *age*, s.282-285.

⁶⁸ Haluk İpekten vd., *Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s.390.

⁶⁹ Kemal Yavuz, "XIII-XVI. Asırda Dil Yedigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 27, (Aralık 1983), s.201.

⁷⁰ Horata, a.g.m., s.69.

ÜSKÜPLÜ ATÂ

Gül gibi yirden götürdi anda
Gördi bismillâh yazılmış anda (643)
Sen dahı ur tevsen-i tab'a uyan
Kem (gem) kişilere gönül ana uyan (710)

Ayrık cinâs (cinâs-ı mefruk): Cinaslı sözlerden biri, iki ayrı kelime olan cinastır:

Cümle derd ehli tapundan umar em
Ben de yâ Rabbi tapundan umaram (44)
Her nefes cürm ile artar sağışum
Cümle a'mâlümde yok bir sağ işüm (85)
Gel berü ey söz bilüp söz işiden
Sözümüzü kendüzine iş iden (211)
Nefsinün atına eylikden ey er
İdüp üstine süvâr ol ur eyer (709)

Eksik cinâs (cinâs-ı nâkıs): Cinaslı kelimelerden birinin başında bir ses ya da hece eksik olan cinastır:

Haşre dek farzâ ki yanam yakılam
Rahmetün irmezse n'idem ne kılam (43)
Diler isen olasın ey yâr esen
Ucbı terk it olma ana yâr sen (522)
Şöyle gelür sanki yad eyle yağı
Âh idicek düşdi sındı ayığı (738)
Ehl-i dillerden temennâ iderüz
Hâtıra gelen temennâyı derüz (1406)

Ünlüleri değişik cinas (cinâs-ı muharref): Arap harfleriyle yazılışları aynı, okunuşlarında bir ses değişikliği olan cinastır:

Pâk idüp pâyından ol dem gillerin
Sürdüm ayagına yüzüm güllerin (567)
Az sanma dünyede izz ehli bol
Varunı yog eyleyince iste bul (605)

Didi bana bunu vireydi kader
 Dünyede devlet yiterdi bu kadar (736)
 Niçe yıllar hizmet iden kulların
 Atdı yabanlara dutdı kolların (777)

Ünsüzleri değişik cinas (cinâs-ı lâhık): Cinaslı sözcüklerden birinin başında ya da ortasında bir ünsüzü değişik olan cinastır:

Gâh olur sultân idersin birini
 Kana boyarsın kolunda tîrini (12)
 Başa topraklar döker yolunda hâk
 Sînesinde seylden bin yirde çâk (20)
 Gamdan artuk kimseye olma harîf
 Anun ile hem-dem ol sayf u harîf (128)
 Olur isen seng ü âhen gibi pek
 Âhir idiser seni hâk ile yek (133)

Eserde, cinaslarını tam olarak çözümediğimiz beyitlerden bazıları şunlardır:

Söyledüp bülbül bigi hoş dil viren
 Tâze gülşen gibi nâzûk dil viren (18)
 Olmayan derd ü gamuñla âşinâ
 Vahdetüñ bahrında kılmaz âşinâ (29)
 Göñlüm itdüñ bir musaykal âyine
 Ta'n ider nûrı felekler ayına (37)
 Zerre-i işkuñ irür bu bülbüle
 Mest ola şevkuñla tâbı bülbüle (39)
 Sûretâ ferzendisin Bu Tâlib'üñ
 Ma'nide atasısın her tâlibüñ (54)
 Çün sözüñ zer gibi sâf ola sizâ
 Kadr ü kıymet kılmaga ola sezâ (186)
 İmdi gel fikr eyle bir zibâ eser
 Seyr idenler eydeler zibâ eser (193)

- Çünkü bu pendî kamu gûş eyledüm
Cânımı ol dürlere gûş eyledüm (207)
- Bir dilüm et pâresini söz viren
Anı da nitelik ü nesüz viren (227)
- Şöyle olmuş ol diyâra hâk-bîz
Dirdi leylüm gün gibidür hâk biz (247)
- Süz ile her gice şan bir mûm idi
Odlara yakmaga cismin mûm idi (317)
- İşkdan şal ey dil eser (siper) başuña
Tîg-ı ecel bir gün çü salar (?) baş öñe (359)
- Her zemân işiydi 'ışk ile beter
Gerçi 'âlem işi 'ışk ile biter (392)
- K'ey gözümün nûrı ey cân-ı peder
Sen esen kal gitdi uş cân-ı peder (442)
- Söz şuyı çün yir bıraktı gönline
Hak anuñ rahmet bıraktı gönline (478)
- Leşker emrinde yoğ idi eksügi
Dâ'imâ ceng itmek idi eksügi (528)
- Nâgehân bir gün yine düşmen şıdı
Uğraşıcağ yine ol düşmen şıdı (532)
- 'Ömrveş hem-dem ü mülâyim rûhveş
Nâzük-endâm u sebük-dil rûhveş (554)
- Didi git gelme bu yire bir dağı
Yoksa hâlünü iderem bir dağı berdağı (?) (587)
- Ol ayuñ on dördi her dünden döne
Eksüli başladı çün bir gün düne (593)
- Berk gibi germ olup çekdükçe tîg
Kuhl olurdu darbına döymezdi tîg (610)
- Cismini k'ol tîre kandil eyledi
Cânını envâra kandil eyledi (619)

İzzet it mahbûba kıl cevrine şabr
Gül-şeker bil elüne şunarsa şabr (666)

Uçduğınca hâtırınıñ tã'iri
Lâ-mekânda eyler idi tã'iri (670)

Bir şeh oldı kim bu çerh-i kûz-püş
Eylemişdi hizmetinde göz ü püş (748)

Kanğısın kılsañ muqarrer kâmda
Virevüz maqşüduñ evvel kâmda (1001)

Devr kılsun sâkıyân-ı meh-cebîn
Niçe bir dem nüş idelüm çün cenîn (1049)

Cân ki bî-ışk ola ğarq-ı hûn olur
Belki zâ'id ola ğarq-ı hûn n'olur (1052)

Bulmadum serdârlıktan behre hiç
Âb-ı rû virmez baña bu nehre hiç (1072)

Añlayıbildünse bir katre nedür
Dahı ne der bād u yer saña ne dür (1245)

Süretâ hâk-i reh-i Üsküb'sin
Ma'denîsin sen zer-i üskübîsin (1310)

Cümlesini nakl idersek söz uzar
Râst gelmez işbu yazıya bozar (1368)

Ol eser durdukça durur dünyede
Gerçi kim âhirle kalmaz dünyede (1402)

4. Beyit Sayısı

Tuhfetü'l-Uşşâk in elimizde bulunan iki nüshasının beyit sayısı farklıdır. A. nüshası 1398; G. nüshası 1327 beyittir. Bazı beyitler A. nüshasında bazıları ise G. nüshasında yoktur. İki nüshadan hazırladığımız metin ise 1413 beyittir.

5. Dili

Tuhfetü'l-Uşşâk içinde Arapça, Farsça kelime ve tamlama barındırmasına rağmen Türkçe söz varlığı bakımından oldukça zengindir. Şair, yer yer tercüme ettiği esere bağlı kalmıştır. Bu tercih, eserdeki Farsça tamlama ve tabirlerin sayısını artırmıştır. Bununla birlikte eserin “tecnîs” sanatı ile kaleme alınması da Türkçe kelimelerle cinas yapma zorunluluğu doğurmuştur. Bu sebeplerle Farsça tamlamalar özellikle vaf-1 terkebiler ile çok ilginç Türkçe kelimeler aynı eserde yer almıştır. Dikkati çeken Türkçe kelimelerden bazıları şunlardır:

âdem oğlanı	bay	degme
adım adım	bayı-	degür-
agu	becer-	depren-
alda-	bek (pek)	depret-
altı üsti var	berk	dip deniz
ancılayın	bigi	dil (anahtar)
and	biliş	dir-
arayış	birle	diril-
arıd-	bisle-	dögin
assı	bit-	döşe-
aşur-	biz-	döy-
ay aydın	börk	dur-
ayak ayak	bula-	duragör-
ayard-	çagla-	dut-
ayd-	çak	dutış-
aylamak	çeri	dutsag
(çevirme)	çigil	düne-
banla-	çokmak	düriş

düriş-	ir	öndin
düz-	irgür-	ör-
düze	iste-	öykün-
egin	kaçan	üzle-(Takip etmek)
eksili	kakı-	sagış
elvire	kamu	segirt-
em	kanda	senek
em	kangı	senlik
esen	kanı	sep-
ev-	kar-	sı-
eyit	katı	sın-
eylet-	kecümli	son ucı
gön	kendiden	subaşı
göyin-	kendüzi	suvar-
ır-	key	süzek
ışla-	kır-	şol
içre	kiçi ulu	tam-
igilet-	konuklama	tamar
ilçi	kop-	tana kal-
iley	kösil-	tanla-
ilt-	küy-	tapu
ilt-	nesne	tay
imdi	okı-	tek
inen	olar	tümen
inende	oynat- (kaybettirmek)	uş

ÜSKÜPLÜ ATÂ

ür-	yaşın-	yu-
yadlu	yat	
yap yap	yatlu	yoy-(yıkamak)
yağı	yavuz	yügrüş-
yarak	yegür- yel-	
yarar iş	yel-	yüze gülici

Eserde, tespit edebildiğimiz deyimler şunlardır:

- ağ u karadan geçmek: dünya işlerinden el çekmek (1116)
ağzına ayine tutmak: yaşayıp yaşamadığı belli olmamak (337)
aklını dermek: aklını başına almak, kendine gelmek (515)
alem olmak: 456, 818
al ü reng geçmek: hile yapmak, aldatmak (27)
ayağına yüz sürmek: 567
aynına almamak: 263
ayaklarda kalmak: 848
baş kaldırmak: isyan etmek (500)
baş yarağı eylemek: ahret için hazırlanmak (574)
başa topraklar dökmek: ölmeyi istemek (20)
başa çokmak 1218
başa varmak: başa çıkmak, galip gelmek (848)
başına gelmek: kötü bir durumla karşılaşmak (1210)
başına hak dökmek: öldürmeyi istemek (1095)
başına kastetmek: öldürmeğe niyet etmek (954)
başını öne salmak 359
başını terk eylemek: kendini feda etmek (1272)
başını yele virmek: akli havada olmak (1198)
başlar üstünde yeri olmak 602
baştan çıkmak (hevayı): isyan etmek (500)
benden kesilmek: nefsini yenmek (1201)
bir sözün iki etmemek: her istediğini anında yapmak (224)
bütün olmak: kesin olarak inanmak (592)
can atmak: çok sevinmek (737)

- can kulağın açmak: büyük bir istek ve dikkatle dinlemek (1217)
- can vermek: ölmek (407, 786, 1136, 1279)
- canında köz yakmak: çok eziyet çekmek (830)
- cisminde yarı can kalmamak: çok kötü bir duruma düşmek (333)
- dar olmak: çok sıkılmak (1393)
- dâr-ı fenâdan göçmek: ölmek (1314)
- dehen açmamak: (361)
- devlet eli başına taç vurmak: talih yüzüne gülmek (939)
- dil vermek: gönül vermek, bağlanmak (1011, 1214)
- doğmaduk itmek: anasından doğduğuna pişman etmek (1202)
- ebnâ-yı cinsün aleti olmak: insanların oyuncağı olmak (1123)
- el arkasın yere komak: aczini göstermek (544)
- eldeki düğümü dişe saklamak (1039)
- ele getirmek: (254, 330)
- ele girmek: (1076)
- eline girmek: (852)
- el uzatmak: kalkışmak, niyet etmek (715)
- el vermek: yardım etmek, fırsat vermek (179, 402, 1128)
- el yumak: el çekmek, vazgeçmek (1190, 1306)
- eldeki düğümü dişe saklamak (1039): her iş için uygun bir araç kullanmak
- elden çıkmak: elden gitmek (1020, 1081)
- eyü söze çekmek: nasihat etmek (476)
- eyüleri izine ayak basmak: iyi olmak (764)
- fikre dalmak: düşünceye dalma (661)
- gam yemek: üzülme (129, 1085)
- gecesini gündüzünü unutmak: çok kötü bir durumda olmak (1255)
- göğsün germek: 584
- gönlüne yer bırakmak: etkilemek (478)
- gönlünü kesmek: uzaklaşmak, önem vermemek (1173)
- gözde yer etmek (411)
- gözin açmak: dikkat etmek (947, 699)
- hak ile yeksân itmek: yerle bir etmek, mahvetmek (113)

- hak itmek/olmak: öldürmek (379, 550)
hakkında ag u boz demek: hakkında iyi kötü söz söylemek (1290)
hizmete bel bağlamak: hazırlanmak, niyet etmek (427)
ileyinde başını indirmek: huzurunda saygı göstermek (902)
iki gözde biri (163)
kaddi düta olmak: iki büklüm olmak (845)
қан olası (837)
kaşını gözünü oynatmak: cilve yapmak (169)
kendüden geçmek: bayılmak (797)
kendüden gitmek: kendinden geçmek, bayılmak (363, 631)
kendüye gelmek: kendine gelmek, ayılmak (375)
kendüyi unutmak: (675)
kimse hakkında ağ boz diyememek (1290)
kurban eylemek: feda etmek (1167)
kurısın yaşına katmak: çok kızmak, perişan etmek (880)
leşker koşmak: asker sevk etmek (850)
mat olmak: perişan olmak, yok olmak (112)
odlara yakmak: çok üzme (267)
oyunlar oynatmak: hile yapmak (949)
ölüden geçilmemek: şiddetli savaş yapılmış olmak (1187)
pay-mâl eylemek: yok etmek, dağıtmak (111)
riya satmak: gösteriş yapmak (775)
safa bulmak: mutlu olmak (461)
sağışa gelmek: ahirette hesaba çekilmek (961)
sözün tamam itmek: hayatına son vermek (616)
toprağa salmak: yerle bir etmek, mahvetmek (1110)
toprak olmak: ölmek (254)
tozını yele vermek: mahvetmek, perişan etmek (1156)
tüyü örü gelmek: tüyleri diken diken olmak, ürpermek (879)
üstüne düşmek: gayret etmek (180)
varlık yazusun yumak: benlikten uzaklaşmak (1240)
yâr etmek: nasip etmek, bağışlamak (225, 472)
yâr olmak: nasip olmak (522)

- yaşını baştan aşırarak: (156)
 yeke virmek: önem vermemek, harap etmek (11, 1156)
 yerini tutmak: yerleşmek, mesken edinmek (399)
 yol vermek: serbest bırakmak (1303)
 yükünü tutmak: hazırlanmak (190)
 yüz tutmak: yönelmek (286, 734)
 yüz göstermek: nasip olmak (468)
 yüz sürmek: saygı göstermek (355, 1140, 1147)
 yüz tutmak: (19, 286, 732, 734)
 yüz(i) yere vurmak: tevazu göstermek (254, 300, 1147, 1156)
 yüzünü döndürmek: yüz çevirmek (382, 590, 1064)

Tuhfetül-Uşşâk, atasözü açısından çok zengin olmamakla beraber, atasözüne benzer güzel ve özlü sözler bakımından zengin sayılır.

Durmadın ağaç karır devrân döner⁷¹
 'Ömür kuşu bunda bir gece düner (106)

Bu araya kim ki gelürse geçer
 Bu serâyâ kim ki konarsa göçer (115)

Bu serây-ı köhne mihnet-hânedür
 Sanma kim mihr ü mahabbet-hânedür (132)

Dimiş ol bir sözünü cândan süzen
 Ne olursa şîşede oldur sızan (219)

Âşıkun çün işi ışık ile biter⁷²
 Sulu senek âkıbet suda biter (324)

Ey yâr-ı sâdık ey gözümde nûr
 İki eldür (eydür ?) kim biri birin yur (446)

Fârîğ olmayınca bulunmaz fûrûğ
 Sabr ile helvâ olur acı korug (665)

Ey dil eylik tohmını besle becer
 Ne ekerse âdemi anı biçer (746)

⁷¹ 106 karır] kalur,A.

⁷² Güvahi'nin *Pend-nâme*'sinde "K'âhir sulu senek suda yiter" şeklinde geçiyor. Mehmet Hengirmen, *Güvahi Pend-nâme*, Ankara 1990, s. 117.

Seyl-i gamdan geçmege gerekse sal
Dünyede sen eylik eyle suya sal (761)

Gayra da nefsüne sandugunu san
Ta koyup gidesin eyü ad u san (805)

Halka zulm itmekden elün çek gider
Halk eli atduğu taş katı gider (829)

Tohmına göre yimiş virür bu ten
Ne ekersen topraga oldur biten (924)

Ehle hem dem olmadum göynür özüm
Kim üzüme göre kararur üzüm (931)

Sa'y it ırag ol beg ü subaşından
Bulanıcağ kük olur su başdan (1036)

Gördüğüne kıl eyü endişe sen
Sakla eldeki düğümü dişe sen (1039)

Tuhfetül-Uşşâk'ta geçen ancak Kâtibî'nin eserinde bulamadığımız az sayıdaki Farsça beyitler ve tercümeleleri ise şöyledir:

Cân be-ışk-ı dilberân kurbân buved
Cân bi-deh er âşıkî kurb ân buved (304)

“Cân, sevgililerin aşkına kurbandır. Eğer âşık isen, cânını ver; aşk, odur.”

İllet-i âşık zi-illet-hâ cüdâst
Işk ıztırâb-ı esrâr-ı Hudâst (305)

“Âşığım hastalığı (diğer) hastalıklardan ayrıdır. Aşk, Tanrı'nın sırlarının ızdırabıdır.”

Didi ölmekdür bu derdün çâresi
Ez-hodî bi'gzer tu tâ in-câ resî (372)

“Bu derdün çâresi ölmektir dedi. Buraya ulaşabilmek için kendinden geç.”

Tü me-gû ki men gürizânem zî-nîst
Belki ü ez-tu gürizânst nîst (410)

“Ben yokluktan kaçıyorum deme, aksine (üstelik) o yokluk senden kaçıyor değil mi?”

Hayf ber-ömri ki bi-yârân güzeşt
Ömr ne'bvéd ân ki bi-yârân güzeşt (419)

“Sevgilisiz geçen o ömre ömre yazıklar olsun. Sevgilisiz geçen o şey, ömür değildir.”

Tâlib-i Hak şâh u yâ bende buved
Her ki cûyend'est yâbende buved (606)

“Şah ya da dilenci Hakk'a talip olanlardan her kim Hakk'ı aramışsa bulmuştur.”

Ayb bâşed güne bined cüz ki ayb
Gayb mîbîned revân-ı pâk ki ayb (807)

“Ayıptan başka birşeyi görmemek ayıptır (kusurdur).”

În sehâ şâhist ez-serv-i bihişt
V'ey u ki ez-ser çünîn şâhî bihişt (898)

“Bu cömertlik, cennet servisinin bir dalıdır. Böyle bir dalı başından bırakan (onu terk eden servîye) yazık.”

Pir-i reh big'zîn ki est û pîş-rev
V'er talebdârî tu menzil pîş rev (933)

“Eğer sen ilerleme menziline talip isen, önder olan pîrin yolunu seç.”

Hâl çün cilvest z'ân zibâ arûs
V'ân makâm ân halvet âmed bâ-arûs (1338)

“Madem ki hâl, o güzel gelinin cilvesi (yüz görümlüğü), (o halde) o halvet makamı gelinle geldi.”

Cilve bined şâh u gayr-ı şâh nîz
Vakt-i halvet nîst cüz-şâh-ı azîz (1339)

“Şah ve şahın dışındakiler, cilveyi görür. Halvet vaktinde, aziz şahdan başkası bulunmaz.”

Eserin G. nüshasında konu başlıkları Farsça'dır. Bunlardan birkaçını aşağıda veriyoruz:

Sebeb-i Nazm-ı Kitâb u Sıfat-ı Şeb (Kitabın yazılış sebebi ve gecenin sıfatı)

Bâb-ı Sâni Bâb-ı Sohbet-Dâşten (İkinci bölüm sohbet etme hakkındadır.)

Bâb-ı Sâlis Terk-i Ucb u Güm-rehî (Üçüncü bölüm ucb ve dalâletin terki hakkındadır.)

Bâb-ı Râbi Şâmil-i İzzet buved (Dördüncü bölüm izzetin yayılması hakkındadır.)

6. Nüshaları

Üsküplü Atâ'nın *Tuhfetül-Uşşâk* adlı mesnevisinin iki nüshası vardır.

1. A. Ankara Millî kütüphane, Yz. A. 2188.: Bu nüsha 1399 beyittir. Bu nüsha 172x103-112x54 mm. ölçülerinde olup 59 yapaktır. Her yaprakta 13 satır bulunmaktadır. Nestalik, harekesiz, serlevhası müzehhep, kahverengi meşin cilt ile kaplı, şemseli ve miklepli.

Başı: Âferîn ey Hâlık-ı cân-âferîn
Düşse sununa hezârân âferîn (1b)

Sonu: Hak anı îmân ile hatm eylesün
Kendü mührin cânına hatm eylesün (59a)

2. G. *Tuhfetül-Uşşâk*, Gazi Hüsrev Begova Kütüphanesi (Saraybosna) R. 2421. Eser yanlışlıkla "Hâli Beg" adına kayıtlıdır. Nüsha hakkında *Gazi Hüsrev Begova Kütüphanesi Katalogu*'nda şu bilgiler kayıtlıdır: Yazı Türü: Harekeli nesih. Varak Sayısı: 64 Satır Sayısı: 11 Telif Tarihi: H. 911 (M. 1505-1506). İstinsah Tarihi bulunmuyor. Nüshanın Ebadı: 18x12 Cilt: Koyu renk deri, kenarları süslenmiş

Başı: Âferîn ey Hâlık-ı cân-âferîn
Düşse sununa hezârân âferîn

Sonu: Hak anı îmân ile hatm eylesün
Kendü mührin cânına hatm eylesün

İlk sayfada bazı hesap notları vardır. Bu notlardan anlaşıldığına göre bu kitap Ahmed El-Vardarî tarafından Kara Ferye'de 47 dirheme satın alınmıştır. Eserin sonunda bir mühür vardır. Bu mühür Muhammed Bin Abdullah Kadızade'nindir. Eser, Şehdî Efendi'nin kütüphanesin-

den alınmıştır. Nüshanın başında çok açık bir şekilde “Hâzâ Kitâb-ı Uşşâk-nâme” yazılıdır. Saraybosna nüshasında eserin yazarı, “Hâli Beg” olarak kayıtlıdır. Ayrıca eserin ilk sayfasında “Hâliyâ’nın Uşşâk-nâme’sinin telifi 911” ibaresi yazılıdır. Gazi Hüsrev Begova Kütüphanesi’nde yazmaların katologunu hazırlayan “Svezak Treći” nin çalışmasında da eser “Uşşâk-nâme” olarak kayıtlıdır. Eserin içinde “Hâli Beg” ismi hiç geçmiyor. Nüshanın başında “Uşşâk-nâme” yazmasına rağmen içeride “Tuhfetü’l-Uşşâk” ismi geçer. Bütün bunlardan anlaşılan şudur: “Hâli Beg” ismi ve “Hâliyânın Uşşâk-nâme’sinin telifi 911” ibaresi nüshaya sonradan eklenmiştir. Bu yanlışlık ise “Hâliyâ” kelimesini özel isim olarak kabul etmekten ileri gelmektedir. Eserin son sayfasında şöyle bir beyit vardır:

Hâliyâ biz diyelüm bir du’â
Min-cenâbinhü mûcibun men-de’â (1411)

Beyitteki “Hâliyâ (A.şimdi, artık)” kelimesi özel isim sanılmış ve eserin başına Hâli Beg” ismi yazılmıştır. Katalog da buraya bakarak hazırlanmıştır⁷³. Nüshanın sonunda ise “temme’l-kitâb bi-’afvi’l-Vehhâb” kaydı bulunuyor.

3. K. Köprülü Nüshası: Prof. Dr. Fuat Köprülü, hususî Kütüphanesi’ndeki *Tuhfetü’l-Uşşâk* nüshasına dayanarak eser hakkında ilk bilgileri verir. Köprülü’nün kitapları, Yapı Kredi Bankası’na bağışlanmış olmasına karşılık bu nüsha kütüphane kayıtlarında yoktur⁷⁴. Daha sonra eser üzerinde bahis açılmadığı gibi belki de tek nüshası Köprülü’de olduğundan, kayıp olarak kabul edilegelmiştir.

⁷³ Treći Svezak, *Gazi Husrev Begova Biblioteka Sarajeva Katalog*, 3. Cilt, Saraybosna 1991, 315-316; Seyfullah Türkmen, *Tuhfetü’l-Uşşâk*, Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2000, s. 9.

⁷⁴ Köprülü, a.g.m., s.565.

B. Eserin İçeriği

1. Başlangıç Bölümü

Giriş bölümünde tevhit, münacât, na't, mucizat, mi'rac, medh-i çehâr-yâr, va'z ve nasihat, satranca tenbih, felekten şikâyet, gecenin vasfı, kışın vasfı, sebep-i telif konulu bölümler bulunur. Şair, sebep-i telif bölümünde inşa ve şiirle uğraştığını; Arapça ve Farsça şiirler yazmaya muktedir olduğunu şu beyitlerle ifade eder.

Geh işüm inşâ vü geh eşâr idi
Gâh îmâ vü gehî işâr idi
Dil olup tâbende çün necm-i dürî
Nazm iderdüm gâh Tâzî geh Derî (158-59)

Eserini yazış sebebini ise şöyle anlatır: Bir gün bir köşede otururken gönlüne hitap ederek hacmi küçük; anlamı geniş, kıymetli bir kitap nazm etmeyi ister. Saydığı niteliklere uygun olarak Kâtibî'nin *Tecnisât*'nı görür. Kâtibî'yi yalnızca "tecnîs"e dikkat etmesi; anlamı ikinci plânda tutması bakımlarından eleştirir.

Didi bu tavsife kâbil kâtibî
Yazdı *Tecnisât*'ı olup Kâtibi
Hûb-tarz itmiş durur el-hak güzîn
Bir güzeldür oynadur kaşın gözin
Liki zîverden katı hâlî dimiş
Hûba yitmez mi hat u hâlî dimiş
Hûb dimişdür velî yüz kim yunur
Nûr ise dahı olur nûr üzre nûr
Gül ne denlü olur ise hûb u ter
Zînet-i şeb-nemle olur hûb-ter
Yalunuz tecnîse itmişdür nazar
Bu kadar ma'nî ana virmiş nazar (168-173)

Atâ, önce nazım meydanında tecnis atına binip, elini Kâtibî'nin *Tecnisât* adlı mesnevisine vurduğunu, lütuf ile güzelliğini parlattığını, çeşitli

süslerle süslediğini, Acem elbisesini yırttığını, Anadolu Türkçesi ile söylenirse, görenlerin Farsça'dan bıkaacağını; Farsça söylemenin kolay, Türkçe tecnisin zor olduğunu; ancak üzerine düşülürse gerçekleşeceğini şu beyitlerle anlatır.

Nazm meydânına tecnîs atına
 Binüp ur destüni Tecnîsâtına
 Lutf ile hüsnin mücellâ eylesen
 Dürlü zîverle muhallâ eylesen
 Eyle geydügi Acem tonın kabâ
 Ol dil-ârâma geyür Rûmî kabâ
 Zîver-i Rûmî ile söyle beze
 Kim görenler Pârsî'sinden beze
 Didüm âsândur dinilmek Fârisî
 Menziline tîz irürür fârisi
 El vire mi bana bu dilde kalem
 Nâ-gehân beydâ-ı hayretde kalam
 Türkîde tecnîs inen düşvâr olur
 Didi sa'y it üstine düş var olur (174-180)

Giriş ve konunun işlendiği bölümde eserini Kâtibi'nin *Tecnîsât*'ına nazire olarak kaleme aldığını ve aynı biçimde 10 bâb üzere düzenlediğini açıklar.

Bu gülistânda ki deh bâb eyledüm
 Kâtibî tarzında *Deh-Bâb* eyledüm (277)

Eserin muhtelif yerlerinde de Kâtibi'nin adını anar:

Didi bu tavsîfe kâbil kâtibî
 Yazdı *Tecnîsât*'ı olup Kâtibi (168)

Bitiş bölümünde Kâtibi'nin Nişaburlu; kendisinin Üsküplü ve Yesi şehrinden Ahmed Yesevî'nin neslinden olduğunu ve her sözünde O'na bağlı olduğunu ifade etmeyi istediğini dile getirir:

Kâtibi'nün şehri Nişâbûrsa
 Melce'-i Attâr gibi nûrsa

Sen Yesev'den Şeyh Ahmed pûrısın
Ma'nî yüzinden o şemsün nûrısın
Sûretâ hâk-i reh-i Üsküb'sin
Ma'dinîsin sen zer-i üskübsin
Resmini haddüm degül ta'rîf idem
Gün gibi rûşen nice ta'rîf idem
Her sözüni nisbet it ol merde sen
Dirilüp tâ olmayasın mürde sen
Çün o deryâdan ola sana gıdâ
Pes mu'înündür hakikat mâ-'adâ (1308-13)

Hoca Ahmed Yesevî'nin ölümünden sonra bazı kişiler, kendilerinin onun neslinden ve torunlarından olduğunu iddia etmişlerdir. Onun İbrahim adındaki oğlunun kendisi hayattayken vefat ettiğini göz önünde bulunduracak olursak, sülâlesi kızı Gevher Hatun'dan yürümüş olmalıdır. Son zamanlara kadar sadece Türkistan'da değil, Şeyh Zekeriya-yı Semerkandî, Evliya Çelebi (XVII. yüzyıl) gibi Osmanlı ülkesinde yaşayan çok sayıda şair ve yazar Hoca Ahmed Yesevî'nin soyundan geldiklerini iddia etmişlerdir⁷⁵. Üsküplü Atâ'nın ise Yesevî'nin oğlu olduğunu söylemesi ona manevî bağlılığını ifade etmek içindir.

2. Konunun İşlendiği Bölüm

Der-Beyân-ı Ebvâb-ı Kitâb başlığı ile Giriş bölümünden konunun işlendiği bölüme geçilir. Başlığın arkasından eserde aşk, bezm ve sohbet, kibri terk etmek, izzet, halka iyilik, kötülüğü terk etmek, kanaat, yaşayış, halktan uzaklaşmak, Hakk'a yaklaşmak olmak üzere 10 konunun işlendiği anlatılır:

Bâb-ı evvel ehl-i ışkun bâbıdır
Tastamâm 'âşık olanun bâbıdır
Bâb-ı sâni bezm ü sohbet naklidür
Her sözi bir bezm ü sohbet nuklidür

⁷⁵ Mehdi-yi Senayî: Ahmed Yesevî ve Yesevîlik, (Çev. Prof. Dr. Mürsel Öztürk) *Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Kış 99/12, s.147.

Bâb-1 sâlis ucbı terk itmekdedür
İ'tikâd u sıdkı berk itmekdedür

Bâb-1 râbi şâmilidür izzetün
İzzete sa'y eyle k'ola izzetün

Bâb-1 hâmis kamuya eylikdedür
Eyü nâdir diseler eylikde dür

Bâb-1 sâdis yatlıyı terk itmede
Eyülik esbâbını berk itmede

Bâb-1 sâbi'dür kanâ'at mahzeni
Ârifün olur kanâ'at mahzeni

Bâb-1 sâmin zindegânî hâlini
Bildürür sa'y ile iden hâl anı

Bâb-1 tâsi cümleden olup cüdâ
Yüz tuta emr eyledüğine Hudâ

Bâb-1 âşir Hakka olmakdur yakın
Ârife bu perdede olur yakîn (278-287)

Şimdi 10 bâb'ı ve her bâb'ın arkasında gelen hikâyeleri gözden geçirelim.

I. Bâb: Aşk.

1. Hikâye: Hâver (Doğu) ülkesindeki güzele tutulan ve aşk ateşiyle gece gündüz yanan âşığa, eski bir dostu canını vermekle sevgiliye kavuşacağını söyler.

2. Hikâye: Çin'de eşi benzeri olmayan Âhûçesm adlı güzele gönül veren bir zavallıya arkadaşı "Ey canım dostum! O güneş yüzlü sana neler yapmış; dağ kadar cismin zerrece kalmış." der. Bunun üzerine âşık, bundan hoşnut olur ve mutluluğunu anlatır.

3. Hikâye: Hıta ülkesindeki misk kokulu güzel, âşığına niçin hastalandığını sorar. Âşık da sevgilinin hatırını sormasının kendisini hasta etmeye yettiğini; aynı zamanda hatır sormanın hastayı tedavi anlamına geldiğini söyler. Hikâyenin son beyitlerinde aşk anlatılır.

4. Hikâye: Mısır'da tatlı dudaklı güzelin âşıklarından birisi canını feda eder. Sevgilisi âşığının öldüğünü sanırken ölen âşık, sevgilisinin uğruna bin canı olsa da vereceğini söyler.

5. Hikâye: Keşmir'deki ay yüzlü bir güzele soluk benizli birisi âşık olur. Bir mezar ziyareti esnasında "Miskin ağlama! Ben de senin gibi aşk derdiyle kış yaz yalvardım. Ölümünden başka çare bulamadım." diye bir ses işitir. Son dört beyit âşık ve aşk üzerinedir.

II. Bâb: Bezm ve Sohbet.

1. Hikâye: Şam'da âdil bir padişaha bir dostu bu devlete nasıl sahip olduğunu sorar. O da bir pîre bağlandığı için bu makama eriştiğini söyler. Şair, son beyitte iyilerle sohbet etmek gerektiğini anlatır.

2. Hikâye: Esed adlı bir padişaha Allah güzel bir çocuk verir. Padişah vefat ederken "Ehil olanı kendine ganimet olarak gör; akıllılarla arkadaş ol!" diye vasiyet eder. Son beyitte halkı terk edip has ile sohbet etmek gerektiği belirtilir.

3. Hikâye: Zeng padişahı avdayken karşısına bir ahu çıkar. Ahunun peşinden giden padişah askerinden uzağa düşer. Kaçırıldığı avı ararken kendini cennet gibi bir yerde bulur.

4. Hikâye: *Dehbâb'*a göre Yemen'de yaşayan⁷⁶ sürekli perhiz yapan bir zahidin temiz itikatlı olduğuna inananlar ona nefislerini kul ederler. Bir gün müritlerinden birisi kendisinden himmet ister. Şeyh de dünyada cenneti bulmanın aşk ehli ile sohbet etmekten geçtiğini söyler.

III. Bâb: Kendini Beğenmişliği Terk Etmek.

1. Hikâye: Magrip ülkesinde cömert ancak kibirli bir padişah vardır. Kötü vasıfları terk etmek gerektiği anlatılarak sonraki hikâyeye geçilir.

2. Hikâye: İran ve Turan ülkesinin sahibi İranşah adında bir padişah vardır. Bir gün düşmanlar ile savaşırken kaçmaya başlar. Padişahı gören bir aziz, kendini beğenen kişinin işinin rast gitmeyeceğini söyler.

⁷⁶ Vanhoğlu, agt., s.23.

3. Hikâye: Pilten adında bir server vardır. O, dervişleri; dervişler de onu sever. Vefat ettikten sonra iyilikle anılmaya devam eder. Son iki beyitte konuyla ilgili öğütler verilir.

4. Hikâye: Bağdatlı bir güzel, bir soru üzerine güzelliğinin sırrını şöyle açıklar: “Bir gün toz toprak içinde yatan birine hatırını sordum ve bu kişinin ehl-i hâl olduğunu öğrenir öğrenmez ayağının çamurunu temizleyip yüzümü ayağına sürdüm. Bunun üzerine o zat, “Senin güzelliğin kıyamet gününe kadar böyle kalsın.” diye dua etti. Bundan dolayı da güzelliğim kalıcı oldu.” Son beş beyitte kibri terk etmek gerektiği üzerinde durulur.

5. Hikâye: Gül yanaklı, kibri güzelliğinden fazla bir güzel vardır. Naz ile gezerken âşıklarından birisi “Sevgilim niçin naz ediyorsun. Ben parasız pulsuzum.” der. Güzel de “Ben parasız olanı sevmem.” der. Bunun üzerine âşık, güzelin sözlerinden incinir ve beddua eder. Bedduanın sonucu güzelin gül yüzünde renk kalmaz; hilâl gibi incelir ve solar.

IV. Bâb: İzzet.

1. Hikâye: Ferruhbaht adlı oldukça kahraman bir padişah vardır. Gaza esnasında ansızın gelen ok ölümüne sebep olur. Bir aziz, onu Adn cennetinde görür. Cennete yaptığı gazalardan dolayı mı alındığını sorar. O da yoksulun birine, ondan önce selâm verdiği için cennetle mükâfatlandırıldığını söyler.

2. Hikâye: Câm şehrinde bir şeyh, mecliste coşup marifet şarabından bir çok kadeh sunar. Meclistekiler o şarabın etkisiyle kendilerinden geçerler. Ham bir kişi bu durumu dışarıdan görür ve “Bu nasıl şeyh; şeyh değil cadı imiş.” der. Bundan sonra konu değişmekte; başka bir hikâye başlanmaktadır. Şeyh, mecliste bu sözleri duyunca oldukça üzülür. Üzüntüsünden “yâ Hü” diyerek bu dünyadan göçer.

3. Hikâye: Halkın kendisinden korktuğu bir padişah (*Tecnisât'ta* Emîr-i Magribî) vardır. Düşmanları onu öldürmek ister. Padişah çevresinde kendisine yardım edecek kimse bulamaz. Nereye gittiyse düşmanları peşinden gelir. Kendisinin şöhret belâsına kapılıp halkın gözünde gülünç

duruma düştüğünü anlar ve uçurumdan atlayarak hayatına son verir. Nefsin insanın düşmanı olduğu; devletine güvenmemek ve ucbu terk etmek gerektiği anlamındaki beyitlerle hikâye sonlandırılır.

4. Hikâye: Bişr-i Hâfi, sarhoş bir halde evine dönerken, yolda çamura batmış, “Bismillahirrahmanirrahim” yazılı bir kâğıt bulur. Kalan tüm parası ile gül suyu alır ve kâğıdı temizler. Ehlullahtan birine “Git Bişr’e müjdele, benim ismimi tazim kıldığı için, onun günahlarını affettim.” biçiminde nida gelir. Şeyh hemen Bişr’i arar ve bir meyhane köşesinde bulur. Halini görünce üzüdür. Bu arada Bişr-i Hafî, uykudan uyanır. Veli kişi “Bişr ne âlemdesin, dünyada ne amel işledin?” diye sorar. O da “Ben hiç yararlı iş yapmadım. İşim gücüm sürekli içki içmektir.” diye cevap verir. Bunun üzerine o kişi de Tanrı’nın onu huzuruna davet ettiğini söyler ve artık içki içmemesini öğütler. Bişr-i Hafî bunun üzerine ağlayıp sızlar. Kendi durumunu anlar anlamaz; gönlünden bu dünya sevgisini atar.

Bu hikâyenin benzeri Feridüddin Attar’ın ve Sinan Paşa’nın Tezkiretü’l-evliyâsında da geçer⁷⁷.

5. Hikâye: Maruf adında dış görünüşü yoksul; içi zengin birisi vardır. Tanrı, ona çok güzel bir erkek evlât verir. Çocuk halka köle gibi hizmet ettiği için halk onu sultan yapar.

6. Hikâye: Hutun ülkesinden misk kokulu bir güzel zuhur eder. Bu güzel, güneşin altında toprağa batmış; âciz bir insan görür ve durumuna üzüdür onu güneşten korur. Zavallı insan da güzelin yaşlanmaması için yalvarır. Gerçekten de güzel hiç yaşlanmaz.

V. Bâb: Herkese İyilik Yapmak.

1. Hikâye: Yoksul ve zavallı bir adam dikenleri canını acıtmasına rağmen çalı çırpı taşımaktadır. Göğsü yarılmış; dudağı kurumuş birini yatarken görür ve birkaç dilim ekmek verir. Fakir de kendisine iyilik yapan adamın üstüne atlayıp atını gasp ederek kaçmaya başlar. Sonun-

⁷⁷ Emine Gürsoy-Naskali, *Sinan Paşa Tezkiretü’l-evliya*, Ankara 1987, s.87.

da bir mağaraya saklanır. Girdiği mağarada mücevherler bulan adam dışarı çıkacakken ayağını kırar ve canını teslim eder. Hazine de onu kovalayan, çalı toplayan adama kalır.

2. Hikâye: Zülkarneyn adlı bir padişah Derbend ülkesine bir hisar yaptırır. Ülkesinin her yerini mamur hale getirir. Ehl-i dil birisi padişaha, önemli olanın cadde ve hisar değil; “iyilik hisarı” yapmak olduğunu söyler. Hikâye “iyilik yap; suya at” atasözü ile biter.

3. Hikâye: Deşt padişahı, gücü yettiğince herkese iyilik yapar. Sonunda dünya mülküne padişah olur.

4. Hikâye: Habeş'te zengin; ancak hilekâr ve riyakâr bir tüccar vardır. Kendisine yıllarca hizmet edenleri dahi çevresinde barındırmaz. Sonra bu tüccar vefat eder; Sâlih birisi rüyasına girer. Salih kişi onu iyi halde görür ve bunun sebebinin sorar. O da bu duruma hayattayken susayan birisine acıyarak su verdiği için ulaştığını söyler.

5. Hikâye: Tâif'te işi gücü şehri dolaşmak olan birisi vardır. Hasta ve zayıf birisini görür. Ayağı yere batmış bu kişiyi kaldırmaya çalışırken adam vefat eder. Yanında mahşere kadar sayılsa bitmeyecek mal çıkar. İyilik edenin iyilik bulacağını belirten beyitlerle hikâye son bulur.

VI.Bâb: Kötülükten Vazgeçmek.

1. Hikâye: Şapur ve Rey ülkesinin Şapur adlı bir padişahı vardır. Oldukça güçlü olan bu insan zulüm yapmaktadır. Bu kişinin çok güzel bir oğlu vardır. Bir gün Şapur, Çin elçisi ile içki içerken yüzüğündeki zehri kadehin içine döker. Elçiye sunacağı zehirli kadehi yanlışlıkla oğluna verir. Oğlu şaraptan zehirlenir.

2. Hikâye: Halk, Belh padişahından huzursuzdur. Padişah Hıta askerlerinin ülkesini istilâ etmesi sonucu Yemen ülkesine sığınır. Yemen padişahı da ülkesini yeniden alması için Belh padişahının emrine bir tümen asker verir. Padişah ülkesini yeniden ele geçirince Yemen ülkesine hücum eder. Yemenliler ettiği yemini hatırlatır. Kendilerinin iyilik ettiğini söyleyerek ağlayıp inlerler. Bu inlemelerden gök yüzünü içinde yüz bin şimşek olan siyah bir bulut kaplar. Askerlerin üzerine yağmur yerine taş yağar.

3. Hikâye: Magrip'te döşeği ve yastığı toprak ve kaya olan bir pir vardır. Canına kıymak ister. Bir gün ona birisi “Ne yer; ne içersin?” diye sorar. O da “Önce zengin idim; şimdi yoksul oldum. Bir gün buradan geçerken hasta ve ağlayan bir adam gördüm. Adamın dilendiğini fark edince başına bir yumruk vurdum. Yok yere gücümü kullandığım için Tanrı bana bu denli dert verdi.” der.

4. Hikâye: Zâbul'de yeni hasta olmuş biri vardır. Ulu bir şeyhten kendisine nasihat etmesini ister. Şeyh, kimseye dil uzatmamasını; zarar vermemesini ve sürekli iyilik yapmak için çabalamasını öğütler.

5. Hikâye: Cömert bir padişah vardır. Padişah bir gün ay yüzlü bir ihtiyarı namaz kılariken görür. Aşçısından, dervişe sofraya hazırlamasını ister. Derviş yemekten yemez. Padişaha az yiyip içmesini nasihat eder.

VII. Bâb: Kanaat.

1. Hikâye: Vezirlerden biri padişaha herkesten mal toplamasını söyler. Padişah da vezirine bu dünyanın geçici olduğunu, varlığa şükretmek gerektiğini söyleyerek cevap verir.

2. Hikâye: Kardeşleri, Yusuf peygamberi kuyuya atarlar. Sonuçta her birisi bir belâyâ uğrar. Kimsenin ettiğinin yanına kalmayacağı anlatılarak hikâyeye bitirilir.

3. Hikâye: Surhleb adında bir tüccar vardır. Gece gündüz şarap içip güzel sevmektedir. Malını mülkünü de bu yolda harcar. Sonunda şaraba verecek elbisesi bile kalmaz. Şair hikâyenin sonunda Tanrı'ya şükretmek, malı iyi yere harcamak ve kanaat etmek gerektiğinden söz eder.

4. Hikâye: Eşi benzeri olmayan bir güzel vardır. Güzele “Gel bir beyin katında iyi bir konum elde et” derler. O da maksadının Allah'a erişmek olduğunu söyler ve erenler arasına katılır.

5. Hikâye: (İsfahan'da) Tövbekâr bir şeyh vardır. Şeyh çileden bir ses zikir, tespih ve hırkadan maksadın ne olduğunu; ihtiyacının dünya mı ahret mi olduğunu sorar. Şeyh de kanaat ister.

Bu hikâyenin benzeri Yunus Emre ve Hacı Bektaş üzerine anlatılır. “Kıtlık olduğu bir zaman, Yunus Emre Hacı Bektaş’tan yardım istemeye gider. O da Yunus’un istediği buğday yerine nefes vermeyi teklif eder. Buğdayı alan Yunus, hatasını anlar ve nefes istemek için geri döner. Hacı Bektaş da onu Taptuk Emre’ye gönderir⁷⁸.”

VIII. Bâb: Yaşayış Tarzı.

1. Hikâye: Herkesten vergi alan bir padişah vardır. Ancak bu padişah bilgisiz ve yemeden içmeden zevk almayan birisidir. Padişahın ünü her yana yayılmış bir sevgilisi vardır. Padişaha “Yemeden içmeden geçen ömür boşunadır, her şeyden zevk almak gerekir.” der. Aşkın hakikî ve mecazî olmak üzere ikiye ayrıldığını; mecazî aşkın hakikî aşka köprü olduğu anlatılır.

2. Hikâye: Bâhter ülkesine hükmeden bir padişah vardır. İşi gücü savaş olan bu padişah içkiden nasipsizdir. Ülkenin beyleri toplanıp padişahı idam ederler.

3. Hikâye: Zülkarneyn, erkânına “Ben serdarlıkta hiç yarar bulmadım. Nefis devim beni zelil kılmadan can ülkesine bir an olsun delil olun.” der. Onlar da yeme içme ve sevgili ile ünsiyetin gereğinden söz ederler.

4. Hikâye: Adaletiyle meşhur Nuşirevan, Adlâbât adlı bir şehir kurar. Kendini bütün beylerden üstün gören bir bey Nuşirevan’a âsî olur. Nuşirevan’ın yanında bulunan Büzürçmihir, serdarlık yapmanın zorluğunu anlatır. Padişahın bu duruma üzülmemesini, bir gamın bin olacağını, olayın binde birini bile akla getirmemesini, yiyip içip sadece sevgilisini düşünmesi ve sohbet etmesi gerektiğini anlatır.

5. Hikâye: İbni Âmir adında bir şeyh vardır. Leylâ’ya âşık olur. Arkadaşının “Niçin feryat ediyorsun?” sorusuna aşkın kurbanı olduğu için ona yaklaştığını söyleyerek cevap verir.

⁷⁸ Dr. Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Divanı*, Ankara 1998, s.17-18.

IX. Bâb: Herkesle İlişkiyi Kesmek.

1. **Hikâye:** Bedir savaşı sırasında Hz. peygamber Hz. Hamza'nın kılıcından kan damladığını görür. Cebrail'e "semî" ve "basîr" olan Tanrı'dan yardım istemesini söyler.

2. **Hikâye:** Hz. İbrahim, oğlu İsmail'i kurban etmek ister. Gökten bir koç indirilir.

3. **Hikâye:** Şeyh Şakik isminde bir er vardır. Bir gün birisi "Bu dedi-kodu, kabz ve bast ne zamana kadar sürecek?" diye sorar. Bunun üzerine gaipten gelen bir ses, "Sen halkı irşat ettikçe mutlu olamazsın." der. Hikâyenin sonunda Hakk'ı bir bilip gayrısını terk etmek gerektiği anlatılır.

4. **Hikâye:** Mahmud-ı Gaznevî, pek çok insanın öldüğü bir savaşın sonunda Allah'tan mağfiret diler. Bir ses de gazanın kâfirlere karşı yapıldığı için güzel olduğunu söyler.

5. **Hikâye:** Bir ceylan, yavrusuyla gezmeye çıkar. Birlikte padişahın av alanına girerler. Bunu gören padişah, askerlerinden ahuları avlamalarını ister. Birkaç genç iki ahuyu avlar. Hikâye ahunun kendisi ve yavrusu için üzüntüsünü dile getiren beyitler ile son bulur.

X. Bâb: Hakk'a Yakın Olmak.

1. **Hikâye:** Hz. Musa Tur dağında Allah'ı görmek ister. "Len Teranî" cevabı gelir. Dağa bakması istenir.

2. **Hikâye:** Hallac-ı Mansur'un başını terk etmesinin sebebi âlemi terk etme isteği olarak yorumlanır.

3. **Hikâye:** Bir gün düşte Hallac'ın kesilmiş başının içinde bir kadeh görülür.

4. **Temsil:** Sonsuz Deniz adlı bir deniz nitelikleri anlatılara "fena fillah" kavramı işlenir.

3. Sonuç Bölümü

Mesnevinin sonlarında şair, nefesine nasihat başlığı altında Attâr, Mevlanâ, Senayî, Sadî, Nizâmî, Husrev-i Dihlevî ve Câmî'nin o kadar ünlü olmalarına rağmen bu dünyadan göçtükleri vurgular. *Der-hâtimet ve Zikr-i Şuarâ-i Mâzî* başlığı ile Fars ve Osmanlı şairleri anar. *Der-zikr-i Şuarâ-yı Acem* başlığı altında İran şairlerinden Unsurî, Hakanî, Enverî, Dakikî, Ezrakî, Esîr-i Ahsiketi, Ascedî, Sirac-ı Kumrî, İmam-ı Herrevî, Nizarî, Kemal-i Isfahanî, İmâd, Hasan, Hâcû-yı Kirmanî, Atikî, Firdevsî, Selmân-ı Savecî, Katrân, Zahîr-i Faryabî, Emâmî, Nazîrî, İsmet, Gıyâs, Hâfız-ı Şirazî ve Nâsır'ın; Çağatay şairlerinden Nevayî ve Lutfî'nin isimleri sayılır. *Der-zikr-i Şuarâ-yı Rûm* başlığından sonra da Anadolu şairlerinden Cem, Ahmet Paşa, Adnî, İzârî, Ahmedî, Şeyhî, Nizâmî, Atâyî, Vâhidî, Mehdî, Ulvî, Kâsimî, Çâkerî, Şâmî, Sâfî, Vâfî, Hafî, Hamdî, Şems, Hilâlî, Necmî, Kutbî, Şâhidî, Şemî, Muhibbî, Kemâl, Nihânî ve Necâtî'nin isimlerini sayar.

Şair mesnevisini okuyucudan hataları için özür dileyerek ve hayır dua isteyerek bitirir.

Tuhfetü'l-Uşşâk'taki hikâyelerin konuları hakikî ve mecazî aşk, sabır, âşık ve maşuk arasındaki haller, dünya malına meyletmeme, adalet, cahillik, affedicilik, fakirlik, tövbe, cömertlik, cimrilik, erdem, nefsin istekleri ve kanaattir. Hikâyelerde genellikle bir olay, bazen de iki olay nazmedilir. Benzeri mesnevilerde olduğu gibi hikâyeler belli bir kompozisyon çerçevesinde oluşur. Anlatım tekniği bakımından her bir hikâye dört bölüme ayrılabilir:

Hikâyeye konu olacak şahıs veya yer bir veya birkaç beyitle tanıtılır. Tanıtmalarda “var idi” biçiminde kalıp ifade kullanılır. Benzer biçimde Âzerî'nin *Nakş-ı Hayâl* mesnevisinde ve Cinanî'nin *Riyâzü'l-cinân*'ında hikâyeler Atâ'nın *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ındakiler gibi “var idi” şeklinde başlar⁷⁹. *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ta da Keşmir'deki ay yüzlü bir güzel şöyle tanıtılır:

⁷⁹ Remzi Baykaldı, *Âzerî İbrahim Çelebi ve Nakş-ı Hayâl Mesnevisi*, Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, Kayseri 1994; Mahmut Şarlı, *Cinanî'nin Riyâzü'l-cinân*'ı,

Var idi Kışmîr'de bir meh-cebîn
Hâk-i pâyna sürerdi meh cebîn (384)

Bu birkaç beyit, okuyucuyu asıl olaya hazırlamak gibi bir görevi de üstlenir. Nadir de olsa şairin herhangi bir girişe ihtiyaç duymadan doğrudan konuya girdiği de görülür. Bazen de kalıp bir ifadeye başvurulmadan kahramanın adı verilip konuya geçilir. Yirminci hikâyenin kahramanı Bişr-i Hâfi şöyle tanıtılır:

Bişr-i Hâfi bir aceb mey-hâr idi
Ehl-i Hak yanında çün mey hâr idi (639)

Hikâye kahramanı tanıtıldıktan sonra olay kalın çizgilerle aktarılır. Bu bölümde, giriş ve bitiş bölümüne göre dil daha sade; anlatım temposu hızlıdır. İsim ve sıfatların yerini fiiller alır. Hikâyelerde genellikle geçmiş zaman, nadiren de geniş zaman kullanılır. Başlangıçta üçüncü tekil şahıs kullanılırken; sonraki bölümler, özellikle diyaloglar daha çok hikâye kahramanının ağzından anlatılır.

Hikâyeler genellikle iyi bir son ile noktalanır. Kahraman kötü bile olsa, ettiği bir iyilik bütün günahlarını örter. Kötünün kazanması çoğu zaman geçmişte yaptığı iyiliğe bağlıdır. Kazançlar manevî olabileceği gibi maddî de olabilir. Maddî kazançlar, yapılan iyiliklerin karşılığı olarak verilir.

Hikâyeler bittiğinde nasihate geçilir. Nasihatler genelde üç veya dört beyit sürer. Bazı mesnevilerde nasihatler, 15-20 beyte kadar çıkabilmektedir. Ancak nasihat bölümü hiç bir mesnevide beyit sayısı bakımından asıl olayın anlatıldığı bölümden fazla değildir. Örneğin Cinânî'nin Riyâzü'l-cinân'ında nasihatler 15-20 beyte kadar çıkabilmektedir. Ancak nasihatler, Atâ'nın mesnevisinde ve diğer mesnevilerde olduğu gibi, genellikle esas olayın anlatıldığı bölümün beyit sayısından fazla değildir. Nasihatlerin konuları hikâyelere uygundur. Hikâyenin nasihat bölümünde şair devreye girer. Şairin nefesine seslendiği nasihatler, okuyan ve dinleyen için söylenmiş düşüncelerdir. Verilmek istenen temel duygu ve düşüncenin nasihat muhtevalı be-

Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, Kayseri 1994, s.66, 143, 154, 165, 193, 226, 260, 280, 295.

yitlerde en vurgulu biçimde anlatılır. Asıl olayda hareket ve olay ön plândayken, bu bölümde daha hikemî bir söyleyiş vardır ve zaman zaman atasözlerinden yararlanılır. Bişr-i Hafî ile ilgili 20. hikâyenin nasihat bölümünde “Sabır ile acı koruk, helvâ olur” atasözü şöyle geçer:

Bir azîz oldı oturdu fârig ol
 İzzet istersen gönül gel fârig ol
 Fârig olmayınca bulunmaz fûrûg
 Sabr ile helvâ olur acı korug
 İzzet it mahbûba kıl cevrine sabr
 Gül-şeker bil elüne sunarsa sabr (664-666)

Eserdeki 24. hikâyenin nasihat bölümünde “Dünyada onan; iyilikten onar.” ve “Ne ekersen onu biçersin” gibi söyleyişlere yer verilir:

Eylüğe sa’y it ki eyüdür o kâr
 Dünyede onan eyülerden onar
 Sen dahı eylere öykün ol eyü
 Öykünür tagdan gelen bir yad eyü
 Ey dil eylik tohmını besle becer
 Ne ekerse âdemî anı biçer (744-746)

Tuhfetü'l-Uşşâk'taki hikâyelerin bir, iki nadiren üç kahramanı vardır. Kahramanlar iyi veya kötüdür. Hikâye kahramanlarının ad ve görevleri bazen belirtilir; bazen belirtilmez. İskender, Leylâ ve Mecnun, Bişr-i Hafî, Zülkarneyn, Şapur, Maruf, İbni Âmir, Belh padişahı, Hz. Yusuf, Nuşirevan, Hz. Hamza, Şeyh Şakîk, Hz. İsmail, Mahmud-ı Gaznevî, Hz. Musa ve Hallac-ı Mansur gibi bilinen kişilerin yanında peygamber veya tanınmış bir sofî de hikâyelerin merkezinde rol alır. Kahraman güzel bir insan, padişah, vezir, evliyaullah veya halktan herhangi bir kişi, olabilir. İsimleri verilip de tarihî bir şahsiyet olup olmadığı belirlenemeyecek şahıslar da vardır. Âhû-Çeşm, Surhlebl, Esed, Pilten, Feruhbaht isimleri bu cümledendir. Esas kahramanların dışında figüran sayılabilecek ikinci ve üçüncü derecede kişilerin adları veya meslekleri genellikle belirtilmez. Kahramanı tarihî bir şahsiyet olan hikâyelerde olayın, geçtiği yıllar kabataslak çıkartabilmektedir. Bişr-i Hafî ile ilgili

bir hikâye bu velî kişinin yaşadığı yıllarda cereyan etmiştir diyebiliriz. Hikâyelerde gece, gündüz, sabah, akşam, üç gün, bir ay ve temmuz gibi zaman dilimlerine rastlanmaktadır.

Yer adları çoğu zaman belli değildir. Bu konuda fazla ayrıntıya girilmez. Hikâye herhangi bir yerde, bir şehirde veya ülkede geçebilir. Çin, Hıta, Mısır, Keşmir, Şâm, Zengibar, Bağdat, Câm, İran, Turan, Hutun, Derbend, Deşt, Habeş, Tâyif, Magrib, Şapur ve Rey yer isimlerinden bazılarıdır. Bunlar, masallarda olduğu gibi herkesin bildiği ve kolayca akıllarda kalabilecek isimler olup hikâyenin bütünlüğü içinde çok da önemli değildir. Önemli olan hikâyenin mesajıdır.

III. TUHFETÜ'L-UŞŞÂK İLE KÂTİBÎ'NİN DEHBÂB'ININ KARŞILAŞTIRILMASI

İranlı şair Kâtibî'nin kaleme aldığı *Dehbâb* tevhîd, na'tdan sonra “goftâr dar-maviza va nasâyih” başlığı altında bir konuya yer verilir, bunu müteâkip *Dehbâb*ın yazılış sebebine geçilir. Daha sonra “Dar-Madh gûyad” başlığı ile yeni bir kısım ihdas edilmiş ve “Goftâr dar-sıfat-ı martaba-i suhan” başlığı altında sözün mahiyeti, değer ve önemi ve söz çeşitleri üzerinde durulmuş ve bundan önce anılan bölümdeki dehnâmelerde yer alan on mektup yerine, on bâb ikâme edilmiş ve her bâb beşer hikâye ile takviye edilmiştir. En sonunda da yine dehnâmelerin aksine, onuncu bâbda, üç hikâyeden sonra, oğlu İnâyet'e öğüt ve nasihat kasdıyla bir kısma yer verilmiştir. Bunu müteakip İranlı meşhur şairler genellikle birer beyitle anılmıştır.

Eserin bir başka özelliği de, birçok beyitte tecnis sanatının kullanılmasıdır. Bundan dolayı da *Tecnisât* olarak takdim edilmiştir. Diğer bir konu ise, *Dehbâb* metninin 12. sayfasında sunulan bâb adlarına metin içinde titizlikle uyulmaması ve bazı bâbların adında değişiklik yapılmasıdır.

Kâtibî *Dehbâb*'ında sadece aşk, âşıklık, âşık ile maşuk konuları üzerinde durmaz, tasavvuf ve tasavvufî fikirlere, hatta ahlâk ve ahlâkı oluşturan iyi ve kötü huylara da yer verir. Ayrıca, Kâtibî, örnek aldığı şairler bö-

lümünde de belirtildiği gibi, *Dehbâb*'ının muhtevasında ondan önce yaşayan büyükleri ve özellikle Sadî-i Şirâzî'nin "Bûstân"ını taklit etmiştir.

Şair, 22. beyitten oluşan tevhit kısmından sonra 19 beyitlik na't bölümünü kaleme alır. Dört halife övgüsünden sonra öğüt ve nasihat için söylediği 26 beyitte, ölüm anında malın, makamın bir fayda vermeyeceğini, Büyük İskender'in durumunu delil getirerek anlatır. Dünyanın bir sıkıntı ve ızdırıp yeri olduğunu, bundan dolayı Hak âşıklarıyla beraber olmak gerektiğini öğütler. Sonunda da hak yolu bulmak için bu yolun yolcularıyla sabırla yürümek gerektiğini tavsiye eder.

Dehbâb'ın 67 beyitlik sebab-i telif bölümünde Kâtibî, aydınlık dünyada kendisinin dertli ve üzüntülü olduğunu belirtir. Daha sonra, ansızın çıkagelen ismini vermediği bir dost, manevi aşk şarabından içmek ve zâhirden sıyrılıp manaya yönelmenin gerektiğine işaret eder. Rehbersiz yol alınamayacağını ve hak yolu yolcularının rehberinin de aşk olduğunu söyler. Daha sonra önemli olanın insanın işini iyi bilmesi ve ona göre davranması gerektiğini ifade eder. Güzel şiirin aşkla uyum içinde bulunması gerektiğini belirtir. Nefis ve arzuya bağlı şiirin sadece şaire yük olduğunu anlatarak, benzerinin çok az bulunduğunu ifade ettiği eserini yazmaya başladığını söyler.

Şair, 39 beyitlik bölümde de ismini vermeden bir şahsı över. Bu şahsın değerli, her zaman lütufkâr, doğru görüşlü ve iyi hasletli olduğundan bahseder. Kâtibî, makam mumunun gündüzleri aydınlatan güneş gibi olduğunu söylediği bu zâtın yanından uzak düşmemek için dua eder. Bir kişinin cömertliğinin derecesini ifade etmek için de, her sabah ışık saçan güneş doğduğunda ondan kendisine altın saçılmasını, yani güneş nasıl ışın saçıyorsa onunda öylece altın saçtığını ifade etmek ister. Onun lütuf rüzgârıyla nebâtâtın çok daha verimli, hizmetçilerinin ise devlet sahibi olduğunu, bundan dolayı ins ve cinnin ona dua etmekte olduğunu dile getirir. Sözün mertebesi hakkında söylediği 39 beyitte de Kâtibî, yeniden meyhaneye düştüğünü ve sâkiye, kendi gönlünün meysiz bir beden istemediğini, çehresini gül gibi kızartıncaya kadar meyle doyurmasını ister. Âşıkların dünyada sarhoş olmasının daha iyi

olduğunu savunur. Daha sonra her şairin söz üslûbunun değişik olduğunu, ancak sözünde “tur” şivesi olanı tebrik eder. Sözün manzum ve mensur olmak üzere ikiye ayrıldığına ve nazmın nesirden daha etkili ve hikâyede daha geniş bir sahaya sahip olduğunu belirtir. En sonunda da, kitâbının muhtevasını teşkil eden on bâbı sıralar

I. Bâb: Aşk ve âşıklık hakkındaki birinci bâbda Kâtibî, gönle, gücü yettiğince aşk peşinde olmasını, gönül âşık olduğu zaman bahtiyar olacağını söyler. Âşık olmanın faydalarının çok olduğunu belirtir. Aşkın âşıklara bir murâkıb olduğunu, ayrıca Kızıl Deniz gibi bir denize benzediğini aşkla yanmak için bu denizden içilmesi gerektiğini belirttikten sonra, konuyla ilgili hikâyelerine geçer.

Âşıklık hakkındaki beş hikâyede Kâtibî, amber kokulu, ay yüzlü âhû gözlü ve peri kadar güzel sevgililerden ve onlara vurulmuş olan âşıklardan bahsederek, konuyu daha bir müşahhas hale getirir.

- 1.Hikâye: Âftâb-ı Haverî'nin hikâyesi.
- 2.Hikâye: Âhûçeşm-i Hıtayî'nin hikâyesi.
- 3.Hikâye: Müşgbûy-ı Hıtayî'nin hikâyesi.
- 4.Hikâye: Şeker-leb-i Mısrî'nin hikâyesi.
- 5.Hikâye: Mahruhsari-i Keşmirî'nin hikâyesi.

II. Bâb: Sohbet hakkındaki ikinci bâbda şair, avare gönle seslenerek “ey gönül, sohbeti sev ve gece gündüz sohbet ehliyle beraber ol, bilginlerin sohbeti faydalıdır, onların sohbetlerinden istifade” et der.

Bu konuyla ilgili beş hikâyesinde ise güçlü, iyi talihli ve temiz itikatlı sultanlardan, onların durumlarından ve kendileriyle reâyâlarının hallerinden bahseder.

- 1.Hikâye: Hâcib-i Cemşit'in hikâyesi.
- 2.Hikâye: Şam Padişahı'nın hikâyesi.
- 3.Hikâye: Esed Şah'ın hikâyesi.
- 4.Hikâye: Zengibar padişahının hikâyesi.

5.Hikâye: Yemenli perhizkâr Şeyh'in hikâyesi.

III. Bâb: Kibir ve gururluluk hakkındaki üçüncü bâbda şair, gurur ve kibirden kaçmak gerektiğini, kibir ve gurur sahibinin düşmanın dostu olduğunu eğer bir kimsede kibirlik varsa ona Âd ve Semût kavminin ibret bakımından yeterli olacağını söyler.

Bu bâbı takviye için getirdiği beş hikâyenin ilk üç tanesinde güçlü ve zengin padişahlardan bahseder. Bunların sahip oldukları mal, mülk ve kahramanlıklardan dolayı kibirlendiklerini ve neticede sahip oldukları her şeyi kaybettiklerini izah eder. Son iki hikâyede ise güzellikleri ile meşhur güzelleri ve onların durumlarını dile getirir.

1.Hikâye: Magripli emirin hikâyesi.

2.Hikâye: İran padişahının hikâyesi.

3.Hikâye: Habeş padişahının hikâyesi.

4.Hikâye: Bağdatlı güzelin hikâyesi.

5.Hikâye: Gül yanaklı güzelin hikâyesi.

IV. Bâb: İzzet (şeref ve üstünlük) hakkındaki dördüncü bâbda Kâtibî, yine gönle seslenerek, ey gönül, şeref sahibi olan ayakta kalır; izzete sahip olursan yücelirsin. Dostluğun âdet ve yolunu şerefli olmakta ara, kendisinde izzet bulunan bir meclis etrafa mutluluk saçar, diyerek öğütte bulunur. Bu konuyla ilgili hikâyelerinde de, iyi talihli padişah,

1.Hikâye: Ferruh-Baht'ın hikâyesi.

2.Hikâye: Hz. Ahmet-i Câm'ın hikâyesi.

3.Hikâye: Tebrizli İyi Talatlı'nın hikâyesi.

4.Hikâye: İyi huylu derviş ve güzel sevgililerin hal ve hareketlerini dile getirir.

5.Hikâye: Hotenli sümbül saçlı güzelin hikâyesi.

V. Bâb: Herkesle iyi geçinme hakkındaki beşinci bâbda şair, yine gönle seslenir: ey gönül, iyi adam olman için gayret et, iyilik yapanın adını felek iyiye çıkarır, diye nasihat eder. Kötülüğü terk eden kimsenin iyilik yaptığını, ister iyi, ister kötü olsun insanların tümüne iyi davranmak gerektiğini ve kötülük yapmaktan daha kötü bir şeyin olmadığını izah eder. Kötü kişilerle oturan kimsenin onların kötülüklerinden etkilenip pay alacağını, bu sebepten dolayı iyilerle oturup kalkmayı tavsiye eder.

- 1.Hikâye: Ferharlı pirin hikâyesi.
- 2.Hikâye: İskender-i Zülkarneyn'in hikâyesi.
- 3.Hikâye: Dâştî adlı ünlünün hikâyesi.
- 4.Hikâye: Habeşli güzelin hikâyesi.
- 5.Hikâye: Tayifli bir pirin hikâyesi.

VI. Bâb: Kötülüğü terk etme konusundaki altıncı bâbda, kendi gönlüne seslenir. “Ey gönül, daima iyi düşün, kötülükten uzak durmadıkça iyilik olmaz.” İyi kimselerin daima kötülük yapmaktan uzak durduklarını söyleyerek “sen de her zaman iyilik yap ve gözlerini kötülüğe kapa” der. Kötülüğe hiçbir yönden yaklaşma ki sana dört bir taraftan iyilik ulaşsın , diyerek, konuyla ilgili hikâyelerine geçer.

Şair yine bu beş hikâyesinde, iyi huylu padişah, vezir ve Hz. Yûsuf (?) gibi şahısları konu alarak işler.

- 1.Hikâye: Şapur padişahın hikâyesi.
- 2.Hikâye: Ferruh adlı padişahın hikâyesi.
- 3.Hikâye: Magribli bir üftadenin hikâyesi.
- 4.Hikâye: Zabülü Nev-hasteninin hikâyesi.
- 5.Hikâye: Yok.

VII Bâb: Kanâat ve dostluk mevzûundaki yedinci bâbda Kâtibî, yine gönlü karşısına alarak, “ey miskin gönül, kanâat etmeyi kendine meslek edin”, der. Kanâatkâr kimsenin gözünün tok olduğunu ve kanâatin azlığıyla gözün doymayacağını belirtir. Kanâatkârın açılmış güle ben-

zediğini söyler ve “sen de açılmış gül gibi ol” diye öğüt eder. Daha sonra nefsi arzular peşinde harcanan ömre yazıklar olsun diyerek, kanâatten yol azığı hazırlamanın gerektiğini dile getirir.

Hükümdar, emir, vezir ve Gülbahar isimli sevgili gibi isimler altında onların hayatlarını ve yaptıklarının neticesinde meydana gelen olaylardan söz eder.

1.Hikâye: Adenli cömert birinin hikâyesi.

2.Hikâye: Araplı çabuk süvarinin hikâyesi.

3.Hikâye: Hâce-i Sürhab'ın hikâyesi.

4.Hikâye: Gülbahar'ın hikâyesi.

5.Hikâye: Isfahanlı şeyhin hikâyesi.

VIII. Bâb: Hayat tarzı, yani nasıl yaşamak gerektiği hakkındaki sekizinci bâbda Kâtibî, yine gönle seslenerek, ey gönül, beş vakit veya daha fazla namaz kıl, namazla beraber Peygamber'e salât ve selâm gönder, malının zekâtını ver, Ramazan ayı gelince oruç tut ki, onun ecrini alâsın, sâlikler gibi Kâbe'yi ziyârete git. Bunların gerçek olduğuna inanmak gerekir. Allah'a kulluk et ve her şeyden kurtul, dedikten sonra, fikirlerini nakzedecek ve aynı zamanda İslâm'ın bazı prensiplerine ters düşecek şekilde sözlere de yer verir. Meselâ, işret meclisi akd et, sarhoş ol, kadehle sazı birleştir, gibi sözleri de söylemekten çekinmez. İyi ve lâtif kimselerle sohbet ara ki sohbet seni iyi ve lâtif biri yapsın; büyük ve küçükle dil oyunu yapma, dudakını kapa; Sultanlara daima dua et, işleri emirsiz yapma, şayet padişahlık bağışlasalar tedbiri elden bırakma, söz bilenle her zaman sohbet et, çünkü bunların tümü Allah'ın yaratıklarıdır. Yol ehliyle aynı yolu paylaşan ehliyetizliğine rağmen yol ehli olur. Sâlikin bu yolda yürümesi gerekir. Bu yolda tembellik âdeti yoktur. Ev bark sana fayda vermeyecek olursa kesinlikle onlara gönül bağlama diye öğütlerini yapar.

Şair, konuyla ilgili beş hikâyesinde güçlü padişahlardan, Nûşirevân'dan, İskender'den bahsederek, onların hayatlarından, sahip oldukları mal, mülk, makam ve şöhretlerinden, hal ve hareketlerinden söz eder.

- 1.Hikâye: Padişahın hikâyesi.
- 2.Hikâye: Darap Şahın hikâyesi.
- 3.Hikâye: İskender'in hikâyesi.
- 4.Hikâye: Nuşirvan'ın hikâyesi.
- 5.Hikâye: Mecnun-ı Âmirî'nin hikâyesi.

IX. Bâb: Her şeyden el çekme mevzuundaki dokuzuncu bâbda Kâtibî, sözlerinde “ey gönül, sana gayret ve çaba gerekir, servi ve sedir ağaçları gibi doğru ol, vahdeti seç ve kesreti terk et” diyerek nasihatte bulunur. “Hayır konusunda gayretkeş ol, bu sahrada ister keçi, ister eşek ol, neticede mezardan başka bir şey göremezsin. Bu köhne âlemde şerli ve hilekâr insanlar vardır. Onlardan uzak ol. Sana yokluk âleminde baş vermek gerek, belki her şeyin varlığı yok olmaktır” der. Daha sonra fani dünyaya gönül bağlamanın, benlikten vazgeçip hakkı kucaklamanın ve nefis ordusuyla ona şah olmanın gereğinden söz eder.

- 1.Hikâye: Resulün hateminin hikâyesi.
- 2.Hikâye: İbrahim peygamberin hikâyesi.
- 3.Hikâye: Şakîk-i Belhî'nin hikâyesi.
- 4.Hikâye: Gazneli Mahmut'un hikâyesi.
- 5.Hikâye: Ahu ve yavrusunun hikâyesi.

X. Bâb: Kendini mutlak varlığa terk etmenin işlendiği onuncu bâbda şair, yine gönülle dertleşerek “ey gönül, cânânsız olma! İrfan yoluna koyul ve bu yolda yolcu ol. Cân u gönülden irfan gülünü kokla, Allah'tan başkasını da arama. Canı Allah'ı isteyen kimsenin virdi “ya men hû” ya da “ıyyâ hû” olur“ der. Mana bağının meyvelerle ve faydalı şeylerle dolu olduğunu, bahçıvanlarının da cömert olduklarını, aşkın peşinden gidip aşk âlemine girmenin iyi olacağını terennüm eder.

- 1.Hikâye: Hz. Musa'nın hikâyesi.
- 2.Hikâye: Mansur-ı Hallac'ın hikâyesi.
- 3.Hikâye: Şirazlı Âşık'ın hikâyesi.

4.Hikâye: Sonsuz denizin hikâyesi.

5.Hikâye: Yok.

Hız. Musâ, Hallâc-ı Mansûr, Âşık-ı Şirâzî (Hâfız) gibi zâtların başlarından geçenlerden bahseder.

Bu bâblardan sonra Kâtibî, kendi oğlu İnâyet'e nasihat etmek maksadıyla bir bölüm getirerek orada, "Ey bana candan bağlı olan oğlum! Seninle aramızda candan bir bağ vardır. Ey kardeş, sanatkârdan başkasını dost bilme, kendini zâyî edenler gibi mahvetme! Senin mizacın inâyetin kaynağıdır. Bu nedenle de ismin gökten İnâyet olarak takdîr edilmiştir" diyerek söze başlar. "Şairler daima mesrûr olur. Sen de sevinçli olmak istersen her zaman söz, yani şiir söyle. Allah'tan başka methedilecek daha iyisi yoktur ve Allah'tan başka himmet aranılacak biri de yoktur. Ahmed-i Muhtar'ın şeriat yolunu tanı ve onun kanunlarını her şeyin üstünde tut. Hakk'ı ara, bâtil ordusunu harekete geçirirse oradan uzaklaş. Daima iyi ahlâklılarla beraber ol ki kötülüğe karşı iyi davranışlı olası!" der. Ve son beytinde "Ey Kâtibî! Senin her öğüdün bir inci tanesidir. Belki değer bakımından inciden daha değerlidir" diyerek, kendisini över.

Kâtibî, Mesnevî'sinin sonunda ise hatime mahiyetinde bir kısım daha getirir ve orada geçmiş şairlerden, Attâr, Mevlâna, Unsûrî, Firdevsî, Azrâkî, Enverî, Hâkânî, Nizâmî, Zahîr-i Fâryâbî, Mucîreddin-i Baylakânî, Sayf-i Asfrang, Asîr-i Ahsigatî, Dakîkî, Macd-ı Hamgar, Sirâc-ı Kumrî, Ascadî, Kemâlüddîn, İsmâil, Katrân-ı Tebrîzî, Sadî-i Şirâzî, Lutfullah Nişâburî, İmâm Haravî, Nizârî, Husrev-i Dihlevî, İmâd, Fakîh-i Kirmânî, Kemâl-i Hocendî ve Hâfız gibi şairlerin isimlerini ve en bariz özelliklerini dile getirir⁸⁰.

Dehbâb, plân bakımından İran edebiyatındaki "Dehnâme" ve "Dehfasl" olarak da adlandırılan ve tasavvufî aşk mektuplarından meydana getirilen

⁸⁰ Bu bölümde *Dehbâb* hakkındaki bilgiler Vanlıoğlu, *age*, s.1-46 adlı çalışmadan alınmıştır. Yrd. Doç. Dr. Abdüsselam Bilgen, *Kâtibi-i Nişaburi'nin "Dah Bab" Adlı Mesnevisinin Tenkitli Metni ve Şairin Hayatı, Eserleri Hakkında Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doçentlik Çalışması, Ankara1993.

eserler grubuna girmektedir. Ancak *Dehbâb* veya diğer adıyla *Tecnisât*, dehnâma ve *Dehbâblardan* farklılık arz etmektedir. Bu eserde mezkûr bölümde takdim edilenlerin aksine, Kâtibî, Dehnâmelerde yer alan 10 mektup yerine, on bâb'ı ikâme etmiş ve her bâbın sonuna 5'er hikâye eklemiştir. Atâ'da bu plânı Kâtibî'den alarak eserinde uygulamıştır.

Dehbâb, aruzun *Fâilâtün Fâilâtün Fâilün* vezniyle nazmedilmiştir. Atâ da *Tuhfetül-Uşşâk*'ını aynı vezin ile yazar. *Dehbâb* 1170; *Tuhfetül-Uşşâk* 1413 beyittir. Daha önce de belirtildiği gibi Kâtibî, 10 bâb'a ayırdığı mesnevisinin her bâb'ında 5 hikâyeye yer verir; Atâ da *Tuhfetül-Uşşâk*'ı aynı plân ile meydana getirmiştir. Bu plâna o kadar sıkı uymuştur ki bâblarda işlenecek konularını da Kâtibî gibi giriş bölümünden konunun işlendiği bölüme geçerken manzum olarak vermiştir. Şair, eserinin plânında *Dehbâb*'ı örnek alırken hikâyelerin çoğunu da tercüme etmiştir.

Tuhfetül-Uşşâk'ın giriş bölümüne *Tenbih Be-Şatranc*, *Der-Şikâyet-i Gerdiş-i Çerh*, *Der-Tavsîf-i Şeb ve Der-Vasf-ı Şitâ* başlıkları altında Kâtibî de olmayan bölümler eklemiştir; böylece mesnevisinin girişini daha ayrıntılı hale getirmiştir. *Dehbâb*'ın 67 beyitlik sebeb-i telif bölümünde Kâtibî, ansızın çıkagelen bir dostunun tavsiyeleri üzerine kaleme alır. Atâ ise bir gün bir köşede otururken gönlüne hitap ederek hacmi küçük; anlamı geniş, kıymetli bir kitap nazmetmeyi ister. Saydığı niteliklere uygun olarak Kâtibî'nin *Tecnisâtı*'nı görür. *Dehbâb*'ın girişinde Kâtibî'nin ismini vermediği bir kişiyi 39 beyitle övmesine *Tuhfetül-Uşşâk*'ta yer verilmez. *Dehbâb*'ın sonuç bölümünde şairin oğlu İnyet'e nasihat ettiği bölüm de Atâ'nın mesnevisinde bulunmaz. Bunun yerini Atâ'nın Ahmed Yesevî'nin neslinden olduğunu ifade eden beyitler yer alır. *Dehbâb*'ın sonundaki geçmiş Fars şairlerinin isminin anıldığı bölüm, *Tuhfetül-Uşşâk*'ta bulunurken; bu bölümün devamına Anadolu şairlerinin anıldığı bir bölüm daha eklenmiştir. Atâ'nın eğitimi, Ahmed Yesevî ve Emir Buharî hakkında bilgi verdiği bölümler tamamen kendisine aittir. Giriş bölümünde İskender'e ait bir hikâye *Dehbâb*'da 26 beyitken *Tuhfetül-Uşşâk*'ta konuyla ilgili üç beyit söylenmiş; devamı gelmemiştir (120-122).

A nüshası Kâtibi'nin *Dehbâb*'ındaki plâna G.'ye göre daha sıkı uymaktadır. G. ise A. nüshasına göre kelime tercihler bakımından daha isabetlidir.

Kâtibi'nin *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ı 10 bâbdan oluşmakta; her bâbın ardından 5 hikâye gelmektedir. Atâ da *Tuhfetü'l-Uşşâk* mesnevisini aynı plânla yazmıştır. Ancak eserde her bâb'ın ardından konuya uygun 5 hikâye aktarılması gerekirken oluşturduğumuz metinde II., III. ve X. bâb'dan birer hikâye eksiktir. Buna karşılık IV. bab'da da 5 yerine 7 hikâye bulunmaktadır.

Eksik ve fazlalıkları birlikte değerlendirdiğimizde oluşturduğumuz metinde, 49 hikâye yer alır. Oysa on bâb ve arkasından 5 hikâye olarak plânlanan eserde 50 hikâye bulunması gerekirdi. *Dehbâb*'ın on bab ve her bâbda 5 hikâye olmak üzere yazılması düşünülmüşse de planda bazı aksaklıklar görülmektedir. Bu aksamanın Kâtibi'den değilse bile eserin iyi nüshalarının tespit edilememesinden kaynaklanıyor olabilir. Bir başka deyişle Kâtibi'nin *Dehbâb*'ın metni, tam ve düzgün olarak elimizde olsaydı Türkçe benzerinin problemlerini halletmekte iyi bir kaynak olabilirdi.

Elimizdeki iki nüshada da plân problemleri görülmektedir. A. nüshasında I. Bâb'ın konusu Aşk'tır. Aynı bâb G. nüshasında XVIII. Bâb'dır. IV. Bâb'ın konusu izzettir. Buradaki İranşah üzerine anlatılan hikâyenin yeri III. Bâb'da ikinci hikâyedir. IV. Bâb'daki Bişr-i Hafî hikâyesi Farsça aslında da yoktur. VI. Bâb'daki ikinci hikâye; dördüncü hikâye; VII. Bâb'taki dördüncü ve beşinci hikâye aslında yoktur.

Eserinin sonunda okuyucudan eksiklikler için özür dilediği 8 beyit de Kâtibi'nin eserine göre fazladır. Bunun yanında *Tuhfetü'l-Uşşâk*'taki Farsça beyitler *Dehbâb*'da yer almamaktadır.

Daha önce de değindiğimiz gibi *Tuhfetü'l-Uşşâk* Kâtibi'nin *Dehbâb* adlı mesnevisinin genişletilmiş bir tercümesidir. Bu güne kadar edebiyatımızda tercüme üzerine ayrıntılı inceleme yapılmamıştır. Sadece Ağâh Sırrı Levend, çevirilerin nasıl yapıldığı sınıflandırmıştır:

a) Aslının bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler,

- b) Kelime kelime olmamakla birlikte, aslına uygun yapılan çeviriler,
- c) Konusu aktarılarak yapılan çeviriler,
- d) Genişletilerek yapılan çeviriler⁸¹.

Tuhfetül-Uşşâk'a bu yöntemler açısından baktığımızda, tespit edebildiğimiz kadarıyla, en az 200 beytin *Dehbâb*'dan bir iki kelime değişikliği ile çevrildiğini görüyoruz. Beyitler bazen sadece bir mısra, bazen tamamen, bazen de arka arkaya gelen iki beyitten birer mısra oluşturularak Türkçe'ye aktarılmıştır. *Dehbâb*'daki geriye kalan beyitlerin tercümesi de genellikle anlamı çok fazla değiştirilmeden yapılmıştır.

Kâtibî'den kelime kelime tercümesi yapılan 200 kadar beytin hepsini vermenin çalışmamızın hacmini artıracaklığı düşüncesiyle sadece hikâye kahramanlarının tanıtımının yapıldığı beyitleri veriyoruz.

Bûd der-Kişmîr meh-ruhsâreî
Dâşt rûşen-ter zi-meh ruhsâreî (*Dehbâb*, s.17)
Var idi Kişmîr'de bir meh-cebîn
Hâk-i pâyına sürerdi meh cebîn (384)

Bûd şeyhî der-Yemen pâk-itikâd
Pâk-ter û-râ zehr-i pâk-itikâd (*Dehbâb*, s.23)
Var idi hakkında çok pâk itikâd
Olduğün kendü de pâk-itikâd (486)

Pâdişâhî bûd nâmeş Fil-ten
Mî-zedî der-rezm ber-sad fil-ten (*Dehbâb*, s.27)
Var idi bir server adı Pîl-ten
Bebr-peyker şîr-gurriş pîl-ten (540)

Bûd gül-ruhsâre-i rengîn-izâr
Çün izâreş kem-bodî rengîn izâr (*Dehbâb*, s.29)
Var idi bir gül-ruh u rengîn-izâr
Yog idi anun gibi rengîn izâr (576)

⁸¹ Ağâh Sırı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1988, C.I, s.80; Zehra Toska, "İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Tercüme Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntem/ler Ne Olmalıdır?", *Journal of Turkish Studies*, Volume 24, Harvard University 2000, s.295.

Bûd dervîş-i hoşî Marûf-nâm
 Der-reh-i dervîşer marûf-nâm (*Dehbâb*, s.33)
 Var idi bir er kişi Marûf adı
 Fâka vü fakr ile key marûf idi (667)

Mî-keşidî rûz u şeb ân hâr hâr
 Behr-i hâreş bûd dâyim hâr-hâr (*Dehbâb*, s.37)
 Var idi bir hâr-keş miskîn ü hâr
 Hârdan cânında yüz bin hâr-hâr (721)

Nâmdârî bûd ez-şâhân-ı deşt
 Geşt kerdî dâ'imâ der-kûh u deşt (*Dehbâb*, s.39)
 Var idi bir er kişi Şâh-ı Deşt adı
 Geşti gâhî kûh u gâhî deşt idi (762)

Bûd sultânî lakab Şâpûr dâşt
 Husrevî ber-hittâ-i Şâpûr dâşt (*Dehbâb*, s.42)
 Var idi bir şeh adı Şâpûr idi
 Husrev-i mülk-i Rey ü Şâpûr idi (815)

Bûd der-Magrib-zemîn üftâdeî
 Hâksârî der-zemîn üftâdeî (*Dehbâb*, s.45)
 Var idi magribde bir üftâde pîr
 Garba irse ömr olur üftâde pîr (864)

Bûd der-Zâbul yekî nev-hâste
 Fitneî bûd ez-kazâ nev-hâste (*Dehbâb*, s.46)
 Var idi Zâbul'de bir nev-hâste
 Fitneyidi ol dahı nev hâste (884)

Bûd emîrî der-Arab çâpük-süvâr
 Kem buved mânend-i ân çâpük-süvâr (*Dehbâb*, s.50)
 Var idi bir serv-i çâpük-süvâr
 Olur idi bâddan çâpük süvâr (938)

Hâceî bûd u lakab Sürhâb dâşt
 Hâtır-ı û meyl-i bâ-sürh-âb dâşt (*Dehbâb*, s.50)
 Var idi bir Hâce vü Sürhâb adı
 Su yirine içdüğü sürh-âb idi (963)

Bûd şeyhî der-Sipâhân tevbe-kâr
Subh u şâmeş bûd dâyim tevbe kâr (*Debbâb*, s.52)
Var idi bir şeyh ü tevbekâr idi
Gice gündüz ana tevbe kâr idi (990)

Nâm-1 ân Deryâ-yı Bî-pâyân buved
Cây-1 bî-destân u bî-pâyân buved (*Debbâb*, s.73)
Adı hem Deryâ-yı Bî-Pâyân imiş
Cây-1 bî-destân u bî-pâyân imiş (1283)

SONUÇ

Çalışmamız Üsküplü Atâ'nın hayatı, sanatı ile *Tuhfetü'l-Uşşâk* mesnevisinin metninden oluşuyor. Hayatı bölümünde tezkirelerin şairin hayatı hakkında verdiği bilgileri derli toplu olarak sunduk. Atâ'dan söz eden kaynakların hepsi şairin Üsküplü olduğunu ve ecdâdının Acem diyarından geldiğini kaydederler. Şairin kendisinin Ahmed Yesevî neslinden geldiğini iddia etmesi de tezkireler tarafından özenle kaydedilir. Şair, elimizdeki tek eserinde de hem Ahmed Yesevî'ye hem de Nakşî tarikatının önde gelenlerine bağlı olduğunu açıkça dile getirmektedir. Ayrıca şair, mesnevisinde eğitimi hakkında da bilgi verir. Kaynaklara göre Atâ'nın doğum yeri ve tarihi belli değildir. Vefat tarihi ise çelişkilidir.

Kaynaklar, Atâ'nın *Divan* ve *Tuhfetü'l-Uşşâk* adlı iki eserinden söz eder. Şairin *Divan*'ının tam bir nüshası henüz elimize geçmemiştir. Mecmualardan toplanan 12 kaside, 2 murabba, 1 tercibent ve 116 gazel şairin divan tertip edebilecek kadar şiir yazdığını gösteriyor. Atâ'nın diğer eseri *Tuhfetü'l-Uşşâk* adını verdiği mesnevisidir. Atâ, eserini 1505-1506 yılında tamamlamış ve eserin sonuna da "mirât-siyer" şeklinde tarih düşmüştür. *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ın Ankara Millî kütüphane, Yz. A. 2188 ve Gazi Hüsrev Begova Kütüphanesi, R. 2421 olmak üzere iki nüshası vardır. Gazi Hüsrev Begova Kütüphanesi'nde bulunan nüsha, kaynaklarda *Uşşâk-nâme* ve şairi ise "Hâlî Beg" olarak geçer. Eserin yazarı, nüshanın 1317. beytindeki "hâliyâ" kelimesi özel isim olarak yo-

rumlandığı için, bu şekilde kaydedilmiştir. Hâlbuki eserde sekiz yerde “Atâ” mahlası yer alıyor. Aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* vezni ile kaleme alınan bu mesnevi 1413 beyittir. Eser on bölümden oluşmaktadır. Bölümlerde işlenen konular şunlardır:

- I. Bâb: Aşk,
- II. Bâb: Bezm ve Sohbet,
- III. Bâb: Kendini Beğenmişliği Terk Etmek,
- IV. Bâb: İzzet,
- V. Bâb: Herkese İyilik Yapma,
- VI. Bâb: Kötülükten Vazgeçmek,
- VII. Bâb: Kanaat,
- VIII. Bâb: Yaşayış Tarzı,
- IX. Bâb: Herkesle İlişkiyi Kesmek,
- X. Bâb: Hakk'a Yakın Olmak Konusunda.

Tuhfetü'l-Uşşâk, her bâbda 5 hikâye olmak üzerine 10 bâbdan oluşur. Eserin plânı ve hikâyeleri İran şairi Kâtibi'den alınmıştır. Ancak *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ta plân bakımından aksaklıklar vardır. *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ın metnini hazırlarken önce mevcut iki nüshayı karşılaştırdık. Daha sonra da oluşturduğumuz metni Kâtibi'nin *Dehbâb*'ı mukayese ettik. Bunun sonucunda *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ın G. nüshasının 8. bâbını en başa aldık; bir hikâyenin de yerini değiştirdik. A. nüshasının beyit sayısı ve bölüm başlıkları G.'den fazla ise de kelime tercihleri bakımından G. daha isabetlidir. Bütün bunlara eserde, rağmen 10 bâb ve her bâbda beş hikâye olması gerekirken bazı bâblarda hikâye sayısı 5'e ulaşmıyor; bazılarında ise 5'ten fazla çıkıyor. Eserde, plân bakımından aksaklıkların giderilememesi, *Tuhfetü'l-Uşşâk* nüshalarındaki tertip problemleri kadar *Dehbâb*'ın nüshalarında da açıklanan plâna uygun olmaması da rol oynamaktadır. *Tuhfetü'l-Uşşâk*, İran şairi Kâtibi'nin “*Dehbâb*” yahut “*Tecnisât*” adıyla bilinen Farsça eserinin ilâveli bir tercümesidir. Atâ, tercüme için İran

şairleri içinde Kâtibî'yi; Kâtibî'nin mesnevilerinin arasından ise *Dehbâb* (*Tecnisât*)'ı seçmiştir. Şair, böyle bir tercümeyle hem Türk dili ile böyle bir eser vermek hem de Kâtibî'den daha sanatkârâne bir eser ortaya koymak amacıyla gerçekleştirmiştir. Şairin Türkçe'nin Farsça'dan güzel bir dil olduğunu söylemesi Türkçe'ye olan sevgisini ortaya koyar. Anadolu Türkçesi ile söylenirse, görenlerin Farsça'dan bıkaçığını; Farsça söylemenin kolay, Türkçe tecnisin zor olduğunu ifade etmesi de yaptığı işin zorluğunu ve eserinin önemini vurgulamak içindir. Şairin tercüme için *Dehbâb*'ı seçmesinin ikinci sebebi *Dehbâb*'ın muhteva bakımından Ahmed Yesevî'nin hikmetleriyle olan yakınlığıdır. *Dehbâb*'ın hikâyelerde işlenen temel ahlâkî ilkeler, Yesevî'nin hikmetlerinin de belli başlı konusudur. Dolayısıyla Atâ'nın böyle bir eseri tercüme etmesinin sebepleri arasında Ahmed Yesevî'ye olan sevgisi ve bağlılığı sayılabilir.

Dehbâb ile *Tuhfetül-Uşşâk*'ı karşılaştırdığımızda *Tuhfetül-Uşşâk*'ta Giriş bölümü daha teferruatlı hale getirilmiş; diğer bölümlerde yer yer eklemeler ve çıkarmalar yapılmıştır. Kâtibî'nin eseri ya beyit beyit ya da iki beyitten birer mısra alınıp yeni bir beyit oluşturularak tercüme edilmiştir. Bu tercüme yöntemine özellikle hikâye kahramanların tanıtıldığı ilk beyitlerde çok sıkı uyulmuş; sonraki beyitlerde daha serbest davranılmıştır. *Dehbâb* mesnevisi, Dr. Mehmet Vanlıoğlu'na göre 1324; Dr. Abdüsselam Bilgen'e göre 1170 beyittir. *Tuhfetül-Uşşâk*'ın tarafımızdan hazırlanan metni 1413 beyittir. Bilgen'in verdiği rakam dikkate alınırca göre Atâ, Kâtibî'nin mesnevisini Türkçe'ye aktarırken 243 beyit yani en az % 20 oranında genişletmiştir. Bu fazlalık Atâ'nın bazı bölümleri ayrıntılı yazmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Dinî, tasavvufî ve ahlâkî hikâyelerden oluşan Dehbab, Türk Edebiyatındaki mesneviler içinde "Okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek amacı güden mesneviler" başlığının, "tasavvufî mesneviler" alt grubuna girmektedir⁸². Eser plân bakımından Kâtibî'nin *Dehbâb*'ını örnek almıştır. *Dehbâb* da İran edebiyatındaki "Dehnâme" ve "Dehfasl" ge-

⁸² İsmail Ünver, "Mesnevî", *Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı II*, Ankara 1986, s.438-440.

leneğine bağlıdır. Dolayısıyla *Tuhfetü'l-Uşşâk*, plân bakımından İran Edebiyatı'ndaki *Dehbâb* geleneğinin Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bir örneğidir. Zebihullah Safa ve ondan naklen Doç. Dr. Mehmet Atalay, *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ı Sadî'nin Bostan'ının taklidi saymaları eserin içeriğiyle ilgilidir⁸³.

Tuhfetü'l-Uşşâk, edebiyatımızda cinas sanatı ile yazılmış en güzel ve önemli örneklerden biridir. Bilindiği gibi cinas sanatı XIV-XV. yüzyıllarda Anadolu sahasında meydana getirilen edebî eserlerde oldukça sık geçer. Prof. Dr. Osman Horata'nın da belirttiği gibi XIV. ve XV. yüzyıl şairlerinde çok fazla görülen cinas sanatına XVI. ve XVII. yüzyıl divan ve mesnevilerinde daha az rastlanır; XVIII. asırdan itibaren ise bu sanat yeniden yaygınlık kazanır. Cinaz sanatı, Atâ'dan önce ve sonra da pek çok şair tarafından kullanılmıştır. Ancak hiçbir şair, Atâ gibi bu sanatla müstakil kitap olabilecek bir eser meydana getirmemiştir. Bunda şairin bu sanata olan merakı ve şairlik kabiliyetinin yanı sıra XVI. yüzyılda Türkçe'nin ifade kabiliyetinin de önemi büyüktür. Hem cinas sanatı hem de şairin Türkçe kelimeleri kullanmaya olan merakı *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ı Türkçe dil malzemesi barındırması açısından zengin bir eser haline getirmiştir.

Kâtibi'nin *Dehbâb* (*Tecnisât*) mesnevisinin nüshalarında ve üzerinde yapılan çalışmalarda nihâi ve tam bir metne ulaşılamadığı görülmektedir. Çalışmalarda böyle bir sorunun nedenlerinden biri de Kâtibi'nin elinden çıkmış nüshanın elde edilememesi olabilir. Aynı problem Atâ'nın *Tuhfetü'l-Uşşâk* mesnevisinde de görüyoruz. Bölümler ve hikâyelerin sayısındaki meseleler, müellifin elinden çıkmış metne ulaşmamızı engellemektedir. Metindeki sorunların esas metinle kontrol edilerek çözülmesi de ihtimal dahilindedir. Bu çalışmada orijinal metindeki sorunlar bu metodu kullanmamıza kısmen engel olsa da özellikle plân bakımından karışıklıkları gidermede zaman zaman bu yönetime başvurduk. Bununla birlikte tam tersi bir düşünce yani *Deb-*

⁸³ Zebihullah Safa, *Tarih-i Edebiyat Der-İran*, Tahran 1378, C. 4, s. 238; Atalay, *age*, s. 24.

bâb'daki problemler de tercüme edilen metinden hareketle çözülebilir. Bu bakımdan da Türk Edebiyatı'ndaki tercüme ürünlerden Farsça orijinallerindeki problemleri aydınlatmada yararlanılabilir. Dolayısıyla Fars Edebiyatı'ndaki çalışmalarda Farsça orijinal metin ile varsa Türkçe tercümesinin karşılaştırılması birçok problemi çözebilecektir.

V KAYNAKLAR

- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ankara 1984.
- Aksoyak, İ. Hakkı, “Mahzenü’l-esrâr Geleneğine Bağlı Mesnevilerdeki Ortak Hikâyeler”, *Bilig, Ankara Güz 1996*, S. 3.
- Aksoyak, İsmail Hakkı, “Ahmed-i Yesevi’nin Rumelili Bir Takipçisi: Üsküplü Atâ ve Tuhfetü’l-Uşşâk Mesnevisi”, *Türk Kültürü İncelemeleri*, İstanbul 2001, S.5.
- Aksoyak, İsmail Hakkı, *Ahmed-i Yesevi’nin Rumelili Bir Takipçisi: Üsküplü Atâ Tuhfetü’l-Uşşâk*, Ankara 2006
- Aksoyak, İsmail Hakkı, *Gelibolulu Mustafa Âli Tuhfetü’l-uşşak*, Ankara 2003.
- Algar, Hamid, “Bahaeddin Nakşbend”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, C. 4.
- Atâ, *Tuhfetü’l-Uşşâk*, Üsküplü Atâ, Ankara Millî Kütüphane, Yz. A. 2188
- Atâ, *Tuhfetü’l-Uşşâk*, Gazi Hüsrev Begova Kütüphanesi (Saraybosna) R. 2421.
- Atalay, Mehmet, *Kâtibi-yi Nişâbüri, Sînâme ve Dilrubây Mesnevileri*, Erzurum 2000.
- Ateş, Ahmet *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler*, Ankara 1968.
- Ayan, Hüseyin, “Bir nazire Mecmuası”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1991-92, S. 7.
- Aynur, Hatice *15. YY. Şairi Çâkeri ve Divanı*, İstanbul 1999.
- Baykaldı, Remzi, *Âzerî İbrahim Çelebi ve Nakş-ı Hayâl Mesnevisi*, Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, Kayseri 1994.
- Beyanî, *Beyanî Tezkiresi*, (Haz.: İbrahim Kutluk), Ankara 1997.
- Bilgen, Abdüsselam, *Kâtibi-i Nişaburi’nin “Dah Bab” Adlı Mesnevisinin Tenkitli Metni ve Şairin Hayatı, Eserleri Hakkında Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doçentlik Çalışması, Ankara 1993.
- Çağlar, Arife, *Üsküplü Atâ Divançesi: Metin-İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi: Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2013.
- Dergâh, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, “Atâ”, İstanbul 1977, C. 1.
- Devellioğlu, Ferit *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi 12. baskı, Ankara 1995.

- Dilçin, Cem “Türkiye Türkçesinin Sözcükleri ve Tarihsel Sözlüğü”, *TDAY Belleten (1980-81)*, Ankara 1983.
- Dilçin, Cem, *Sühyl ü Nevbahar*, Ankara 1991.
- Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983.
- Doğru, Rabia, *Kara Vâiz'in Mevlid'i: metin-inceleme*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013. 252s.
- Erarslan, Kemal, Ahmed Yesevî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, C. I.
- Erdemir, Avni, *Şeyh Vefa: Hayatı, Eserleri, Tesirleri ve Kültürümüzdeki Yeri*, Gazi Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara 1999
- Ergin, Muharrem, “Câmi'ü'l-meânî (mecmua)”, *İstanbul TDED*, C. 3, S. 3-4.
- Ergun, Saadettin, Nüzhet, “Atâ”, *Türk Şairleri*, İstanbul, C.II.
- Erünsal, İsmail E., “Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları III Telhisî Mustafa Efendi Ceridesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir 1993, s. 12, 13, 14, 15, 16.
- Erünsal, İsmail E., “Arşiv Belgelerine Göre XVI. Asır Şairleri”, *Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları*, Haz. E. İsmail, Erünsal, Cemal Kafadar, Gönül Alpay Tekin, Cambridge Mass Harvard Üniversitesi, 2008.)
- İsmail E. Erünsal, “Arşiv Belgelerine Göre XVI. Asır Şairleri” *Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, (Haz.: Hatice Aynur)
- Gıyaseddin Muhammed, *Gıyâsü'l-lugât*, (Be-küşîş: Mansur Servet), Tahran 1375
- Gibb, Wilkinson E. J., *Osmanlı Şiir Tarihi*, (Tercüme: Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999.
- Gökalp, Halûk, *Fasihî Divanı: (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana 2001
- Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuara*, (Haz.: İbrahim Kutluk), Ankara 1989, C.II.
- Hengirmen, Mehmet, *Güvâhî Pend-nâme*, Ankara 1990.
- Horata, Osman, “Ses, Anlam Bütünlüğü ve Gazel-i Tecnisler”, *Doğu Akdeniz Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi*, Yıl: 1998, S. 1.
- İpekten, Haluk vd., *Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.
- İsen, Mustafa, *Latîfî Tezkiresi*, Ankara 1990.
- İsen, Mustafa, “Kültür Tarihimizde Üsküp ve Üsküplü Divan Şairleri”, *Öte-lerden Bir Ses*, Ankara 1997.
- İsen, Mustafa, *Sehî Bey Tezkire “Heşt Behîst”*, İstanbul 1980.
- İsen, Mustafa-Kurnaz, Cemal-Tatçı, Mustafa, *Yesevilik Bilgisi*, Bilig, Ankara 1998.

- Kadri, Hüseyin Kâzım, *Büyük Türk Lügati I-IV*, İstanbul. 1927-1943.
- Kafzade Fâizî, *Fâizî Tezkiresi*, Ali Emiri Millet Kütüphanesi, nr: 1325.
- Kam, Ömer Ferit, *Divan Şiirinin Dünyasına Giriş (Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı)*, (Haz.: Halil Çeltik), Ankara 2003.
- Kara, Mustafa, "Emir Buhari", Türkiye *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul 1995.
- Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, (Haz.: M. Şerefettin Yalçınkaya-Kilisli Rifat Bilge), C. I, İstanbul 1941.
- Kaya, Bilge, *Hisâli Metâlîü'n-nezâir*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2003.
- Kılıç, Filiz, *Âşık Çelebi, Meşâirü's-Şuarâ*, İstanbul Araştırma Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, (Haz.: İbrahim Kutluk), Ankara 1981.
- Koka, Şecaettin, Yesevî şeyhlerine Türklerce Atâ Denirdi", *Bay*, 6-7, Prizren (Şubat-Mart 1995).
- Köksal, M. Fatih, *Edirneli Nazmî'nin Mecmau'n-nezâir*, Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara 2001.
- Köksal, M. Fatih, "Yeni Mevlit Metinleri ve Mevlidlerle ilgili Mevcut Malumata Dair Tashihler", *Walter G. Andrews Armağanı: JTS Festschrift in Honor of Walter G. Andrews II. Harvard University*, 2010, 253-284.
- Köprülü, M. Fuad, "Ahmet Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1951, C.I.
- Köprülü, M. Fuad, *Edebiyat Araştırmaları*, İstanbul 1989, C. I, C. II.
- Köprülü, M. Fuad, "Türkler, III Edebiyat (Divan Edebiyatı Bölümü)", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, C. 12/II.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1981.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1993.
- Kurnaz, Cemal, *Anadoludaki Orta Asyalı Şairler*, Ankara 1997.
- Kurnaz, Cemâl, *Türkiye-Orta Asya Edebi İlişkileri*, Ankara 1999.
- Kurnaz, Cemâl-Mustafa Tatçı, "Ahmed-i Yesevî'nin Takipçileri", *Yesevilik Bilgisi*, Ankara 2000.
- Kurnaz, Cemal-Tatçı, Mustafa, *İstanbul'da Buharalı Bir Mutasavvıf: Emir Buhari*, Ankara 1999.
- Latîfî, *Latîfî Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsiratü'n-nuzemâ*, (Haz.: Rıdvan Canım), Ankara 2000.
- Levend, Ağâh Sırî *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1988, C.I.
- Mansur Restekâr Fesâî, *Enva-ı Şîr-i Fârisî*, Tahran 1372.
- Mecmua*, Ali Emiri, nr: 674.

- Mecmua*, DTCF. Kütüphanesi, MC., nr: 647.
- Mecmua*, DTCF. Kütüphanesi, MÖ. I, nr: 869.
- Mecmua*, DTCF. Kütüphanesi, MÖ. I, nr: 518.
- Mecmua*, Eyüp Hüsrev Paşa Kütüphanesi, nr: 1301.
- Mecmua*, Fatih, nr: 4078.
- Mecmua*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr: 4025, 191b.
- Mecmua*, İzmir Millî Kütüphanesi, nr: 2013.
- Mecmua*, Manchester, John Rylands, nr: 68.
- Mehdi-yi Senayî: *Ahmed Yesevî ve Yesevilik*, (Çev. Prof. Dr. Mürsel Öztürk)
Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Kış 99/12.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1311, C.III.
- Mengi, Mine, “Bir Şiir Mecmuası Hakkında”, *Ankara Üniversitesi Türkojî Dergisi*, Ankara 1977, C. VII.
- Mevlana Safiyüddin, *Nesebnâme Tercümesi*, (Haz.: Kemal Erarslan), İstanbul 1996.
- Muallim Naci, *Lûgat-i Nâci*, İstanbul. 1322.
- Naskali, Emine Gürsoy, *Sinan Paşa Tezkiretül-evliya*, Ankara 1987.
- Özkan, İsa, “XIX. ve XX. Yüzyıl Uygur Tarihleri ve Ahmet Yesevî'nin Doğum Yeri Meselesi”, *Bilîg-26/ Yaz 2003*.
- Öztekın, Nezahat, *Mevlana'nın Mesnevisindeki Hikâyelerin XIII-XV. Yüzyıl Anadolu Mesnevilerine Etkisi*, İzmir 2000.
- Öztoprak, Nihat, “Halk ve Divan Şiirinde Cinâs Sanatının Karşılaştırılması üzerine Bir Deneme”, *Türk Kültürü İncelemeleri*, İstanbul 2000.
- Mütercim Asım, *Burhan-ı Katı*, (Haz.: Öztürk, Mürsel-Derya Örs), Ankara 2000.
- Özyıldırım, Ali Emre, “Kaba etmek Deyimi Hakkında”, *Türk Dili*, S. 533 (Mayıs (1996)).
- Özyıldırım, Ali Emre, *Hamdullah Hamdî Divanı'nın Tenkitli Metni*, Ankara 1995.
- Redhouse, Sir James W., *A Turkish And English Lexicon*, 2. baskı, Beyrut 1987.
- Riyâzî, *Riyâzûş-şuara*, Nuruosmaniye Ktb nr: 3724,105b.
- Saraç, M. Ali Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, “Cinâs”, İstanbul 2000.
- Sehî Beg, *Heşt Bihişt*, (Haz.: Günay Kut), Harvard Üniversitesi Yayınları, 1978.
- Steingass, F. A., *Persian-English Dictionary*, London 1977.
- Sungurhan, Aysun, *Beyanî Tezkiresi*, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994.

- Şahin, Berat, *Mehmed b.Hamza Arab Vaiz'in Mevlidün'nebi (İnceleme-Metin-Dizin)*, Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Rifat Gürgendereli), 2015.
- Şarlı, Mahmut, *Cinani'nin Riyâzü'l-cinân'ı*, Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, Kayseri 1994.
- Şemseddin Sami, *Kamusü'l-alâm*, İstanbul 1311, C.IV.
- Tarlan, Ali Nihat, *Şiir Mecmualarında XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri*, İstanbul 1949, Fasikül 4.
- Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Divanı*, Ankara 1998.
- Tolasa, Harun, "15. Yüzyıl Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir 1982, S. 1.
- Tolasa, Harun, *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi I*, İzmir 1983.
- Toparlı, Recep, *Lehce-i Osmani*, Ankara 2000.
- Toska, Zehra "İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Tercüme Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntem/ler Ne Olmalıdır?", *Journal of Turkish Studies*, Volume 24, Harvard University 2000.
- Treći, Svezak, *Gazi Husrev Begova Biblioteka Sarajeva Katalog*, 3. Cilt, Saraybosna 1991.
- Tuman, Nail, *Tuhfe-i Nâilî*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı Kütüphanesi, nr: B./870.
- Türkmen, Seyfullah, *Tuhfetü'l-Uşşâk*, Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2000.
- Ünver, İsmail, "Çeviri Yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", Ankara Üniversitesi, *DTCF Türkoloji Dergisi*, C.XI, 1 (1993), 51-89.
- Ünver, İsmail, "Mesnevi", *Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı II Divan Şiiri*, Ankara 1986.
- Üstüner, Kaplan, "İ. Hakkı Aksoyak, *Ahmed-i Yesevi'nin Rumelili Bir Takipçisi: Üsküplü Atâ, Tuhfetü'l-Uşşâk*, Ankara 2006, (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım), Bizim Büro Yayınları, 474 s." TÜBAR-XX-/2006-Güz/ 249-250.
- Üzgör, "Tahir, Su redifli şiirler ve Fuzulî'nin Su Kasidesi'nin Kompozisyonuna Dâir", *İlmi Araştırmalar*, İstanbul 2000, S.9.
- Vanlıoğlu, Mehmet, "Dehname", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1994.

Vanlıoğlu, Mehmet, *İran Edebiyatı'nda Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı*, Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1987.

Yaltkaya, M. Şerefettin-Kilisli Rifat Bilge, *Keşf-el-zünûn*, İstanbul 1941, C.I.
Yardım, Ali, *İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu*, İzmir 1997, C.III.

Yavuz, Kemal, "XIII-XVI. Asırda Dil Yedigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 27, (Aralık 1983).

Yüksel, Sedit, *Mehmed İşk-nâme*, Ankara 1965, s. 44.

Zebihullah Safa, *Tarih-i Edebiyat Der-İran*, Tahran 1378, C. 4.

VI. METİN

TUHFETÜ'L-UŞŞÂK

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün] [A. 1b] [G. 1b]

- 1 Āferīn ey Hālīk-ı cān-āferīn¹
Dest-i şun'uña hezārān āferīn
- 2 Kār-hāneñdür cihān ey kār-sāz
Sen virürsin 'uda sūz ü nāya sāz
- 3 Şānī'sin on sekiz biñ 'ālemün
Var idün sen yoğ idi bu 'ālem ön
- 4 Cümle sen halk eyledün bir emr ile
'Ālem-i halk-ı cihānı emr ile
- 5 Emrün ile ey Hudā-yı mümkināt
Şaldı şahrā-yı vücūda mümkün at
- 6 Āftābı 'ayn-ı envār eyledün
Māh-tābı zeyn-i envār eyledün
- 7 Kendüñe her zerreden yol eyledün
Raḥmetüñi cümleden bol eyledün
- 8 Her biriyle dād u istād eyledün
Her birin bir işde üstād eyledün
- 9 'Ankebütü şöyle itdün perde-dār
K'oldı şadr-ı 'āleme ol perde dar [G. 2a]
- 10 Mūrı şöyle kále kâbil eyledün
Kim Süleymān'a muḳâbil eyledün [A. 2a]

1 āferīn] - A.

4 cihānı] cihān, A.

4. ve 5. beyitler G'de yer değiştirmiş durumdadır.

- 11 Dİve aldurduñ Süleymān tahtını
Yİle virdüñ rahtını vü tahtını
- 12 Gāh olur sultān idersin birini
Ḳana boyarsın ḳoluñda tİrini
- 13 Geh virürsin bir gedāya yirini
Bağrı ḳan dolar yirini yirini
- 14 Kimi direr māl u dünyā bir yire
Şoñra māl ile şoḳarsın bir yire
- 15 Sensin iltüp gıceyi rüzı viren
Cümle ‘ālem ḫalḳına rüzı viren
- 16 Yine rüz-ı rüşeni şām eyleyen
Kem ḳulın şāh-ı Rey ü Şām eyleyen
- 17 Bir nefesde biñ dil ü cān eyleyen
Vaḫş u tayr u ins ile cān eyleyen
- 18 Söyledüp bülbül bigi ḫoş dil viren
Tāze gülşen gibi nāzük dil viren
- 19 Ḥalḳ-ı ‘ālem ger biridür ger yüzi
Cümle dergāhuña tutmışdur yüzi
- 20 Başa topraḳlar döker yoluñda ḫāk
Sİnesinde seylden biñ yirde çāk
- 21 Ḥayretüñ baħrına batup yürür āb
Ḳaṫrece yoḳdur dilinde tāb u āb [G. 2b]
- 22 Şemme-i şevḳuñ hevāsı birle yil
Bİ-ḳarār olup yeler avcında yil

11 tahtını] rahtını, G.

12 ḳoluñda] figende, A.

13 biz] bir, A. dolsa] dolar, A.

14 A] - G.

18 bigi] gibi, A.

21 ḫayret] ḫayret, G. yürür] yüzer, A. tāb] tār, G.

- 23 Cân gözin uyaralı şevkuñla nâr
İşğ odına dutuşup durmaz yanar [A. 2b]
- 24 Bezm-i işkuñda melekler cür'a-nüş
Hânekañuñda kalanlar hırka-püş
- 25 Raqş ider mihrüñle mihr ü mäh-tâb
Buldı işkuñ birle mihr ü mäh tâb
- 26 Geh virürsin hûblar zülfine tâb
Geh qomazsın cân-ı aşıklarda tâb
- 27 Geh virüp gül yüzlerine âl reng
Qalb-i uşşâqa geçersin âl u reng
- 28 Pâdişehsin bî-nazîr ü bî-vezîr
Taht-ı hükümüñde kamu bälâ vü zîr
- 29 Olmayan derd ü gamuñla âşnâ
Vañdetüñ bañrında kılmaz âşnâ
- 30 Kim ki cânı derd odına dutuşur
Pehlevân-ı işkuñ ile dutuşur
- 31 Kim ki yoluñda ölüp olsa türâb
Yüz(i) şuyından olur her dem ter âb

Der-Münâcât-ı Kâzî'l-hâcât [G. 3a]

- 32 Hâlıkâ çünkim yaratduñ âlemi
Rûzî kılduñ herkese bir âlemi
- 33 Cümleden kılduñ mükerrem âdemi
Feyzün irmese bir adım ada mı
- 34 Dünyede ne var ise virdün baña
Tâ müzekkir olalar senden yaña

24 kalanlar] felekler, A.

25 ider] âver, A. işkuñ] mihrün, A.

- 35 Elüme virdüñ belâgat hâmesin
Egnüme oduñ kerâmet câmesin [A. 3a]
- 36 Dil virüp hâmem çü kılduñ nâme-hân
Luţf ile her nâmem it enâma hân
- 37 Göñlüm itdüñ bir muşaykal âyine
Tâ'n ider nûrı felekler ayına
- 38 Hâmdüñ ile eyledüñ güyâ dilüm
Bülbül-i güyâ durur güyâ dilüm
- 39 Zerre-i işkuñ irür bu bülbüle
Mest ola şevkuñla tâbı bülbüle
- 40 Adumı luţf eyleyüp virdüñ 'Aţâ
Eyle cüduñdan günâhumı 'aţâ
- 41 Mihrüñ ile şerh kılduñ sînemi
Raħmetüñle girü şerh it sînemi
- 42 Geçmez iseñ her günâhumdan benüm
Fâ'ide ne her gün âhumdan benüm
- 43 Hâşre dek farzâ ki yanam yakılam
Raħmetüñ irmezse n'idem ne kılam
- 44 Cümle derd ehli apuñdan umar em
Ben de yâ Rabbi apuñdan umaram
- 45 Sen 'inâyet kıl nebî haħkıyıçün
Her velî vü her nebî haħkıyıçün [G. 3b]
- 46 Hâşşa ol sulţân u faħr-ı enbiyâ
Kim ider anuñla faħrı enbiyâ

36 A] - G.

39 A] - G.

41 A] - G.

G'de 42. beytin mısralarının yerleri değişik.

- 47 Yazma yüzüm kırasın dīvānuma
Dīvler taldurmağıl dīvānuma
- 48 Yâ ilâhî lutf idüben eyle dād
Söyledüğüm sözlere vir süz u dad [A. 3b]

Der-Na't-ı Nebî 'Aleyhi'ş-şalâtü ve's-selâm

- 49 Ey resül-i Hâk v'ey dārâ-yı dîn
Mihrûn ile rûşen oldı rey-i dîn
- 50 Ey hü mâ-yı şer' vey şeh-bâz-ı 'arş
Enbiyâya taht-ı ferşün fevk-i 'arş
- 51 Âdemün farkında olan medde cā
Aduñun dālında ey bedr-i dücā
- 52 Çetr-i devlet imiş ol med olduğı
Âdem andandur ser-âmed olduğı
- 53 Sen ki bir Sî-murğ-ı Kâf-ı Kudssin
Kudsiler farkında kâf-ı Kudssin
- 54 Şüretâ ferzendsin Bū Tâlib'ün
Ma'nide atasısın her tâlibün
- 55 Faħrısın mecmü'-ı Âl-i Ğalibün
Ğalibisin muṭlaqâ her Ğalibün

İşâret Be-Mu'cizât [G. 4a]

- 56 Çünkü 'arz itdün yüzün gül-nârını
Eyledün kâfirlerün kül nârını

47 taldurmağıl] doldurmağıl, G.

Başlık: Der-Na't-ı Nebî 'Aleyhi'ş-şalâtü ve's-selâm] Der-Na't-ı Hâzret-i Server-i
Kâ'inât, A.

51 farkında] ħarfinde, G.

başlık] - G.

- 57 Geh 'adū qalbin yararsın Bedr'de
Geh iki pâre idersin bedri de
- 58 Gâh ider Hännân'a hecrüñden hanîn
Gâh haqqıñda olur şâhid hanîn
- 59 Gâh ider secde izüñ tozına şîr
Geh kuru pistân tolar emrüñle şîr
- 60 Hor olur deryâ sen açduğınca kef
Nitekim bir baħr-ı mevvâc üzre kef [A. 4a]
- 61 Gün yüzüñ nûrına itdükçe nazâr
Yaşınur nite ki gün görse nazâr
- 62 Târ-ı zülfüñ şemmesidür 'ömr-i Nüh
Tâb-ı hüsnüñ zerresidür hüsn-i yüh
- 63 Seyrinüñ kem-pâyesi çerħ-ı berîn
Qadrüñüñ görmedi 'âlemler birin
- 64 Ğâşiyedârüñ durur rühü'l-emîn
Dinüñe girmekle olmışdur emîn
- 65 Kime kim luṭf-ı Hudâ hem-râh olur
Dinüñ aña reh-ber ü hem râh olur
- 66 Açmağa gencînesini sünnetüñ
Oldı hoş dendâne sini sünnetüñ [G. 4b]
- 67 Dostısın cümle-i düşmenlerüñ
Gerçi ider hamleyi düşmenlerüñ
- 68 Tolu aduñla cihân ârâsı sin
Zire âfâkuñ cihân-ârâsısın
- 69 Gerçi atadan anadan qalduñ yetim
Bu cihân baħrında ey dürr-i yetim

58 hanîn] cenîn, A.

59 tolar] dolar, G.

62 yüh] nüh, A.

70 Hâk seni şol deñlü zî-ķadr eyledi
Gündüzün 'id ü giceñ Ķadr eyledi

Der-Beyân-ı Mi'râc-ı Nebi 'Aleyhi's-selâm

71 Aduña yazıldı menşür u berât
Altuña çekildi Ķudretten bir at

72 Berķ tek berrâķ idi Burâķ
İstemez yaķına ıraĶa yaraķ

73 Çünki bu menzilden atduñ tîrũni
Ķābe kavseyn eylediler yirũni [A. 4b]

74 Belki *ev ednā* olup menzil saña
Oldı Hâķķ'uñ raħmeti münzel saña

75 Nefsũni Ķo iķerũ gel didiler
Perdeden çık gũl gibi gũl didiler

76 Bizũm ile gör bizũm ile işit
Sen daħı var aña göre bir iş it

77 Ne buyurdılarsa anı öyle işledũñ
Gũn gibi anuñla güldũñ işledũñ [G. 5a]

78 Nice añar seni gör luţf-ı Hâķ'ı
Ve'l-leyldür ya'nı kim zũlfũñ Ķaķı

79 *Ve'd-Duħā* dir gũn yũzũne and iķer
Üstũne raħmet Ķapuların aķar

başlık] - G.

71 menşür u] menşür, G.

72 idi] adı, G. yaķına] yaĶına, A.

72a Vezin tutarsız.

73b "İki yay boyu", Necm, 8.

74a "Ondan da az", Necm, 8.

77 anı] - G. öyle] eyle, G.

79 gũn] gũl, A.

- 80 Böyle teşrif itmiş iken Hâk seni
Vaşlına irgürmiş iken çağ seni
- 81 Fağr ile fağr eyler idün kendüzün
Cü' ile geçerdı giceñ gündüzün
- 82 Çün senün meddâhuñ olmışdur Ehad
Nice vaşf itsün kemalâtuñ ehad
- 83 Ben kim olam tâ alup nūna kalem
Yâ Resülallâh senün vaşfuñ kılam
- 84 Gicelerde yüz karasıdur işüm
Gündüzin ehl-i menâhidür eşüm
- 85 Her nefes cürm ile artar sağışum
Cümle a'mâlümde yok bir sağ işüm
- 86 Kıl şefâ'at yâ şefi'a'l-müznibin
Ben siyeh-rūya ki gâyet müznibin [A. 5a]
- 87 Hâk yolında çâr yâruñ hağğıçün
Kim çalışdılar zuhūr-ı hağğ içün
- 88 Evvelâ Şiddik emîr-i pāk-dîn
Oldı şıdğ ile küfürden pāk dîn [G. 5b]
- 89 Yâr-ı şānî Hâzret-i Fârûğ'dur
Dîni şirk ü küfrden fârûğdur
- 90 Şāliši 'Osmān ki pîr-i hîlmdür
Yüz biñ ahlâkıında bir(i) hîlmdür
- 91 Yâr-ı râbi' ol emîr-i şîr-dil
Göriccek lertzân iderdı şîr dil
- 92 Dağı ol iki gözün nūrı hağı
Gördüğün hağğıyıçün nūr-ı Hâğı

80 hağ] çağ, A.

83 alup nūna] ele alup, G.

85 sağışum] ise gam, A.

88 pîr-i] pür, A.

- 93 Yarın anda bulıcağ cān bu teni
Bini ayırma şefâ'atden beni

Der-Naşıhat Süftenest

- 94 Gel berü elüñ özüñe ur 'Aṭā
Cān gözine eyleme cehli ğıṭā
- 95 EVELĀ sen kendüñ ile key biliş
Özgedür kendüñden özgeyi biliş
- 96 Çün saña bir nesne yok senden yakın
Kendü mir'ātuñ mücellā kııl yakın
- 97 Kendüzüñden niçe bir yād olasın
Yādlar añılıcağ yād olasın
- 98 HĀk-i cismüñ key şağın bād olmadın
Sin evi sinüñle ābād olmadın [A. 5b],[G. 6a]
- 99 Geç hevā ile hevesden gencken
Tā ḥarāb itmeye sini genc ken
- 100 Hābbe ḥabbe zerre zerre yap yap
Dünyeden geç āhiret evini yap
- 101 Aña cehd it kim ṭola ḳalbüñ şafā
Olasın āyine gibi pür-şafā
- 102 Virme dil bu ḳalb dünyā ālına
'Āḳıl olan buña ḳaçan ālına

93 ayırma] unutmaya, G.

Der-Naşıhat Süftenest (Nasihatta güçlü olmak)] Der-Vaz' u Naşıhat, A.

94 ğıṭā] 'aṭā, A.

95 kendüñ ile key] kendü kendüñle, A.

98 evi] odı, A.

99 itmeyesin] atmayasın, A.

100 ḥabbe ḥabbe zerre zerre yap yap] ayak ayak adım adım yap yap, A.

102 'āḳıl] ğāfil, A.

- 103 İşi aldanmağ degül 'aқıllerüñ
Belki oldur pîşesi ġāfillerüñ
- 104 Dār-ı dünyāda vaţan dutmayıgör
Var kenārında vaţan dut māyı gör
- 105 Kim ne derd ile aқup çağlar geçer
'Ömrdür ġüyā niçe çağlar geçer
- 106 Durmadın aġaç қарır devrān döner
'Ömür қуşı bunda bir gice düner
- 107 Dünye bir eski gögercinlikdurur
Her қonan uçar gögercinlik durur
- 108 Ger hevāyisi ola ger қütidür
Yiyecegi bunda kendü қütıdur
- 109 Zirek aldanmaz bu dünyā қūtına
Bir ҳāsīsüñ kendi n'ola қütı ne [G. 6b]
- 110 Aşşı itmez kimseye māl u menāl
Māl derdi ile şaқın olma nāl
- 111 Eylegil māl u menālün pāy-māl
Eylemezseñ sini eyler pāy māl [A. 6a]
- 112 Dünyi şaţrancı degül bī-şāh-māt
Oldı her bendinde yüz biñ şāh māt

Tenbih Be-Şaţranc

- 113 Bī-sebāt olur bu naţ'uñ şahruḡı
Ḥāk ile yeksāndur her Şahruḡı
- 114 Bir iki ġün ġüldürüben oynadur
Şoñ ucu bir şan'at ile oynadur

103 aldanmağ] aldatmağ, A. belki] yoluña, A.

106 қарır] қалур, A.

112 dünyi] dünye, A.

başlık] - G.

- 115 Bu araya kim ki gelürse geçer
Bu serāya kim ki konarsa göçer
- 116 Böyle konmuşdur esāsı bu evüñ
Ey konanlar siz de göçmege evüñ
- 117 Ger şeh-i Şām olasın ger Nîmrüz
Çün ecel irişe küymez nîm-rüz
- 118 Ol dil-ārānuñ k'adı devlet durur
Şüretā ma'nîde ol devlet durur
- 119 Lā-beķādur isteme iķbālını
Kara aġudur yime aķ balını
- 120 İricek İskender'e tîr-i ecel
Āh idüben dimiş ol mîr-i ecel [G. 7a]
- 121 K̄udret ile kim bugün ben Rüstem'em
Bulmadı bu derde bildüm Rüstem em
- 122 Kāşķi evvel biteydüm bir giyāh
Gitmeyeydüm dünyeden ġarķ-ı ġünāh

Der-Şikāyet-i Gerdiş-i Çerġ

- 123 Çerġ dolābı kimi inletmedi
Yā kimi inceldüben igletmedi [A. 6b]
- 124 Yā kimüñ ġöñlini āzār eylemez
Anuñ içün dem mi var zār eylemez
- 125 Ey dil inşāf it bu māh u mihre de
Kime mihr itdi ki saña mihr ede

118 dil-ārānuñ] dil-ārāmuñ, A.

122 ġarķ-ı ġünāh] ġar bî-ġünāh, G.

başlık] - G.

123 kimi] gibi, A.

124 yā kimüñ ġöñlini āzār eylemez] bu felek kimi dil-āzār eylemez, A.

- 126 Mihrini cehd eyle gönlünden gider
Kõnmadan āyine-i cāna keder
- 127 Dimiş ol bir ‘āřık-ı āsũde-dil
Diler iseñ kim ola āsũde dil
- 128 Ğamdan artuğ kimseye olma ħarif
Anuñ ile hem-dem ol řayf u ħarif
- 129 ‘Āřık olanuñdur işi ğam yimek
Ğuşa şerbet olur aña ğam yimek
- 130 Āteři olur bu rāhuñ ħāne-sũz
Andan iriřũr dil ile cāna sũz
- 131 Yağmayınca varını ol sũz pāk
Sõzleri ‘uřřākuñ olmaz sũznāk [G. 7b]
- 132 Bu serāy-ı kõhne miĥnet-ħānedũr
şanma kim mihr ü maĥabbet-ħānedũr
- 133 Olur iseñ seng ü āhen gibi pek
Āĥir idiser seni ħāk ile yek
- 134 Er gerek bu derde bir deryā gibi
K’ola āhı tır ü şaddi yā gibi
- 135 Key şatı mũhlik durur bu řāh-rāh
Bõyle varmışlar emir ü řāh rāh [A. 7a]

Der-Tavşif-i řifāt-ı şeb

- 136 Bir gice sultān-ı şehr-i ħāveri
Virdi řāh-ı Hind’e mũlk-i ħāveri

126 kõnmadan] kõnmadı, G

128 artuğ] õzge, A.

134 āhı] bağrı, A.

Der-Tavşif-i şeb] Sebeb-i Nazm-ı Kitāb u řifāt-ı şeb, G.

136 şehr] şems, A.

- 137 Şahlıqdan 'uzlet itdi kendüzi
Giceye degişdi ra'nâ gündüzi
- 138 Şeb şalup dînâr-ı mihr ceybine
Dirdi encüm dürlerini ceybine
- 139 Encüm-i dürri bahâr virdi şebe
Şanasın dürr ile nazm oldu şebe
- 140 Yâ cihân bir pîr-zendür güşü vâ
Hüşe-i pervîni kıldı güşvâr
- 141 Yüzine zeyn itdi dürler âb-dâr
Kaatre kaatre kıldı güyâ âb dâr [G. 8a]
- 142 Gicenün işi taña kalmış idi
Ay ol işe taña kılmış idi
- 143 Şubha dek ay aydın u ayaz idi
Şan gice Maḥmūd u ay Ayaz idi
- 144 Şüret-i ma'nî niķābı gicedür
Keşfine irmek dilersen gice dur
- 145 Key seher-ḥîz ol şaķın kalma geçe
Maṭla'-ı şubḥ-ı sa'âdetdür gice
- 146 Gündüz oruc dut kıl ihyâ giceler
Devlet anuñ kim bu resme giceler
- 147 Yan yaķıl her gice kıl âhı seher
Yirde kalmaz lâ-cerem âh-ı seher

138 dînâr-ı mihr-cebine] çıkar idi ḥabîbine, A. dirdi] dizdi, G.

139 encüm-i dürri bahâr virdi şebe] virdi zînet encüm-i dürri şebe, A.

141 G] - A.

144 keşfine irmek dilersen gicedür] imdi keşf it ol niķābı gicedür, G.

145 key seher-ḥîz ol şaķın kalma gece] irden dur giceler kalma gece, G.

146 A] - G.

147 A] - G.

Der-Vaşf-ı Şitâ

- 148 Yel alup bulut elegini ele
Râygân kâfûr eler idi ile
- 149 Yir yüzinde berf toz olmuş idi
Dür şadef kırnında buz olmuş idi [A. 7b]
- 150 Bâd kâfûr-ı ter eylerdi nişâr
Postîn geymiş idi misk-i Tatar
- 151 Hândeler eylerdi şan gülşende nâr
Külhanuñ içinde her bir pâre nâr
- 152 Küll-i 'âlem halkı tapmışdı oda
Her odayı rûşen itmişdi o da
- 153 Üşüyüp şöyle gögermiş idi çerh
İder idi durmayup bir yirde çarh
- 154 Şöyle incitmişdi her kıalbi şitâ
İster idi her şerm gönül kıalb-i şitâ

Der-Sebeb-i Nazm-ı Kitâb [G. 8b]

- 155 Oturup güşemde ben hâr u zelîl
Âteş-i dilden uyarmışdum delîl
- 156 Âb-ı fikre nîlüfer gibi başum
Çekmiş idüm başdan aşurup yaşum
- 157 Gâh fikrüm zıkr idi gâhî edeb
İlm-i ahlâk idi geh 'ilm-i edeb

148 A.] -G. başlık] - G.

148 eler idi ile] alur yedi ile, A.

150 bûsîtin] pûstın, A.

153 üşüyüp şöyle] şöyle şovukdan, A.

154 incitmişdi her kıalbi] ister idi her gönül, A.

başlık] - G.

- 158 Geh işüm inşâ vü geh eş'âr idi
Gâh îmâ vü gehî iş'âr idi
- 159 Dil olup tâbende çün necm-i dürî
Nazm iderdüm gâh Tâzî geh Derî
- 160 Gönlüme dirdüm ey mir'ât-ı cihân
Şüretüñden kıldı mir'âtı cihân
- 161 Bir kitâb olsa anı nazm idüben
Bir eşer koyam cihân içinde ben
- 162 Olmasa hacm ile inende kebîr
Bâ-vücüd olsa ma'anîsi keşîr [A. 8a]
- 163 Başlar üzre göz gibi olsa yiri
Olsa 'uşşâkuñ iki gözde biri
- 164 Cân gibi hûb u laţif ü kıymetî
Olmasa dünyâ içinde kıymeti
- 165 Olsa miftâh-ı ma'anî vü bedî'
Anda muzmer olsa her emr-i bedî'

İşâret-i Ba'zı 'Ulûm [G. 9a]

- 166 İsti'ârât u mecâzât u beyân
Olsa her beytinde bir yüzden beyân
- 167 Bir güzel olsa yaraşsa geydügi
Tâlibüñ olmasa zâyi küydügi
- 168 Didi bu tavşîfe kâbil Kâtibî
Yazdı Tecnîsât'ı olup kâtibi
- 169 Hûb-ţarz itmiş durur el-ħağ güzîn
Bir güzeldür k'oynadur ħaşın gözün

160 cihân] cân, A. cihân] cân, A. kıldı] eyledi, A.

161 koyam] qosam, A.

başlık] - G.

- 170 Lîk zîverden atı h ali dimiş
H ba yitmez mi ha u h ali dimiş
- 171 H b dimişdür vel  yüz kim yunur
N r ise daı olur n r üzre n r
- 172 Gül ne de nl  olur ise h b u ter
Z inet-i Şeb-nemle olur h b-ter
- 173 Yalu uz tecn se itmişdür naar
Bu adar ma'ni a a virmiş naar
- 174 Nazm meyd nına tecnis atına
Binüp ur destüni **Tecnis tına**
- 175 Luf ile hüsnin m cell  eylese 
Dürlü z verle muall  eylese  [A. 8b]
- 176 Eyle geydügi 'Acem onun ab 
Ol dil- r ma gey r R m  ab  [G. 9b]
- 177 Z ver-i R m  ile Şöyle beze
Kim görenler P rsisinden beze
- 178 Didüm  s ndur dinilmek F ris 
Menziline t z irürür f risi
- 179 El vire mi ba a bu dilde alem
N -geh n beyd 'ı hayretde alam
- 180 Türkide tecnis içen d Őv r olur
Didi sa'y it üstine d Ő var olur
- 181 Sa'yine göre irer maŐda er
Sen daı sa'y eyleyüp maŐda er

173 naar] baar, A.

175 hüsnin] h sni, G. eylese ] eyle sen, G.

176 giy r R m ] giy r r mi, A. Şöyle] söyle, G.

177 P risi'sin] - G.

179 dilde] yolda, A. beyd ] nid , A.

181 eyleyüp] eyle v , A.

- 182 Ka'be-i ma'şûda irmek sa'y ile
Merve ha'k'kiçün Şafâdur Sa'y ile
- 183 İderek âh u figân u zemzeme
Sa'y ipin irgür o çâh-ı zemzeme
- 184 Geç bu teklifâtдан u itnâbdan
Hayme-i 'özri dirüp atnâbdan
- 185 Ha'k'kuñ ihsânını zâyî' eyleme
Key günehdür anı zâyî' eyleme
- 186 Çün sözüñ zer gibi şâf ola sizâ (?)
Qadr ü kıymet kılmağa ola sezâ
- 187 Na'qdüñi niçün 'ayân itmeyesin
Tab'a ilkâ-yı 'inân itmeyesin [G. 10a]
- 188 Dâr-ı dünyâda iki hoş nesne var
Bu ikidür varı dağı bes ne var [A. 9a]
- 189 Evvelâ lâzım olan budur kula
Âhîret azuğını bunda kıla
- 190 Kılmadan gerdün-ı dñn kaddin dü-tâ
'Ârif ola cümle yükini duta
- 191 Çünki va'de ire bu evden göçe
Qanda olursa huzûr ile geçe
- 192 Şâniyâ enfâs ü evkâtın güde
Bunda bir nâzük eşer kıoya gide
- 193 İmdi gel fikr eyle bir zibâ eşer
Seyr idenler eydeler zibâ eşer
- 194 Cân gidüp çün hâk ile bād olasın
Ol eşerle dünyede yād olasın

183 ipin] ide, G.

185 günehdür] kühendür, A.

186 kılmağa] bulmağa, A.

- 195 Yok bu terkîb-i 'anâşırda sebât
Sehl olur cem' cemâd ile nebât
- 196 Hâneķâh yapup ya tekye eylemek
Bir eşerdür diyü tekye eylemek
- 197 Cümlesi zâhir ki cismânî durur
Müddeti mânend-i cism ânî durur
- 198 Bir eşer olunca rûhânî gerek
Tâ ebed seyr ide rûh anı gerek [G. 10b]
- 199 Bir binâ itmek gerekdür ma'nevî
Tâ ki her beyt ola bir ma'nî evi
- 200 Bil ki her harfinde bir ma'nî ola
Meclis-i 'uşşâķda muġnî ola
- 201 Râh-ı Hâķķ'a varmaġa irşâd ola
Tâ ebed rûhuñ anuñla şâd ola
- 202 Şahn-ı seyrânuña ehl-i derd ola
Şuffesinde olan ehli derd ola [A. 9b]
- 203 Ola mecmû'-ı havâdişden berî
Sîne-i 'uşşâķ ola anuñ yeri
- 204 Ola şol resme esâsı üstüvâr
Şanalar âhenden altı üsti var
- 205 Dünya durduġınca dura ol binâ
Ne bozıla ne yıķıla ne yana
- 206 Ölmez oġul ister iseñ budurur
Cümle evlâduñ giderse bu durur
- 207 Çünki bu pendi ķamu ġuş eyledüm
Cânımı ol dürlere ġuş eyledüm
- 208 Göñlümi bildüm ki gerçek yârdur
Bini de ol haķ yola ayardur

202 G] - A.

205 ol] bu, A.

209 Başladum bu nüshayı nazm itmege
Dürlerin bir silkde nazm itmege [G. 11a]

210 Tâ bunuñ her beyti bir hille ola
Ehline her harfi bir hulle ola

Der-Tergîb-i Sühan-Güftenest

211 Gel berü ey söz bilüp söz işiden
Sözümüzü kendüzine iş iden

212 Girelüm senüñle söz meydânına
Tâ biline söz nedür meydânı ne

213 Ma'rifet şahrâsı söz meydânıdur
Süz bir meydür ki söz mey-dânıdur

Tenbîh Be-Taşfiye

214 Evvelâ pāk it kederden ƙalbüñi
Hāliş it ƙıll ile ƙışdan ƙalbuñı [A. 10a]

215 Hātıruñ āyinesine vir cilā
Tâ ki yüzüñ güle göñlüñ açıla

216 Sırruñ evin eyle bir hālvēt-serāy
Tâ ki ma'şūka ola hālvēt serāy

217 Key şaƙın içinde nā-maħrem ƙoma
Ka'be'de lāyık mı nā-maħrem ƙoma

210 A] - G.

Der-Tergîb-i Sühan-Güftenest (Söz söyleme arzusu hakkındadır)] Der-Tergîb-i Sühan, A.

211 bilüp] diyüp, A. sözümüzü] söz ü süzi, A.

başlık] - G.

216 sırruñ] şirk, G.

- 218 Bir gönülde kim redî' evşâf ola
Anuñ efkârı ne deñlü şâf ola
- 219 Dimiş ol bir sözini cāndan süzen
Ne olursa şışede oldur sızan
- 220 Gül şuyıyla ağzuñı yüz kerre yu
Ḥabb-ı misk ile vir andan şoñra bû [G.11b]
- 221 Dilüni de arıd uysun dil dile
Tañrıdan bes her ne dilerseñ dile
- 222 Bu dilüñ ma'nide şâhıdur o dil
Tercemāndur bu arada ya'nı dil
- 223 Çünki bu dil ol dile dellāl olur
Feyz irişmese o dilden lāl olur
- 224 Ol ne kim emr itse bu anı kıılır
İki itmez bir sözün anı kıılır
- 225 Dilegüm budur cihānı yaradan
Bu ten-i ḥākīye cānı yār iden
- 226 Kāra yüzlü göze viren nūr-ı pāk
Yine ol şüretten iden nūrı pāk
- 227 Bir dilüm et pāresine söz viren
Anı da nitelik ü nesüz viren [A. 10b]
- 228 Cirminüñ a'şābına kuvvet viren
Seçmege her lezzeti kuvvet viren
- 229 Dillerümüz eyleye pāk u emīn
Raḥmet aña işide diye amīn

218 redî'] red mi, F.

223 olur] ola, G.

226 iden] ider, A. nūrı] yüz, A. nūrı] pūrı, G.

229 işide] işidüp A.

Der-Tavşif-i Sühan

- 230 Yine dil nüş eyleyüp bir bülbüle
Nağmeler öğretmek ister bülbüle [G. 44a]
- 231 Mül gibi ister hürüş u cüş ide
Ehl-i bezmün gönlin andan hüş ide
- 232 Şevk ile rakķāşveş döne döne
Ehl-i bezmi germ ide döne döne
- 233 Nağmeler idüp ola destân-serây
Tola âvâz ile bu kuhlî serây
- 234 Bülbül ola söz budağından öte
Atlamaya söz budağından öte
- 235 Başladı bir perdeden urmağa dem
Cânı yokdur kim ney andan ura dem
- 236 Dil bu söz yanında kanda kanda aya
İremez biñ cân eritse kanda aña
- 237 Nice tûfândur tenürından kopan
Nice hamruñ dîvidür 'aqlın kapan
- 238 Ne temennâdur bu kılduğı bunuñ
Ayrılısar rûğan u düğı bunuñ
- 239 Budur ol Hızır içdüğü âb-ı hayât
Dâ'imâ bundan bulur âbı hayât [A. 11a]
- 240 Budur ol zulmetde olan âb-cü
Kim anı İskender itdi cüst ü cü
- 241 Budur ol âb-ı hayât-ı sermedi
Kim has ü hâşâke yüzün sürmedi [G. 44b]

Başlık: Sözüün vasıfları hakkındadır.

230. beyitten sonra G'de varak atlanıyor.(10b'den 44a'ya)

236 yanında] yatında, A. eritse] artsa, A.

237 tenürından] şürından, A.

- 242 Ol Mesîhâ ürdügi demdür bu dem
Demdemegî (?) irdügi demdür bu dem
- 243 Mürde-diller bu dem ile dirilür
Tâ ebed zād eyler anı dirilür
- 244 Himmet ile irişeydüñ bu deme
T̄alib ol her yirde öñ bu deme
- 245 Ğāfil olma dünyede her zerreden
Kevni halk idendür anı zerr eden

Hikāyet

- 246 Buldılar Mecnūn'ı bir gün hāk eler
T̄ağlar mānendi yıgmış hākler
- 247 Şöyle olmış ol diyāra hāk-biz
Dirdi leylüm gün gibidür hāk bez
- 248 Bulamış topraklara yüzün gözün
Kılmış ol maşsüdi 'ālemden güzün
- 249 Göricek bu hālde ol bī-dili
Didiler bunda ne istersin deli
- 250 Didi isteyüp araram Leylümi
Ol yañağı şubḥ u zülfi leylümi
- 251 Didiler toprağda dür mi bulınur
Dürdleyin toprağa mı bulanur [A. 11b]

242 demdeme] dem deme, G.

243 zād] zar, G.

244 ol u] öñ G.

başlık] - G.

247 A] - G.

248 maşsüdi] maşlüb, A.

249 bunda] aña G.

- 252 Didi anı isterem her yirde ben
 Țalıbem ger gökde vü ger yirde ben

Der-Tergîb-i Maṭlûb

- 253 Kim ki maṭlûbını cān ile arar
 Ger dem-i âhirde olursa irer [G. 45a]
- 254 Yüz yire ur taş götür toprak ele
 Țoprağ olmadan getür yāri ele
- 255 Şubḥ olunca giceler kııl nāle sen
 Cismüñi nāleyle dönder nāle sen
- 256 Derd odına yanmasa yakılmasa
 Âhını tîr ü boyın yā kıılmasa
- 257 Cismine urmasa yir yir ney dögin
 Kimsene bilmezdi anuñ neydügin
- 258 Ney gibi nālān ol imdi dem-be-dem
 Ğāfil olma dem bu demdür dem bu dem

Der-tezyîn-i 'Arûs-ı sūḥan

- 259 Țab'umuñ meşşâtasın gözle yine
 Dil süveydāsın idindi âyine
- 260 Düzdü hoşdı gönülümün kâşānesin
 Eline aldı taḥayyül şānesin
- 261 Fikri bu kim söz 'arûsın zeyn ide
 K'olmaya mānendi zîb ü zeynde

başlık] - G.

255 nāleyle] tā leyle, G.

Der-tezyîn-i 'Arûs-ı sūḥan] Der-Tevşîḥ-i 'Arûs-ı Sūḥan, A.

259 ṭab'umuñ] ṭab'uñuñ, A.

261 bu kim] budur, A.

- 262 Ğāze ide ma'nî-i renginden
Şöyle kim gül reng ala renginden
- 263 Şiveden bir sürme çekdi 'aynına
Nergis-i şehlâyı almaz 'aynına [A.12a, G.45b]
- 264 Vesme itdi düdeden nün kaşına
Seyr iden taḥsîn ider naḳḳâşına
- 265 Gözini şād eyleyüp zülfini dāl
İkisin yüz fitneye eyledi dāl
- 266 Gevher-i nazmı ḥamâ'il eyleyüp
Ḥüsne ervâhı mâ'il eyleyüp
- 267 Ḥün-ı 'âşıkdan dönüp ḥınnâ yaḳar
Görenüñ cānını odlara yaḳar
- 268 Cidd ü cehd idüp görüñ arayışın
Nice şan'atla ider ārāyişin

İşâret Be-'İlm-i Bedî'

- 269 Gāh tazmîn ü gehî tarşî' ider
Dürlü gevherler düzüp tarşî' ider
- 270 Zülfini tecnîs ile iki böler
Her biri ser-fitneler düzdi bular
- 271 Çünki bu tezyîn ile ḥandān ola
Ehl-i 'ışkuñ şevkı şād çendān ola
- 272 'İşve vü ğunc u delāle başlaya
Ḳalb-i 'âşıkdan dil ala başlaya

265 yüz] nūr, A.

267 göreñin] gözüñin, A. dönüp] denüp A.

başlık] - G.

269 düzüp] dirüp, A.

270 ser-fitneler düzdi] ser-fitnelerdür der, A.

271 ḥandān] ḥüsnden, A. çendān] ḥüsnden, A.

- 273 Bu kadar hüsni ile bula mâye bû
Perdede yatmağ revâ olmaya bu
- 274 Gülşen-i nazm içre olsun cilvekâr
Buña şimden girü olsun cilve kâr [G. 46a]
- 275 Şorsalar bu nâzenînüñ adı ne
Tuĥfetü'l-uşşâk didüm adına
- 276 Maĥrem olanlar ile kılsun ĥırâm
Şoĥbeti nâ-maĥreme olsun ĥarâm [A. 12b]
- 277 Bu gülistânda ki deh bâb eyledüm
Kâtibî tarzında Deh-Bâb eyledüm

Der-Beyân-ı Ebvâb-ı Kitâb

- 278 Bâb-ı evvel ehl-i 'ışkuñ bâbıdur
Taştamâm 'âşık olanuñ bâbıdur
- 279 Bâb-ı şânî bezm ü şoĥbet naĥlidür
Her sözi bir bezm ü şoĥbet nuĥlidür
- 280 Bâb-ı şâliş 'ucbı terk itmekdedür
İ'tikâd u şıdķı berk itmekdedür
- 281 Bâb-ı râbî 'şâmilidür 'izzetüñ
'İzzete sa'y eyle k'ola 'izzetüñ
- 282 Bâb-ı ĥâmis kamuya eylikdedür
Eyü nedür diseler eylik de dur
- 283 Bâb-ı sâdis yatlıyı terk itmede
Eyülik esbâbını berk itmede

275 didüm] dindi, A.

277 gülistânda] gülistâna, A.

başlık] - G.

278 'âşık olanuñ] erbâb-ı şevkuñ, A.

279 sözi] biri, A.

281 'izzete sa'y eyle ki ola] 'âmil olur iseñ arta, A.

- 284 Bâb-1 sâbi'dür kanâ'at maḥzeni
'Ârifüñ olur kanâ'at maḥzeni
- 285 Bâb-1 şâmin zindegânî ḥâlini
Bildürür sa'y eyle idin ḥâl anı [G. 46b]
- 286 Bâb-1 tâsî' cümleden olup cüdâ
Yüz tuta emr eyledüğine Hudâ
- 287 Bâb-1 'âşir Hâkka olmaḥdur yaḥqın
'Ârife bu perdede olur yaḥqın
- 288 Hoş maḥâm-ı dil-güşâdur bu maḥâm
Cümle 'uşşâka nevâdur bu maḥâm [A. 13a]
- 289 Ol maḥâmı bu düzende seyr iden
Hazz ider 'âlemde sâz u seyrden
- 290 Hâk gerekse bu düzen üzre düzül
Kendüzüñi bu düzen üzre düz ol
- 291 Ger bu düzene düzülüp olasın
Nice kim isterseñ eyle olasın
- 292 Egri göñlümüzi yâ Rab eyle düz
Dilerüz kendü rızâñ üstine düz

Bâb-1 Evvel Ehl-i 'İşkuñ Bâbıdur

- 293 Ey dil-i ma'sûḥ-cüy u 'ışk-bâz
Şâh-1 'âlemsin elünde 'ışk bâz
- 294 'İşkdur cismüñ tılısmınuñ dili
Ey dil imdi 'ışk ile depret dili

285 ḥâlini] ḥâleti, A. anı] atı, A.

289 ider] odur, A.

292 egri] aña, A. dilerüz kendü] birligüñ ḥaḥkı, A.

Bâb-1 Evvel Ehl-i 'İşkuñ Bâbıdur] Bâb, G.

- 295 Özge sözdür 'ışk işi bâzî degül
Yâ 'Acem dili yahud Tâzî degül
- 296 'Işk kılzüm gibi bir deryâ durur
Reşhasından günde biñ deryâ durur [G. 47a]
- 297 'Işk her ne yirde kim duta qarâr
Ne hured qalur ne şabr u ne qarâr
- 298 Leşker-i 'ışk idicek yağmasını
Key şağın evvel ider yağma sini
- 299 Şûretâ gerçi ki bir yağmâdur ol
Ma'nîde yağma degül na'mâdur ol
- 300 'Âşık oldur k'eyleyüp eşkini cüy
Yüzi yire ura ol ma'şûk-cüy [A. 13b]
- 301 'Âşık-ı dîdâr iseñ ey 'ışk eri
Şem' gibi şevk ile yanup eri
- 302 Rîşte-i 'ışk oldı cân gözin diken
Görinür bî-'ışk olan göze diken
- 303 'Işkdur miñnet nihâlini diken
Câm-ı câna derd dürdini döken
- 304 *Cân be-'ışk-ı dilberân kurbân buved*
Cân be-deh er 'âşıkî kurbân buved
- 305 *'İllet-i 'âşık zi-'illet-hâ cüdâst*
'Işk iztırâb-ı esrâr-ı Hudâst
- 306 'Işk elinden almağ isterseñ mişâl
Yazayın bir kaç mişâl-i bî-mişâl [G. 47b]

295 'Acem dili] zebân-ı Türk ü, A.

297 duta] ide, A.

299 na'mâdur, nüshalarda "nağmedür" şeklinde yazılmış.

302 görünür] görünüp, A.

304 Can, sevgililerin aşkına kurbandır; eğer âşıkсан canını ver, yakınlık odur.

305 Âşığın hastalığı diğer hastalıklardan ayrıdır. Aşk Tanrı'nın sırlarının ıztırabıdır.

Hikâyet (1)

- 307 Var idi Hâver ilinde bir nigâr
Bendesi olmuşdı mihr-i zer-nigâr
- 308 Süzdügince gözlerin ol hür-zād
Ġamzesine hün-ı ‘uşşâķ idi zād
- 309 Çözdügince zülf-i ‘anber-bārını
Yillere virürdi ‘anber bārını
- 310 Şüretin ‘arz eylese ol meh-niķâb
Çāk iderdi âftâb u meh niķâb
- 311 Kimsede yüzini görmege mecâl
Yoĝ idi düşde meger ol da muķâl
- 312 Seyr iderdi bir gün ol ra’nâ püser
Zeyn idüp nâz ile servi ser-be-ser [A. 14a]
- 313 Kanda imiş bir ĝarîb âşüfte-kâr
Gitdi elinden olup âşüfte kâr
- 314 Gördüĝi dem ol dil-ārâmı hemân
Kalmadı cân u dil ārâmı hemân
- 315 Kân ile kūyın(1) gülzâr eyledi
Yaş ile yolın(1) gilzâr eyledi
- 316 Derd ile zâr u nizâr olmuşdı key
Âteş-i ‘ışķ ile urup cânâ key
- 317 Süz ile her gice şan bir mûm idi
Odlara yaķmaĝa cismin mûm idi [G. 48a]
- 318 Var idi şehrinde bir yâr-ı ķadîm
Bir gün aña eydür ey yâr-ı ķadîm
- 319 Râh-ı ‘ışķ içre ‘aceb bî-derdsin
Cân ile cüyâ-yı ‘ışķ u derdsin

başlık] - G.

312 serv] servin, A.

- 320 Ol perî-rüyuñ ğamında nitesin
Şöyle beñzer kim bu yolda yitesin
- 321 Didi yitmez mi baña bu deñlü hâl
Dâm ile dânemdür ol zülf ile hâl
- 322 Mûnis oldum şol kadar sevdâyile
Vire gibi hâküm ol sevdâ yile
- 323 Ğarķ ola gibi dil ol ğarķ-âb ile
Ki âbda dâ'im ola ğarķ âb ile
- 324 'Âşıķuñ çün işi 'ışķ ile biter
Şulu señek 'âķıbet şuda biter
- 325 Râh-ı cānāna dilā cān kıl revān
K'irdi ma'şūķa revān iden revān [A. 14b]

Hikāyet (2)

- 326 Bir güzel var idi milk-i Çin'de
Yoğ idi mānendi milk içinde
- 327 Kebg-reftār idi Āhū-çeşm adı
Ğamze-i şır-efgeni pür-ħışm idi
- 328 Şüret-i naķşı Hıtā vü Çin idi
Zülfinüñ her çini bir Māçin idi
- 329 Zülfine kimse dise misk-i Hıtā
Öldürürdi söyledüñ diyü ğaṭā [G. 48b]
- 330 Zülfine dil virdi bir miskīn anuñ
Ele getürem diyü miskin anuñ

321 dānemdür] dāmendür, G.

323 ki âbda] âbda, A. olur] ola, A.

324 siñek] señek, G.

325 A] - G.

327 adı] idi, G.

328 bir] pür, A.

- 331 Yüzi zerd olmuş idi mänenend-i mihr
Hâkini zer eyleyüp iksîr-i mihr
- 332 Çeşmi her şeb şubha dek bîdâr idi
Şanasın bir küşte-i bîdâr idi
- 333 Hem-demi bir gün didi ey yâr-ı cân
Kalmamış cismüñde gamdan yarı cân
- 334 Gör o gün yüzli neler kılmış durur
Dağca cismüñ zerrece kalmışdurur
- 335 Az kalmış kim bu bir avuc tuzı
İdesin çaşı kemânınuñ tozı
- 336 Cân bu yok cismüñde kalmış bir nefes
Bir nefesde var ise yok bir nefes
- 337 Ağzuña âyîne dutmalı senüñ
Üzerüñe 'ıtr dütmeli senüñ [A. 15a]
- 338 Her nice ki dirdi ölümden üşen
Ölüm añduğınca olurdu o şen
- 339 Şâk-ı 'arşa irişür dirdi elüm
Görelüm dutarsa bir gün ol ölüm
- 340 'Āşık olan kimse ölse dirilür
Tâ ebed zād eyler anı diriler [G. 49a]
- 341 Kim ki 'aşık olmayınca ölmeye
Bir hayât ire aña kim ölmeye
- 342 Hün-ı 'ışık ile ço tolsun bu inā
'İşkdur 'aşıklara ata ana

331 zerd] nerd, A.

333 cismüñde] çeşmüñde, A.

339 irişür] iriser, A.

342 inā] ine, A. bî-dillere] 'aşıklara, A.

- 343 Mülk-i dünyâ beñzer maħrüb ite
Sāye-i merg avlar aña her ki ine
- 344 'Āşık-ı şādık olan serden geçer
Bunda çok dürlü belâ serden geçer

Hikāyet (3)

- 345 Kıpdı bir āhū Hıfā'dan misk bū
Sünbilinden alur idi miski bu
- 346 Çeşm-i siħr-āmüz çerħ-ı pīr idi
Siħr ile 'ālem içinde bir idi
- 347 Zülf-i 'anber-būyı gerden-bend idi
İşi 'uşşākına her dem bend idi
- 348 Ğamze-i ğammāzı kılsa sāħiri
'Āciz eylerdi niçe biñ sāħiri
- 349 Var idi şehrinde bir ħayrān anuñ
Olmış idi ħüsnine ħayrān anuñ [A. 15b]
- 350 Ney gibi kılmakdan āh u nāle ol
Kendüni döndermiş idi nāle ol
- 351 Ne kadar nakķāşlar kılsa ħayāl
Anı taşvīr itmek olmışdı ħayāl [G. 49b]
- 352 Bir gün ol meh gördi anı ħaste-ħāl
Raħm idüp didi nedür ey ħaste ħāl

343 A] - G.

343a Vezin tutarsız.

346 bir] pīr, A.

347 'anber-būyı] 'anber-büsü, A. işi] kār-ı, A.

350 kendüni] kendüyü, A.

351 nakķāşlar] nakķaş ile, A.

- 353 Didi bir dermân iderdüm *men taleb*
Buldum âhîrle *bi-hükmi men-taleb*
- 354 Kimi şorsa yârı olmaz haste ol
Ger ecel tîğıyla olsa haste ol
- 355 Hâk-i pây-ı yâre her kim yüz sürer
Rif at ile mihr-i eflâke sürer
- 356 Her ki derd-i 'ışk ola bîmâr olur
Pürsişi yâruñ aña tîmâr olur
- 357 Geh muhayyer sâz ider gâhî nevâ
'İşkdur 'uşşâkı iden bî-nevâ
- 358 'İşkdur 'aşık olanlar pîşesi
Şîr merd-i derdüñ oldur bîşesi
- 359 'İşkdan şal ey dil eser (siper ?) başuñâ
Tîğ-ı ecel bir gün çü salar (?) baş öñe
- 360 Ğâfil olma 'ışkdan hey âdemî
'İşk ile halk eylediler âdemi

Hikâyet (4)

- 361 Var idi Mışır içre bir şîrîn-dehen
Açmaz idi görse ol Şîrîn dehen [A. 16a]
- 362 Zülfi idi hüsniñ ser-fitnesi
Hâke şalmışdı niçe ser fitnesi [G. 12a]

353a isteyen kişi.

353b onun emriyle.

356 ola] ile, A.

359 A] - G.

359 Vezin tutarsız; anlam çıkmıyor. "Salar" kelimesi sin ile yazılmış. Başka biçimde okunabilir.

361 var idi Mışır içre bir şîrîn-dehen] Mışırda var idi bir şîrîn-dehen, A. Açmaz] içmez] G.

362. beyitten sonra A'da varak numarası tekrar başa doğru (12'a) dönüyor.

- 363 Kim yüzün görse giderdi kendiden
İşğ mey olurdu güyâ kendiden
- 364 Yüzünü 'arz eyledükçe ol nigâr
Çihreler olurdu hûn ile nigâr
- 365 Oldı bir aşüfte-dil hayrân aña
Kim ki görse dir idi hayrân aña
- 366 Dem-be-dem müjgân olsa eşk-bâr
Şan neyistâna şalardı eşk-i nâr
- 367 Kanda kim seyr itse ol rûh-ı revân
Eyler idi yolına rûhı revân
- 368 Reh-güzâr üstinde bir gün yatup ol
Âh iderdi hâk u hûna batup ol
- 369 Ol perî bir bād-pâ üstinde tîz
Geldi geçdi şanki bād-ı misk-bîz
- 370 Âh idüp didi benüm 'ömrümdür ol
Şol hevâyile geçen 'ömr midür ol
- 371 İhtiyârı kalmayup feryâd ider
Çâre kııl bîmâruña der-yâd ider
- 372 Didi ölmekdür bu derdüñ çâresi
Ez-hodî bi'gzer tu tâ in-câ resî
- 373 Didi öldürmek midür beni murâd
Olayın bârî yoluñda bî-murâd [G. 12b]

364 bınar] nigâr, A.

365 hayrân] Mecnûn, G.

367 eyler] ider, A.

369 geldi geçdi] güldükçe, G.

370 ah idüp didi benüm] gördüğü dem didi kim, A.

372 Buraya ulaşabilmek için kendinden geç, benliğini terk et.

373 Olayın bârî yoluñda] bârî derdüñle olayın G.

- 374 Şevk ile 'ışkın idüp vird-i cān
Ol perī-rüyuñ öñinde virdi cān [A. 16b]
- 375 Gördi ol dilber ki gitdi bu ğarīb
Kendüye geldi inen emr-i ğarīb
- 376 Didi gördüñ mi şeh iken başuña
Derd-i 'ışkumdan ne geldi başuña
- 377 Söyledi ol mürde 'aşık bir hadiş
Kim bu resme vāki' olmışdur hadiş
- 378 'Işk na'ında diyen rüħına şāh
Olısdur 'ālem-i ma'nide şāh
- 379 Bir daħı cān olsa virsem yoluña
Hāk olup 'ışk ile girsem yoluña
- 380 Da'imā dil-şād olur ol sine-çāk
Ki ğam-ı dilberle ola sine çāk
- 381 Ger içürse aña tiĝ-ı āb-gün
Haşre dek cüş eyleye serhāb-gün
- 382 Yüzini döndermeye cānandan
Öldürürse dimeye cān andan
- 383 Ey 'Aṭā şöyle gelür miskīnlere
'Işkdur ata ana miskīnlere

Hikāyet (5)

- 384 Var idi Kiřmīr'de bir meh-cebīn
Hāk-i pāyına sürerdi meh cebīn [G. 13a]
- 385 Ğamzesi mest-i belā-engīz idi
Çeşmi her taraf-ı pür-engīz idi

381 A] - G.

382 cān andan] cānā neden, G

383 G] - A.

385b Vezin tutarsız.

- 386 Sünbül-i miskîn-i 'anber-büy idi
Aña nisbet misk ü 'anber büy idi
- 387 Cevher-i mülden bezense 'arızı
Reng-i gül görünür idi 'arızı [A. 17a]
- 388 Mihr-i rüyından eger nür alsa mäh
Bedr olurdu mäh tâ pâyân-ı mäh
- 389 'Āşık olur ol güle bir zerd-rū
Eşkini sürh eylemişdi zerd rū
- 390 Eşk-i çeşminden cihân seyl-âb idi
Çeşmi yanında niçe seyl âb idi
- 391 Bir şadâ şaldı cihāna 'ışk ile
Tıldı kühsâr-ı cihân ol 'ışk ile
- 392 Her zemân işiydi 'ışk ile beter (?)
Gerçi 'âlem işi 'ışk ile biter
- 393 Bir gün ol er tıvf iderken bir mezâr
Bir nidâ irdi ki miskîn kılma zâr
- 394 Ben de sinüñ gibi idüp çok niyâz
Süz-ı derd ile ne kış bildüm ne yaz
- 395 Yüz urup her yâre vü her cäre ben
Derd-i 'ışka istedüm bir çäre ben [G. 13b]
- 396 Ölmeden ğayrı devâ yokdur aña
İbret isteyen kişi bini aña
- 397 Çün bunu işitdi ol âşüfte-ğâl
Oldı bir yirden aña âşüfte ğâl

387 bezense] bir nesne, A.

389 olur] oldu, A.

392 işiydi] işitdi, A.

393 kılma] kılma, G

396 isteyen] isterin, A.

- 398 'Azm-i meydân-i ser-i küy eyledi
Mergi çevgân u seri gûy eyledi
- 399 Yârdan ayru yirini yirini
Âhîret evinde dutdı yirini
- 400 'Âşıka 'âlem serâyıdur saکار
Tañ mıdur cân ile eylerse sefer [A. 17b]
- 401 Cānuñı pāre nişār it 'āşıka
Cān nişār olmak yaraşur 'āşıka
- 402 Tışkdur 'uşşāka her dem desti yār
Tışksuz el virmez ey dil dest-i yār
- 403 Dünyede ol 'āşıka biñ 'ışk ola
Kim ölüp yitince işi 'ışk ola

Bāb-ı Şānī Bezm ü Şoḥbet Naḳlidür

- 404 Ey kıl-ı āvāre şoḥbet-dost ol
Gice gündüz ehl-i şoḥbet-dost ol
- 405 Ehl-i 'ışkuñ şoḥbetin eyle kabül
Tā sebük-rūḥ olasın mişl-i kabül [G. 14a]
- 406 Ehl-i 'ışkuñ şoḥbeti cān-baḥş olur
Belki andan 'āleme cān baḥş olur
- 407 Cān vir ol yire ki şoḥbet andadur
Ġāfil olmağıl ki şoḥbet anda dur

400 tañ mıdur] - A.

401 olmak] itmek, A.

Bāb-ı Şānī Bezm ü Şoḥbet Naḳlidür] Bāb-ı Şānī Bāb-ı Şoḥbet-Dāştēn (İkinci bölüm sohbet etmek ile ilgilidir.), G.

404 kıl] dil, A. şoḥbet] şoḥbet ü A. şoḥbet-dost] şoḥbet dostı

- 408 Şoḥbet-i dānāda olsañ misk-bū
Bî-ḥaṭā oldum diyeydüñ misk bū
- 409 Şoḥbet ü ḥizmetde yoğ ol var sen
Tā yine başdan olasin var sen
- 410 *Tū me-gū ki men gürizānem zī-nīst*
Belki ū ez-tu gürizānst nīst
- 411 Seng-i sürme çünki ider gözde yir
Nūr-ı maḥz olur olan zūlmātı yir
- 412 Şoḥbet-i maṭlūba cāndan ṭālib ol
Erdügünden şoñra ulu ṭālib ol [A. 18a]
- 413 Şoḥbet ile kesb ider gil bŷy-ı gül
Şoḥbet ile kaṭre olur baḥr-ı gil
- 414 Bir niçe dem kim ola yāri gül āb
Āb iken olur anuñ adı gül-āb
- 415 İçini pāk itseler bir pāre sāz
Niçe şirīn leble eyler 'iše sāz
- 416 Şiše itse kendüyi bir pāre seng
Cem' olur anda periler şūḥ u şeng
- 417 Kōma elden şoḥbet ü ḥizmet yolın
Dā'imā şoḥbetde ḥizmetde bulın [G. 14b]
- 418 Şoḥbete sa'y it derŷn-ı pāk ile
Yoksa ḳalduñ bu dil-i ğamnāk ile

408 diyeydüñ] didüñse, A.

410 Ben yokluktan kaçıyorum deme, aksine (üstelik) o yokluk senden kaçıyor değil mi?

412 erdüğünden] bulduğundan, A.

413 ider] urgil, A.

414 dem] gün, A. āb iken] adı āb iken, G.

415 A] - G.

416 A] - G.

417. beyit G'de 413. beyitten sonra geliyor.

419 *Hayf ber-‘ömrî ki bî-yârân güzêşt*
‘Ömr ne’bved ân ki bî-yârân güzêşt

420 Dir iseñ bu sözlere xanı nazîr
Kışşalar naql eyleyelüm bî-nazîr

Hikâyet (1)

421 Bir şeh-i ‘âdil var idi Şâm’da
Kulıydı cümle Mısr u Şâm da

422 Kimseye devrinde gam kîn itmemiş
Kimseyi cevriyle gamgîn itmemiş

423 Zerrece güç görmemiş andan diyâr
Cümlesi biñ cân ile olmuş idi yâr

424 Şordı bir yâri o şâhib-devlete
Kim ne yüzden oldu şâhib devlete [A. 18b]

425 Didi bir dervîş idüm ben hırka-püş
Olmış idi ‘aybuma ol hırka püş

426 Cân ile biñ dil virüp bir pîre ben
Şıdki irgürmiş idüm bir yire ben

427 Hizmete bel bağlamış cârüb idüm
Elde geh pâ-rüb u geh câ-rüb idüm

428 Şem‘ gibi şöhetinde şubha dek
Yanar idüm durmayup bir yirde dek [G. 15a]

429 Bağduğınca dem-be-dem benden yaña
Hoş du‘alar eyleyüp dirdi baña

419 Sevgilisiz geçen geçen ömre yazıklar olsun, sevgilisiz geçen o (şey) ömür değildir.

421 bir şâh-ı ‘âdil var idi Şâm’da] var idi bir şâh-ı ‘âdil Şâm’da, A. kulıydı] bendesiydi, A.

422a kimseyi] kimseye, G.

425 ‘aybuma] ‘aynuma, A.

- 430 Şem'veş pîr olıcağ ey nev-cüvân
Göreyin kim başdan olasın cüvân
- 431 Bu şafâ te'sîridür ol şöhetün
Lîk biñde bir durur ol şöhetün
- 432 Pîr-i şöhet-bîn olur aña cân
Pîre hem-dem ol ki ola âgâh cân
- 433 Ey 'Aṭâ eyülere hem-şöhet ol
Bilmiş ol kim şöhet oldur şöhet ol

Hikâye (2)

- 434 Var idi bir şehriyâr adı Esed
Mür olurdu çengine düşse esed
- 435 Gözi rüşenlerden idi gönli hem
Dünye için çekmez idi gönli hem
- 436 Dünyede zâhir olaldan fazl u cüd
Gelmemiş anuñ gibi şâhib-vücüd [A. 19a]
- 437 Şöhet idi işi ehliyle müdâm
Şevkı câm itmiş idi 'ışkı müdâm
- 438 Kullarıydı pâdişâhân-ı cihân
Pâdişehler aña kul olmuş cehân [G. 15b]
- 439 Bir oğul virmiş idi aña Kerîm
Kendi gibi mazhar-ı luṭf u kerîm
- 440 Hüsni-i hulḫ ile cemâl ile kemâl
Zât-ı pür-cüdında cümle ber-kemâl

431 bir durur] birdür, A.

432 aña] âgâh, A.

433 eyülere] nîgûlara, A.

434 idi] imiş, A. olurdu] olurmuş, A.

435 idi] imiş, A.

437 işi ehl ile] kâr ehliyle, A.

- 441 İdicek dünyâ serâyından güzer
Şeh vaşiyet eyleyüp andan gider
- 442 K'ey gözümün nûrı ey cân-ı peder
Sen esen ƙal gitdi uş cân-ı peder
- 443 Ehl olan yâri ğanım it kendüñe
Şoĥbetiñi bil ğanimet kendüñe
- 444 Hem-nefes olmaĝa sa'y it 'âķile
Kim bulur ƙuvvet anuñla 'âķile
- 445 Bu sözi ne hoş buyurmuşdur Resül
Cânib-i Hâķ'dan olup ĥalka resül
- 446 İki yâr-ı şadıķ ey gözümde nûr
İki eldür (eydür ?) kim biri birin yur
- 447 Hoş sa'âdetdür eyüler şoĥbeti
Cân virüp alur eyüler şoĥbeti
- 448 'Āmı terk it şoĥbet eyle ĥâş ile
Şoĥbet oldur k'ola ĥâşşü'l-ĥâş ile [A.19b,G.16a]

Hikâyet (3)

- 449 Bir şeh-i 'âdil var idi Zeng'de
Ehl-i zengün göñli andan zengde
- 450 Kimisini inledür idi 'üdveş
Kimin odlara yaķardı 'üdveş
- 451 Maĥzen-i ĥırş u hevâ idi dili
Oluban ol maĥzenün dili dili
- 452 Kendüye ma'büd idinmiş âteşi
Tünd ü bed mihr idi ĝâyet âteşi

442 gitdi uş] kend'uşan, A. ƙal] ƙıl, G.

446 iki] ey G. kim] şan, A.

449 bir şeh-i 'âdil var idi Zeng'de] var idi bir şâh-ı 'âdil Zeng'de, A. göñli] göñül, A.

452 ma'büd] maĥbüb, G. Ay] - G.

- 453 Görmemiş anuñ gibi bir Zeng-bār
Yüzi bir ebr idi güyā zeng bār
- 454 Var idi bir hoş vezīr-i 'ādili
Hoş degüldi fi'line kaç'a dili
- 455 Dā'imā dirdi zulemden pāyuñı
Alduñ ey şeh yiter it çek pāyuñı
- 456 Unıdıldı tabl ile kūs u 'alem
'Alemler içre zulm ile olduñ 'alem
- 457 Bir gün ol şeh itdi 'azm-i şaydgāh
Gāh seyrān eyler idi şayd gāh
- 458 Bişeden çıkınca bir āhū hemīn
Şıçradup atın didi "yāhū" hemīn
- 459 Geçdi nice deşt ü şahrā tağ u rāğ
Leşkerinden düşdi şeh haylī ırağ [G. 16b]
- 460 Ol kaçurduğı avın arayı ol
Buldı bir cennet-mişāl arayı ol

Der-Vaşf-ı Pir-i Ma'nā

- 461 Kim şafā bulurdı hākinden cinān
Oturur içinde bir ehl-i cenān [A. 20a]
- 462 Oluban 'ankā gibi halvet-güzīn
Yüz(i) pür-nūr eylemiş halvet gözin
- 463 Hātırı keşretten i'rāz eylemiş
Cevherine cismi a'rāz eylemiş

453 bir] beg, A. bir ebr idi] berāber idi, A.

455 pāyuñı] pāk mi, A.

456 A] - G.

başlık] - G.

463 cevherine cism-i] cevher olmuş terk-i, A.

- 464 Tâ'ati nûrı yüzinde berķ urur
İrdügin yaķar Şanasın berķ urur
- 465 Kûh gibi bā-şebāt u bā-vaķār
Her dem üstinden geķer yaĝmur u ķar
- 466 Maķrem oldu geldi ol dervişle
Nitekim hem-dem olur dervişle
- 467 Didi neylersin bu tenhā gûşede
Söyle aķvālûñ irişsün gûşa da
- 468 Çün şafā bulmuşdı şeyhûñ hâtırı
Anda yüz gösterdi şāhuñ hâtırı
- 469 Bildi kim ehl-i cefā vü zulmdür
Elleri inleden anuñ zulmidür
- 470 Didi diyeyin mi aķvāli dürüst
Didi kim ey pîr-i nûrānî dürüst
- 471 Didi saña dād elüñden senüñ
Gitmelü olduķ bu ilüñden senüñ [G. 17a]
- 472 Hāķ ki mülk ü Şehre yār itdi seni
Cevr iķün mi Őehriyār itdi seni
- 473 Hāķ ķapusıdır Őapuñ çübānsın
Gürgveş cevruñ niķün cüyānsın
- 474 Memleketde her kime olsa zarar
Hāķ anı yarınki gün senden Őorar [A. 20b]
- 475 Dirliginde er gerek bir iş ide
Hāyr ile aña Őoñra her kim işide
- 476 Şol ķadar çekdi anı eyü söze
Ķalbini Őāf eyledi süze süze

G'de 464. beyit 471. beyitten sonra geliyor.

470 diyeyin] aydayın, A.

473 hāķ ķapusıdır] hāķ ķoyundur, A. cüyānsın] çübānsın, A.

476 eyü] datlu, A.

- 477 Söz süzeğiyle süzüp şâfi ânı
Gıll u gışdan eyledi şâfi ânı
- 478 Söz suyu çün yir bırağdı gönline
Hıağ anuñ rağmet bırağdı gönline
- 479 Āsitin gibi öpüp ol dem elin
Eyledi tevbe alup şeyhün elin
- 480 Dāmeni gibi düşer ayağına
Āferin ol sākınün ayağına
- 481 Tevbe itdi zülme şāhib-‘adl olup
Kendüye yār u muşāhib ‘adl olup
- 482 Ey gönül te’sirini gör bir demün
Zāyi ‘itme dünyede hiç bir demün [G. 17b]
- 483 Hem-dem ol anlara ki ola gönli bay
Kim bulunmaz anlara ‘ālemde tay

Hikāyet (4)

- 484 Var idi bir zāhid-i perhīzkār
Eylemişdi kendüye perhizi kār
- 485 Mihr mānendine ‘ālem-gerd idi
Himmetinde mihr-i ‘ālem gerd idi
- 486 Var idi hağğında çok pāk i’tikād
Olduğıçün kendü de pāk-i’tikād [A. 21a]

478 yir bırağdı] yir yir ağdı, A.

480 düşer] düşe, G.

481 tevbe itdi zülme] zulmini terk itdi, A.

482 zāyi‘itme dünyede hiç] dünyede zāyi‘ geçürme, A. hiç bir] bir, A.

485 mihr mānendine] seyr içinde mihr-i, A.

Der-Vaşf-ı Pîr

- 487 Kıl idüp rûhına ser-keş nefsinî
Güşmâl eylerdi dâ'im nefsinî
- 488 Bî-nazîr idi velâyet içre ol
Bir emîr idi vilâyet içre ol
- 489 Geh medâr olurdu çerhe kûtbvâr
Geh feleklerde uçardı kûtb vâr
- 490 Şüretâ geydügi şâl ile kelîm
Hakka olmış idi ma'nide kelîm
- 491 Aña bir tâlib didi ey nûr-ı pâk
Eyle bu hâk-i haķiri nûrnâk
- 492 Ni'met-i Hak'ûn hazinedârisin
Kıfl-ı destûn sen hazîne dârisin [G. 18a]
- 493 Āftâb-ı 'âlem-ârâsın n'ola
Pertevûnden zerre ger rif'at bula
- 494 Her ne deñlü yağdurursa şeb nemi
Gün toğıcak cezib ider ol şeb-nemi
- 495 Şeyh didi dünyede dârü's-selâm
Ehl-i 'ışkuñ şöhetin bil ve's-selâm

İşâret Be-Sâz

- 496 Şoĥbetûn sâzın düzet muĥnîdür ol
İşk bezminde saña muĥnîdür ol
- 497 Ehl-i derdûn öğretüp kânûnını
Çengûne alma riyâ kânûnını

487 ser-keş] herkes, G.

494 toğıcak] doğıcak, G.

başlık] - G.

498 Şoĥbet-i dānāda bī-ĥaddür ĥavāş
Añlamaz ol nükte(y)i illā-ĥavāş [A. 21b]

Bāb-ı Şāliş 'Ucb(ı) Terk İtmekdedür

- 499 Ey dil-i āvāre terk it 'ucbı var
Yiter ayaklarda ol kim 'ucbı var
- 500 'Ucb ile baş ĥalduran başdan çıkar
Bu hevāyı merd iseñ başdan çıkar
- 501 'Ucb için red eyledi Fir'avnı Ĥaĥ
Virmedi ol kāfire fer'avn-ı Ĥaĥ
- 502 Ehl-i 'ucb olan azar Nemrūd olur
Ger ĥala ĥalbinde bir nem rūd olur [G. 18b]
- 503 Dünyede şol 'aşıĥa cāndan dürūd
Terk idüp 'ucbı kıla eşki dü rūd
- 504 'Ucb kim üç ĥarfdür üçü de kec
Rāstlık isterseñ üçinden de geç
- 505 'Ucb ile şüretde kim birdür 'aceb
Hiç bilür misin nedür sırrı 'aceb
- 506 Ya'nı sen bir ĥara topraĥsın ĥarīb
Bu enāniyyet olur senden ĥarīb
- 507 Meskenet olsa libāası ādemüñ
Yaraşur kim topraĥ idi ādem öñ
- 508 Ger meşeller ister-iseñ bī-şümār
Dinse dükenmeye tā rüz-ı şümār

Bāb-ı Şāliş 'Ucb(ı) terk itmekdedür] Bāb-ı Şāliş Terk-i 'Ucb u Güm-rehī, G.

503 'aşıĥa] kimseye, A.

508 G] - A.

Hikâyet (1)

- 509 Hıttâ'-i Mağrib'de bir şeh var idi
Her dem ihsânı dürr-i şehvâr idi
- 510 Leşkerine ol emîr-i mülk-bağş
Gâh şehir eylerdi gâhî mülk bağş
- 511 'Askeri bî-hadd idi mânend-i rîg
Lîk ehl-i kibr idi ol mürde rîg [A. 26a]

Hikâyet (2)

- 512 Mu'cib olduğıyçün ol şâh-ı cihân
Halk-ı 'âlem andan olmışdı cehân [G. 19a]
- 513 Nâgehân bir düşmen oldu âşikâr
Kaşd kıldı eyleye anı şikâr
- 514 Kimi kim bilürdi kendüye o yar
Bulmadı birini kendüye uyar
- 515 'Aqlını dirince ol düşmen yiter
Kendü nefsi âdeme düşmen yiter
- 516 Gördi kim ceng ile bulmaz çâre ol
Çoğ ider ceng il'e bulmaz çâre ol
- 517 Sa'y idüp bulınca leşkerden kerân
Ardına düşdi anuñ hayl-i kirân
- 518 Kanda gitdiyse izin izlediler
Özini şayd itmege üzlediler

511 rîg] dik, G.

511. beyitte G'de varak numarası değişiyor 20a oluyor.

Hikâyet: Nüshada başlık olmamasına rağmen yeni bir hikâye anlatılmaktadır. Bu bakımdan buraya bir başlık koyarak bundan sonrasını ayrı bir hikâye olarak kabul ettik.

başlık: A] - G.

512 G'de 18b'nin sonunda yer alıyor.

517 kirân] kerân, A.

- 519 Gördi kim şayd olup olur şöhre ol
Hep gülünç olısar il ü şehre ol
- 520 Göñlini derdi ile pür-tâb eyledi
Kühdan kendüyi per-tâb eyledi
- 521 Ehl-i 'ucba haşleti düşmen yiter
Düşmen olmaz dünyede andan beter
- 522 Diler iseñ olasın ey yâr esen
'Ucbı terk it olma aña yâr sen
- 523 'Ucb urur reh-rev olanlar rāhını
Key şaşın idinme ey dil rāh anı [G. 19b]
- 524 'Ucb çok ser-leşkeri pā-māl ider
Çok faķiri meskenet bā-māl ider [A. 26b]
- 525 Devletüñe ğırra olma ey ğarūr
Ķara toprağa yaraşur mı ğurūr

Hikāyet (3)

- 526 Var idi bir melik İrān-şāh adı
Cümle-i Tūrān u İrān şāhidi
- 527 Kendüsi bir serv-i lāle-ħad idi
Sebze gibi 'askeri bī-ħad idi
- 528 Leşker emrinde yoğ idi eksüği
Dā'imā ceng itmek idi eksüği

519 olup] olur, A.

521 beter] biter, G.

522 diler] ister, A.

524 ser-leşkeri] ser-keşdi, A.

525 ğırre] ğarr, G.

526 melik] server, A. cümle] kişver, A. Tūrān u İrān] İrān u Tūrān, A.

527 'askeri] leşkeri, A.

- 529 Gerçi kılmışdı şeh-i Īrān anı
Lĭk şırdı cengde Īrān anı
- 530 anda kim varaydı olurdu tebāh
İder idi yauban cismin teb āh
- 531 o şıdılar ol şeh-i leker-kei
Virmese Hā neylesün leker kii
- 532 Nāgehān bir gūn yine dūmen şıdı
Ugrāıca yine ol dūmen şıdı
- 533 Gōrdi ol mĭri aarken bir ‘azĭz
Didi ey mır-ı cihān ire ‘azĭz [G. 20a]
- 534 Olma inen hōd-nūmā vū ‘ucb-gĭn
Rāst gelmez āh olana ‘ucb u kĭn
- 535 Meskenet ehrinde ehlia dūri
Meskenetden gāfil olma budur i
- 536 Himmet it miskĭn olaydun ola mı
Nāfeve miskĭn olaydun ola mı [A. 22a]
- 537 Ādemĭ-sĭret olan ‘ucbı n’ider
Dĭv-sĭretler amu ‘ucbını der

Tenbĭh Be-Īlm-i Ahlā

- 538 Eyle evāf-ı behĭmĭnden gūzer
Ba’d-ez-ān vaf-ı sibā’ı gider
- 539 Vaf-ı eytānĭyi andan eyle terk
Bul melek vafında bĭ-ad bār u berg

529 kılmışdı] itmişdi, A. şırdı] şıdı, A.

532 uğraıca] uğrayıca, A. yine] - G. ol ehi] ol G.

533 mır-ı] mihr-i, A.

537 dĭv-sĭretler] dĭv-sĭretlū, A.

balık] - G.

Hikâyet (4)

- 540 Var idi bir server adı Pîl-ten
Bebr-peyker ü şîr-ğurriş u pîl-ten
- 541 Kângı düşmen üzre şalsa tîğını
Cevherinden ol dem eylerdi ğanî
- 542 Toldururdı sepdügince tîrini
Dürr ile demrenlerinüñ yirini
- 543 Kılca depretse kemânından zihi
Tîr-i çerh eyledi aḥsent ü zihî [G. 20b]
- 544 Yürise 'azm eyleyüp her ne yire
Cümle qorlardı el arqasın yire
- 545 Olduğıçün kendüsi dervîş-dost
Aña idi ḥāce vü dervîş dost
- 546 Meskenetle key qatı meşhür idi
Yüzi şan kim yire düşmiş hür idi
- 547 Çün yoğ idi 'ucbı olup dost-kām
Buldı andan düşmen ile dost kām
- 548 Kıldığıçün meskenet ol nîk-nām
Kendü gitdi qodı uş bir nîk nām [A. 22b]
- 549 Bende it 'ucb(ı) ḥudāvend eyleme
Qula lâyıq mı ḥudāvend eyleme

540 server] serv, G.

541 ol dem eylerdi ğanî] bay iderdi tîğ anı, A.

543 eyledi] ider idi, A.

544 eyleyüp] eylese, A.

547 çün yoğ idi 'ucbı] çünkü 'ucb itmezdi, A.

548 gitdi] gitdiyse, A. uş] - A.

549 bende it] bendelik, G. eyleme] eylese, G. qula] qulı, A.

- 550 Hâk olana yaraşur çün meskenet
Hâk olursañ başlar üzre mesken et

Hikâyet (5)

- 551 Şehr-i Bağdād içre bir ra'nā-cemāl
Çopdı ki andan buldı her ra'nā cemāl
- 552 Menba'-ı ihsân u ahsen-halkı idi
Güyyā kim bir muşavver hulkı idi
- 553 Şöyle maṭbū' u hoş u mevzūn idi
Şanasın bir gevher-i mevzūn idi [G. 21a]
- 554 'Ömrveş hem-dem ü mülâyim rûhveş
Nâzûk-endām u sebük-dil rûhveş
- 555 Hüsni gibi fitne-i âhîr-zemân
Görmemişdi evvel ü âhîr zemân
- 556 Ğonca içindeki gülden pāk idi
Dürr-i deryādan dahı bî-bāk idi
- 557 Kim ki görse çeşm-i hâb-âlüdesin
Anı gören dirdi hâb-âlüde sen
- 558 Her gün artardı cemālî gün gibi
Şol bahâr eyyâmı içre gün gibi
- 559 Didi bir gün aña bir hüsni bedî'
Kim Hudâ virmiş saña hüsni(i) bedî'
- 560 Bu senüñ hüsni ü bahānuñ sırrı ne
Bizi āgāh eyle billāh sırrına [A. 23a]

550 başlar] leşker, G. çün] - A.

551 çopdı ki] çapuñ, A.

552 güyyā] şanasın, A. ahsen-halkı] hüsni-i hulkı, G.

553 şöyle] gayr ile, G.

554 veş] tek, G.

- 561 Biz getürdük haþ dağı sen sâdesin
Biz ğama olduğ ħarîf ü şada sen
- 562 Didi bu deñlü bilürven bir kezın
Baña göñlüm didi kim dur bir gezin
- 563 Durdum ol demde yirümden şād-kām
Kebgveş seyr eyledüm bir nice gām
- 564 Hārzār içre yatur gördüm bir er
Şordum aĥvālin anuñ birer birer [G. 21b]
- 565 Luţf u ħulķ ile ne yirdensin didüm
Gökden mi indüñ ya yirdensin didüm
- 566 Söyleyicek bildüm ehl-i ħāl imiş
Aña bu şüret dağı bir ħāl imiş
- 567 Pāk idüp pâyından ol dem gillerin
Sürdüm ayağına yüzüm güllerin
- 568 Çün beni bî-‘ucb gördi nev-niyāz
El götürdi eyledi Hākķ’a niyāz
- 569 Didi çün bu ħizmete eyledüñ kıyām
Ķala ħüsnüñ böyle tā rüz-ı kıyām
- 570 Ol du‘adandur ki bu ħüsn ü bahā
Ķaldı bende ol du‘aya ne bahā
- 571 Sen dağı bencileyin alsañ du‘ā
Olmaz idüñ böyle merdüd u deĝā
- 572 Ādem oğlın ‘ucb eyler dīv-naķş
Elüñ ile eyler aña dīv naķş

561 sâdesin] tâzesin, G.

562 bilüven] bilürem, A.

566 ħāl imiş] ħāldur, G.

569 eyledün] kılduñ, A.

571 merdüd] - G. veĝā] du‘ā, G.

572 elüñ] anuñ, A. eyler] nider, G.

- 573 Kibrüni terk eyle olma 'ucbdâr
Niceleri eylemişdür 'ucb dâr [A. 23b]
- 574 Kibri terk it eyle baş yarağını
Kibri sevmez şöyle bil yârâ Ğanî
- 575 Çünkü kibr ü gebr olur şüretde bir
Kibri terk it kıлмаğıл şüretde bir

Hikâyet (6) [G. 22a]

- 576 Var idi bir gül-ruḥ u rengin-'izâr
Yoğ idi anuñ gibi rengin 'izâr
- 577 Kebg-reftâr idi bälâsı yüce
Her taraflarda belâlusı niçe
- 578 Ğamzesi bir nâvek-i per-tâb idi
Kaşı yayındañ kavıs ber-tâb idi
- 579 Añsuzın bir kerre 'arz itse yüzün
Toprağa şalardı 'uşşâkuñ yüzün

Şıfat-ı 'Ucb

- 580 Kibri ḥüsninden ziyâdeydi velî
Eylemişdi ḥüsnine kibri velî
- 581 Yüsuf añılsa der idi bendedür
Anda olmayan bahâlar bendedür
- 582 Añsalar Şirini dirdi zendür ol
Hırmen-i ḥüsnümde bir erzendür ol

575 kibr ü gebr] kibriñüz, A.

578 kaşı yayındañ kavıs] kavıs kaşı yayınuñ, A.

579 bir kerre 'arz itse] 'arz itse bir kere, A.

başlık] - G.

- 583 Kūha keh dimezdi deryāya señek
Şāh-bāza şerçe sī-murğa siñek
- 584 Seyr iderdi nāz ile gögsin gerüp
Anı bir 'aşık bu şüretde görüp
- 585 Didi nice nāz idersin sevdüğüm
Baña rahm eyle çü bildüñ sevdüğüm [A. 24a, G. 22b]
- 586 Bī-zer ü bī-zūram ey meh pāresi
Bir dem oñılmaz yüregüm yāresi
- 587 Didi git gelme bu yire bir daħı
Yoksa ħālūñi iderem bir daħı berdaħı?
- 588 Ne yüz ile baña dirsın bī-zerem
Çünki ben bī-zer olandan bizerem
- 589 Zer ider 'uşşākuñ işini direm
Sözlerüm dürrin işit saña direm
- 590 İcinüp döndürdi ol reh-rev yüzin
Silkdi üstinden evel yoluñ tozın
- 591 Didi bu büt ger büt-i āzer durur
Geçdüm andan çün murādı zer durur
- 592 Bu gönül bir şırçadur çünkim şına
Bütün olmaz ger inanmazsañ şına
- 593 Ol ayuñ on dördi her dünden döne
Eksüli başladı çün bir gün düne
- 594 Reng-i rü qalması ol gül-çihrede
Pāre pāre oldu çün gül çihre de

584 şüretde] ħāletde, A.

585 idersin] idesin, A.

591 ger büt-i] kürbet-i, A. durur] ola, A. durur] ola A.

594 çün gül] gülveş G.

- 595 Gerçi bir gün yadlu idi ol hilâl
Bükilüp inceldi mänend-i hilâl
- 596 Buḫl u 'ucbuñ miḫnet ü ğamdan beri
Näle biri derd-i bî-dermân biri [G. 23a]
- 597 Düşmen idin 'ucbı şaḫın kılma dost
Düşmeni lâyıḫ degüldür kılma dost
- 598 'Ucbedur iden seni bî-menzilet
'Ucbı ḫo gönüller içre menzil et [A. 24b]

Bâb-ı Râbî Şâmilidür 'İzzetüñ

- 599 Ey gönül cüyâ-yı ehl-i 'izzet ol
Kim ider cüyâyı ehl-i 'izzet ol
- 600 Eyleme nâ-ehl olana ḫürmeti
Vardur anuñ ehl olana ḫürmeti
- 601 'İzzet ehlinde olur her âb-rû
'İzzeti olmasa bulmaz âb-ı rû
- 602 Her gönülde k'ehl-i 'izzet pîrvâr
Başlar üstinde anuñ yiri var
- 603 Ol gönül sürer şafâ 'izzet bile
Ehl-i 'izzet ḫizmetin 'izzet bile
- 604 Ḥâk-i râh ol ehl-i 'izzet yolına
Tâ saña da 'izzet eyler bulına

595 yadlu] yüzlü, A.

596 buḫl u] naḫl-i, G.

597 idin] idüp, G.

Bâb-ı Râbî Şâmilidür 'İzzetüñ] Bâb-ı Râbî Şâmil-i 'İzzet buved (Dördüncü bölüm
izzetin yayılması hakkındadır.), G.

601 her âb] mir'ât, A.

602 pîrvâr] tîrvâr, A.

- 605 Az şanma dünyede 'izz ehli bol
Varuñı yoğ eyleyince iste bul
- 606 *Tālib-i Haḳ şāh u yā bende buved*
Her ki cüyend'est yābende buved [G. 23b]
- 607 Ger meşeller ister iseñ şad hezār
Nağmeler idüp olayın şad-hezār

Hikāyet (1)

- 608 Bir melek var idi Ferruḥ-baḥt adı
Adı gibi ḥüb u ferruḥ-baḥt idi
- 609 Ḥusrev-i kindār u a'dā-cüy idi
Kılıcından ḥün-ı a'dā cüy idi [A. 25a]
- 610 Berḳ gibi germ olup çekdükçe tiğ
Kuḥl olurdu ḍarbına döymezdi tiğ
- 611 Oynasa cisminde ḥışmindan şamar
Getürürdi anı düşmenden şamar
- 612 Kanda kim 'azm itse ol kişversitān
Tiğ ile ṭoldardı ol kişver sinān
- 613 Olsa düşmende demürden ḳal'a ten
Dir idi 'aciz degülem ḳal'a ben
- 614 Dā'imā düşmenle idüp kārzār
Kāfirüñ olmuşdı andan kār zār
- 615 Bir gāzā içre irüp ḥükm-i ḳazā
Anda kim ide namāzını ḳazā
- 616 Başlayup Ḳur'an oḳurken añsuzın
İrdi bir tīr ü tamām itdi sözin

606 İster şah ister dilenci olsun. Hakk'a talip olanlardan her kim Hakk'ı aramışsa bulmuştur.

611 G] - A.

615 anda] indi, G.

İşâret Be-Evşâf-ı Tîr

- 617 Sînesine yiyicek ol hâkiyi
Cânı terk itdi bu cism-i hâkiyi [G. 24a]
- 618 Sînesin kim kıldı ol tîre kûbûr
Gitdi ma'mûr oldı cisminden kûbûr
- 619 Cismini k'ol tîre kândil eyledi (?)
Cânını envâra kândil eyledi
- 620 Çün tenin ol oğa pûte eyledi
Zerr-i ışka cânı bûte eyledi
- 621 Gördi ru'yâsında anı bir 'azîz
Cennet-i 'Adn içre muhtâr u 'azîz
- 622 Şordı kâfirle gazâlardan mıdur
Ehl-i İslâma 'azâlardan mıdur [A. 25b]
- 623 Didi birinden de ırmadum velî
Anda kim kılmışdı Hâk bini velî
- 624 Bir fakîre uğrayup bir kez selâm
Andan öndin virmiş idüm ve's-selâm
- 625 Andan irişdi baña bu 'izz ü nâz
Görmeñüz 'âlemde Hâk'ıñ 'izzin az
- 626 Başma bî-'izzet yola bir dem kâdem
Tâ ki anda göresin bir dem kâdem
- 627 Ehl-i 'izzet hâk-i râhın sürme bil
Nefini görmek dilerseñ sürme bil
- 628 'İzzet eyle ey gönül 'izz ehline
Kim 'azîz olur düşen 'izz ehline

başlık] - G.

623 kılmışdı] itmişdi, A.

627 nefini] tîgını, A.

Hikâyet (2) [G. 24b]

- 629 Germ olup meclisde bir gün Şeyh-i Câm
Şundi hamr-ı ma'rifetden bize câm
- 630 Ehl-i meclis cümle ser-mest oldılar
Güiyâ meyden geçüp mest oldılar
- 631 Nâ-gehân bir hām idüp andan güzer
Gördi bî-mey halk kendüden gider
- 632 Münkir idi bāver itmezdi o hām
Ma'rifet mey olduğına lafz cām
- 633 Didi nice şeyh bu cādū imiş
Halkı kırmış şanasın cādū yimiş
- 634 Nice bir cāhilleri aldayasın
Şan bular tıfl oldılar sen dāyesin [A. 27a]
- 635 Geldi bu söz gönlüne şeyhün katı
İncinüp ol meclis içre key katı
- 636 İhtiyârı kalmayup bir hū didi
Hā diyince hū aña “yāhū” didi
- 637 Hālini işitdün ol bî-'izzetün
Terk it ol hāli dilersen 'izzetün
- 638 Şanma kim 'izzetsüz olan iş biter
Kim olur 'izzetsüz olan iş biter [A. 27a, G. 25a]

629 bize] niçe, A.

634 cāhilleri] bilmezleri, A.

635a A'da 26b'den sonra konu değişmekte. Konunun devamı 27a'nın başında gelmektedir. Bu sebeple 27'anın baş tarafındaki dört beyti hikâyenin devamı olarak görüp buraya aldık.

Hikâyet (3)

- 639 Bişr-i Hâfi bir 'aceb mey-hâr idi
Ehl-i Hâk yanında çün mey hâr idi
- 640 Mey-perest idi harâbât idi ol
Şanasın pîr-i harâbât idi ol
- 641 Bir gün ol keyfiyyet ile seyrde
Yürür iken her maqâmı seyr ide
- 642 Bir varağ gördi yatur hâşâkde
Kâbiliyyet kişiden hâşâ gide
- 643 Gül gibi yirden götürdi anda
Gördi bismillâh yazılmış anda
- 644 Dünyelikde bir peşizi var idi
Ttra virdi çâr-süya varıdı
- 645 Ol 'abîr içre o dem hoş bû anı
Şaklayuban eyledi hoş-bû anı
- 646 Kaldurup destin şoşar destârına
Lîk ne destin bilür destârı ne [A. 27b]
- 647 Yine meşgûl oldı kâr u bârına
Nüş-ı meyden gayrı kârı bârı ne
- 648 Var idi bir 'ammı ehlullâhdan
Devlet aña k'ola ehlullâhdan [G. 25b]
- 649 Bir nidâ irdi ki bizden bişre var
Müjdegânî eyle ya'nî Bişr'e var
- 650 Adumuza hürmet itdi ol bizüm
Biz dağı aña didük kim ol bizüm
- 651 Bu nüvide şâd olup şürîde pîr
Güşesinden şıçradı mânend-i tîr

643 götürdi] getürdi, G.

645 şaklayuban] şakladı vü, A.

- 652 Gerçi bir mihr-i cihân-ârâdı ol
Vardı Bişr-i Hafî aradı ol
- 653 Gördi bir mey-hâne küncinde yatur
Şan bir ejderdür ki gencinde yatur
- 654 Göricek hâlini bir âh eyledi
İder iseñ sen de bir âh eyle di
- 655 Kim derûnından geçüp Bişr'üñ revân
Şıçradı hâzından ol rûh-ı revân
- 656 Didi kim ey Bişr ne 'âlemdesen
Ne 'amel kıldun 'aceb 'âlemde sen
- 657 Kim Hâk'a şâyeste ola ol 'amel
Olmaya taşnîf ü kavlı ile 'amal
- 658 Didi ben aña yarar iş itmedüm
Kimse didiyse dahı işitmedüm
- 659 Müdmin-i hamrem işüm şurb itmedür
Didi yiter eyledün şurb itme dur [A. 28a, G. 26a]
- 660 Şimden girü Hâk adın okı di
Kim seni Hâk hazretine okıdı
- 661 Fikre taldı eyleyüp eşkini cü
Kendi ahvâlini kıldı cüst ü cü
- 662 Hânedan ağyârı çünkim sürdi ol
Kışsa(y)ı bildi şafâlar sürdi ol
- 663 İzzet itdi çünki Hâk'ın nâmına
Hâk anı irgürdi 'izzet bâmına
- 664 Bir 'azîz oldı oturdı fâriğ ol
İzzet isterseñ gönül gel fâriğ ol

658 kimse] kime, A.

659 şurb] hamr, A. şurb] hamr, A.

661 taldı] daldı, A.

- 665 Fâriğ olmayınca bulunmaz fûrûğ
Şabr ile helvâ olur acı qoruğ
- 666 İzzet it maħbûba kıl cevrine şabr
Gül-şeker bil elüñe şunarsa şabr (sabr ?)

Ĥikâyet (4)

- 667 Var idi bir er kişi Ma'rûf adı
Fâqa vü faqr ile key ma'rûf idi
- 668 Ĥırqası şad-pâre idi gül gibi
Belki yoğ idi Ĥisâbı kül gibi
- 669 Lîk sözler söyler idi gül gibi
Fikrler eylerdi 'aql-ı kül gibi [G. 26b]
- 670 Uçduğınca Ĥâtırınıñ tã'iri
Lâ-mekânda eyler idi tã'iri
- 671 Gün yüzinden alur idi rengi zer
Ĥâk rengiydi yanında reng-i zer [A. 28b]
- 672 İster idi dâ'imâ Ĥâq'dan Ĥâkı
Ĥâq budur ol sevgünün budur Ĥâkı
- 673 Zâhiri yoksul u gönli bay idi
Diñle anı kim ne resme bayıdı
- 674 Var idi bir oğlı gâyetde güzel
Ĥâq aña virmişdi bir resme göz el
- 675 Seyr iden unıdur idi kendüyi
Vaħdete varurdi qalmazdı döyi

667 adı] idi, G.

671 reng] zeng, A.

672 Ĥâqdan] Ĥâqda, A. budur] oldur, A.

674 var idi bir oğlı gâyetde güzel] Teñri aña bir oğul virdi güzel, A. Ĥâq aña virmişdi bir resme göz el] şöyle kim çav oldı ilde ol göz al, A. A nüshasında bu mısraın yanında "nüsha" teriminden sonra "Kimsede yoğ idi andağı güzel" yazılı.

675 unıdur] unıtmış, G. döyi] rüyi, A.

- 676 Nitekim hüsne hem-tâ yoğ idi
Hürmet ü 'izzetde hem tâ yoğ idi
- 677 Hasteler hâline çeşmüñ bilmez em
Diseler derdüñi anı bilmezem
- 678 La'l-i cân-bağsuñ velikin bilür em
Diseler dirdi ben anı bilürem
- 679 Meclisinde añsalar halvâ-yı ter
Eydür idi leblerüm halvâ yiter
- 680 Güyiyâ bir necm idi kim çerh-i pîr
Görmemişdi mişlini 'ömrinde bir [G. 27a]
- 681 Luṭf ile kıl itdi 'âlem halkını
Şöyle severlerdi 'âlem halkı anı
- 682 Beglerinüñ fırsatın beklediler
Öldürüp ol dil-beri bañladılar
- 683 Hürmet itdi çünki halk-ı 'âleme
Anı sulṭân itdi halkı 'âleme [A. 29a]
- 684 Ey dil isterseñ ol 'izzet müdâm
'Âlemüñ halkına sen 'izz et müdâm
- 685 Hâne-i 'izzetde kıl cânı muḳîm
İster iseñ ey gönül cân-ı muḳîm
- 686 Âdemi her hîll ile her hürmete
Döyer ü döymez cihânda hürmete

Hikâyet (5)

- 687 Kıpı bir âhü Hoten'den misk-i bûy
Ergavân-i rûyı idinmiş miski bûy

678 dirdi ben] derdüñe, A.

681 itdi] idi, A.

687 bûy] mûy, A.

- 688 Leşker-i hüsni ideydi tâ हुten
Olur idi pür-ıııādan tā Hōten
- 689 Şöyle zībā görünürdi hüsni anuñ
Şan güneş bir perteviydi hüsniñ
- 690 'İş iderdi dā'imā şād u ferāh
Hem-dem-i şādī idi yāri ferāh
- 691 Zühreveş işi güci her dem tarab
Eylemezdi kimsene ansuz tarab [G. 27b]
- 692 Gün gibi nūrāniyidi manzarı
Kiraḥ yüceydi felekden manzarı
- 693 Hüsniñ zerrātı 'ālem zerresin
Vaşf iderlerdi diyeydün zerresin
- 694 Deşt ü şahrāda meger ol lāle-rüy
Geşt iderdi zeyn idüp çün lāle rüy
- 695 Gördi bir der-mānde mehcūr u zār
Toprağa batmış olup zerd ü nizār
- 696 Āteş-i mihr ile bağı sūhte
Müsta'idd-i şevka olmuş sūhte
- 697 Şu'le-i hürşid ile yanup bişer
Raḥm idüp didi hey üftāde beşer [A. 29b]
- 698 Sāye şaldı geldi aña yārisı
Tañlardan geçince günün yarısı
- 699 Gözin açdı gördi bir serv-i revān
Sāyebān itmiş olan servi revān

690 A] - G.

691 G] - A.

692 kiraḥ] daḥı, A.

694 meger] - G.

- 700 aldurup yzini hk-i rhdan
Kimse semezken o hki rhdan
- 701 Depredp dilin didi ey sm-ber
İtmiş iken serv-i bl smi ber
- 702 İzzet itdn bana ha ana ciz
İzzet eyleye sana rz-ı cez [G. 28a]
- 703 Dilerem pr olma hergiz ol cvn
aldı pr olmadı hergiz ol cvn
- 704 Hi hr olma ya İzzet gş olan
Gş ideler avlmi ehl-i gş olan
- 705 İzzet eyle nh felekden berter ol
Ehlin eyler nh felekden berter ol
- 706 Hb-ı b-İzzet ne del olsa hb
Hb olur ma'nide andan seng ü b

Bb-ı Hmis amuya Eylikdedr

- 707 Ey gnl cehd eyle t merd olasın
Nie bir n-ehl ü n-merd olasın
- 708 Balayup bilne merdne kemer
Eylerden ol şaın olma kem er
- 709 Nefsinn atına eylikden ey er
İdp stine svr ol ur eyer [A. 30a]
- 710 Sen daı ur tevsen-i şab'a uyan
Kem (gem ?) kişilere gnl ana uyan
- 711 Cmle eylikler yavuzlu terkidr
şaydgh-ı H'da ra'n terkidr

700 aldurup] aldurur, A

704 olma ya] olmadı, A. ideler] ider, A.

Bb-ı Hmis amuya Eylikdedr] Bb-ı Hmis Der-Nigyi B-heme (Beşinci blm herkese iyilik etmek hakkındadır.), G.

- 712 Eylik idebilür iseñ eyüsin
Kim güzîn itdüñ eyüler eyüsin [G. 28b]
- 713 Eylik eyle her eyüye yatluya
Dime kim bu eyüdür bu yatlu ya
- 714 Kim de kim bir yatlılık peydâ olur
Şâhibine ol pey-â-pey dâ olur
- 715 El uzadup kim ki eyler bir bedi
Ol bed âhîr bend idiser ol yedi
- 716 Ey olan 'âlî eger nâzil ola
Raḥmet-i Hâk farkına nâzil ola
- 717 Eyü ol eyüler ile ḥalvet it
Gülsitân-ı ḥalka içre celvet it
- 718 Eyüler her yatlıdan bulur ḥalâş
Zer gibi kim bula ğışşından ḥalâş
- 719 Nîk-rev ol nîk-rû ol nîk-râ
Tâ ki râyuña diyeler nîk râ
- 720 Ger meşeller isteseñ idem revân
Köhne lafz içre nice tâze revân

Hikâyet (1)

- 721 Var idi bir ḥâr-keş miskîn ü ḥâr
Ḥârdan cânında yüz biñ ḥâr-ḥâr [A. 30b]
- 722 Muttaşıl çekdüği bâr-ı ḥâr idi
Faqr elinden neylesün nâ-çâr idi [G. 29a]
- 723 Ḥâr ile güyâ şeh-i Ferḥâr idi
Ḥârsuz bî-kerr ü bî-fer ḥâr idi

715 bend idiser] bağlayısar, A.

717 ḥalvet] ḥalka, G.

- 724 Bir gün ol dil-rîş olup pür-ḥâr püşt
Geşt iderdi deşti mişl-i ḥâr-püşt
- 725 Gördi kim bir sîne-çāk u ḥuşk-leb
Beste yatur āb gibi ḥuşk leb
- 726 Göricek āgeh o düşmen bendini
Şıçrayup üstinden aldı bendini
- 727 Var idi bir pârecük nānı bile
Anı konukladı ol nāniyle
- 728 Çün yidi nānı didi ey nā-bekār
Pîre kim kılma bu yirde daḥı kār
- 729 Daḥı şol zer kim sen anı der-miyān
Eyledün kılmaḡ gereksin dermiyān
- 730 Pîr gördi eyledi cānına kaşd
Ḥancer-i ḥūnīnle ister ide faşd
- 731 Tîrveş şıçradı yirinden hemîn
Tā ki def eyleye ol 'illet hemîn
- 732 Bād gibi kaçmaḡa dutdı yüzi
Ardına düşdi bu nitekim tozı
- 733 Mā-ḥaşal yaḡlaşdı ol bed pîre tîz
Pîr sa'y itdi reh-i tedbîre tîz [G. 29b]
- 734 Gördi bir sūrāḥ yüz tıtdı aña
Gör ne devlet anda yüz tıtdı aña [A. 31a]
- 735 İçine girdi görür bir ḡār-ı teng
Dürlü gevherler yığılmış teng teng
- 736 Didi baña bunı vireydi kader
Dünyede devlet yiterdi bu kadar

727 pârecük] birkaç dilim, A. anı konukladı ol] gönlin ele aldı ol, A.

731 tîrveş] nabzveş, A.

733 mā-ḥaşal yaḡlaşdı ol bed pîre tîz] daḥı irişmeden ol tedbîre tîz, A. reh-i] yire, G.

- 737 Taşra baqdı gördi kim ol bed-gümân
Cân atup irdi dutup tîr ü kemân
- 738 Şöyle gelür şanki yad ile yağı
Âh idicek düşdi şındı ayağı
- 739 Dünyede bu resme er olur imiş
Bir nefesde ne dise olur imiş
- 740 Didi ey bed-ḥū nedür ḥālūñ eyit
Didi 'âlemde ey isterseñ ey it
- 741 Yatluluk kıldum çü ben bî-heng ü seng
Yügürürken irdi ayağuma seng
- 742 Bu sözi didi vü bî-cân oldu ol
Bu ğam u derd ile bî-cân oldu ol
- 743 Qaldı ol bir ḥār-keş ü evbāşa genc
Tîz irişür eylik iden başa genc
- 744 Eylüğe sa'y it ki eyüdür o kâr
Dünyede oñan eyülerden oñar [G. 30a]
- 745 Sen daḥı eylere öykün ol eyü
Öykünür tağdan gelen bir yad ayu
- 746 Ey dil eylik toḥmını besle becer
Ne ekerse âdemî anı biçer [A. 31b]

Hikâyet (2)

- 747 Şâh-ı Zü'l-ḳarneyn çünkim şeh-nişân
Oldı andan aldı mîr ü şeh nişân

737 taşra baqdı gördi kim ol bed-gümân] taşra yitdi çünki bu ḳaddi kemân, A. cân atup irdi dutup tîr ü kemân] tîrveş gördi gelür ol bed gümân, A.

741 yügürürken] anuñ için, G.

744 eyüdür] nîküdur, G. eyülerden] eyülikden, A.

746 toḥmını] taḥtını, A.

- 748 Bir şeh oldı kim bu çerh-i kûz-püşt
Eylemişdi hizmetinde göz ü püşt (?)
- 749 Kaşd kıldı hıttâ-i Der-bend'e ol
Hâtırını ol emre kıldı bende ol

Vaşf-ı Hîşâr

- 750 Kim döşer anuñ gibi yüksek hîşâr
Kim maķāmât içre eyledür hîşâr
- 751 Baķıcaķ dutmasa ucın borkinüñ
Altun üsküfi düşeyidi gönüñ
- 752 Bozdı yıkdı burc u bārūsın anuñ
Komadı yirinde yarusın anuñ
- 753 Kıldı cān gibi yine ma'mūr anı
Cümle-i vîrānın u ma'mūrını
- 754 Şöyle dil virmiş idi ol milkine
Kahr idüp şıgmazdı 'ālem milkine [G. 30b]
- 755 Görđi ol hālın anuñ bir ehl-i dil
Uzadup İskender'e ol ehl dil
- 756 Dir bunı yiter 'imāret eyledüñ
Tekye vü kaşrın 'imāret eyledüñ
- 757 Şanma bu vîrān senüñle yapılır
Bu kapu kim yapduñ āhir yapılır

749 kaşd kıldı] himmet itdi, A. ol] bu, A.

başlık] - G.

750 eyledür] öyledür, G.

753 cümle-i] cümleten, G.

754 kahr] fahr, A.

755 ol] bu, A.

756 tekye] küçe, A. kaşrın] kaşr u, G.

757 yapduñ] açduñ, A.

- 758 Dâr-ı fânîdür beķası yoķ bunuñ
Dâmeni olsa yaķası yoķ bunuñ
- 759 Cehd idüp eylik hiķārın yapagör
Ger inanmazsañ hele bir yap a gör [A. 32a]
- 760 Hiķ beñzer mi binâ-yı fâniye
Eylemez ‘âķıl binâyı fâniye
- 761 Seyl-i ğamdan geçmege gerekse şal
Dünyede sen eylik eyle şuya şal

Hikâyet (3)

- 762 Vardı bir er kiķi Şâh-ı Deķt adı
Geķti ğâhî kūh u ğâhî deķt idi
- 763 Eylik eylemek idi iķi ğüci
Dâ’imâ her yirde yitdükçe ğüci
- 764 Eyüler izine baķmıķdı ayağ
Yavuz elden herğiz içmezdi ayağ [G. 31a]
- 765 Eyülik ķolında bāzū-bend idi
Ķılmamağa zūlm bāzū bend idi
- 766 Çerķ ğördi kim çekemez yayını
Ġüşe-ğir oldu vü şundı yayını
- 767 ‘Āķıbet şâh oldu ‘âlem mülkine
Ancılayın şâha ‘âlem mülki ne
- 768 Eyülerün piķesi eylikdurur
Kim gider her yatlılar eylik durur

758 dâmeni olsa] etegin dutma, A.

761 sen] bir, A.

762 ki] kiķi, G.

764 yavuz elden herğiz içmezdi ayağ] yatlu elde içmez idi bir ayağ, A.

768 piķesi] ‘âdeti, A. yatlılar] nesne vü, G.

- 769 Her kimi görseñ eyü gör eyü bil
Kim kalırsardur o niçe ay u yıl
- 770 Her ki bu 'âlemde bî-in'âm ola
Âdemî olmaya ke'l-en'âm ola
- 771 Dünyede eylüge idüp iştiğâl
Âhîret dârını eyle işti'âl [A. 32b]

Hikâyet (4)

- 772 Kıpdı bir hâce Hâbeş'den mâldâr
Dâr-ı dünyâ almağa ol mâl dâr
- 773 Ehl-i dünyâ içre pîş ü şadr idi
Şanki bunlar kalb idi ol şadr idi

Der-Mezemmet-i Ehl-i Dünyâ

- 774 Cümlesinden mekr-dân u hîle-bâz
Kendü şayyâd u elinde hîle bâz [G. 31b]
- 775 Şüret-i halka şatardı çok riyâ
Lîk ma'nide yidügiydi ribâ
- 776 Ehl-i dünyâ kim yüzi şüretdedür
Nîm-rûdur görünür şüretde dür
- 777 Niçe yıllar hizmet iden kulların
Atdı yabanlara dutdı kolların
- 778 Cümlesin zer sevdüğinden mâl-i nağd
Eyledi zîrâ severdi mâlı nağd

769 o] bu, A.

770 her] kim, A. bî-in'âm] bî-ni'âm, A. ke'l-en'âm] k'ola ağsâm, A.

771 dünyede eylüge idüp] eyüler dersine eyle, A. ahîret] k'ahîret, A. eyle] idesin, A. başlık] - G.

775 şüret-i halka şatardı çok riyâ] halka şüret idi şatduğı riyâ, A.

778 nağd] nağş, A.

- 779 Geh seferde geh hâzarda muttaşıl
Sa'y iderdi ola sūda muttaşıl
- 780 Halk iderlerdi kim bu dūzaḥî
Ölice ma'mūr idiser dūzaḥî
- 781 Göz yumıcaḡ dünyeden bir nîḡ-ḥâl
Gördi rü'yāsında ḡāyet nîḡ ḥâl
- 782 Didi kim sende yoḡ idi bu beden
Ḳābiliyyet raḡmet-i Hakk'a neden
- 783 Didi bir dil-teşneye yanup içüm
Dünyede şu virmiş idüm bir içüm [A. 33a]
- 784 Ol ḡadar eylik ki itdüm yā naşîb
Oldum iş bu devlet ile bā-naşîb
- 785 Menzilünde eylūgi cā-rüb idin
Şöyle bil eylik durur cā-rüb-ı dîn [G. 32a]
- 786 Bāzdārı sensin ü cān bāz-ı Hakk
Eylūge cān vir sever cān-bāz-ı Hakk

Hikāyet (5)

- 787 Var idi Tāyif'de bir pîr-i ṭavāf
İşi şehri eṭrāfın itmekdi ṭavāf
- 788 Dünyede fikri ḡamı sevdāyidi
Sūd ol sevdāda bir sevdāyidi
- 789 Ne var idi sūdı ol bāzārdan
Ne gicelerde ḡuzūrı zārdan

779 iderdi] bu ki, A.

780 iderlerdi] eydürürlerdi, G.

781 nîḡ-ḥâl] nîḡ-māl, G.

787 pîr] merd, A.

789 ne var idi sūdı ol bāzārdan] hiç ḡuzūrı yoḡ idi bāzārdan, A. ne gicelerde ḡuzūrı zārdan] eyle olur durmadın bāzār adın, A.

- 790 Her kime irse iderdi cer anı
Cezme irgürmişdi 'ilmi cerrini
- 791 Şeb-nem istese yağan tolu idi
Yüzi qara torbası doluydı
- 792 Lîk her kimseye eylikdi işi
Kemleri sevmezdi eylerdi eşi
- 793 Çıkdı bir gün merdüm-i Tâ'yif gibi
Tâ ki şehri tavf ide t'âyif gibi
- 794 Güşına irdi bir âvâz-ı hanîn
Bilmege oldu ol âvâzı hanîn
- 795 Baqdı gördi bir za'îf-i haste-hâl
Rağm idüp didi nedür ey haste hâl
- 796 Anda yatur gördi bir bî-çâre(y)i
Kaşd kıldı ki ide anı çâre(y)i [A. 33b G. 32b]
- 797 Kim ayağı bir yire geçmiş idi
Zağmetinden kendüden geçmiş idi
- 798 Çıkarınca bu aradan ol anı
Cânınıñ çıkdı bedende olanı
- 799 Gördi var yanında mâlı bî-ğisâb
Şaysa dükenmeye tâ rüz-ı hisâb
- 800 Kışt bārân buldı sâl-i huşkda
Kim niçe selsâl-i sâl-i huşk ide

790 her kime] kime, A. irse] uğrasa, A. cerrini] bağrını, G.

791 torba] tobra, G.] tüyre, A.

792 her kimseye eylikdi] dâ'im eylik itmekdi, A.

793 şehri] sūkı, A.

794b hanîn] hâzîn, G. hanîn] hâzîn, G.

795 A] - G.

796 G] - A.

799 dükenmeye] düketmeye, G.

- 801 Hüb buyurmuşdur ol pîrüz-baht
Kim eyülerde olur pîrüz-ı baht
- 802 Her kim eyliksüz ider ser-bâzlık
Peşşe-i bî-serdür eyler bâzlık
- 803 Eylik itdüñ ise ey yâr eylik um
Vay baña kim dünyede yoğ eylügüm

Bâb-ı Sâdis Yatluıı Terk İtmede

- 804 Ey dil-i miskîn bed-endiş olma tâ
Kimse hağkıında bed-endiş olmaya
- 805 Ğayra da nefsüne şanduğunu şan
Ta koyup gidesin eyü ad u şan
- 806 Zâhirin görüp kişinüñ ‘ayb-bîn
Olma ma’nide degülsin gayb-bîn [G. 33a]
- 807 *‘Ayb bâşed güne bîned cüz ki ‘ayb*
Gayb mîbîned revân-ı pāk ki ‘ayb
- 808 Eyülik bir tâc u devlet terkidür
Yâ bir ağaçdur sa’âdet bergidür [A. 34a]
- 809 Bir lañif ü tâzedür emzıklüdür
Ele alsañ ağlar iken güldürür
- 810 Dem-be-dem eyler firîşteler nidi
Virmek için ehline nîk ü bedi

803 ise ey] sen çü, G.

Bâb-ı Sâdis Yatluıı Terk İtmede] Bâb-ı Sâdis Bed Nekerden Bâ- Kesân(Altıncı bölüm hiç kimseye kötülük etmeme hakkındadır.), G.

804 hağkıında] şānuñda, A.

807 Ayıptan başkasını görmeyene çok ayıp, temiz kalpli kimse ayıbı gayb görür.

809 tâzedür emzıklüdür] taze şolmaz gül durur, A

810 nidi] - A. ehline] ehle, A.

- 811 Çünki her derdine bulur âdem em
Yatluluk iden dimesün âdemem
- 812 Âhîr âdem-zâdesin ey nâ-ḥalef
Himmat it yoksa tamâm olduñ ḥalef
- 813 Eylüğe irür eyü ne olısar
Ne olupdur dünyede ne olısar
- 814 İster iseñ bu sözüme bir delîl
‘Arz kılayın bir niçe rüşen delîl

Hikâyet (1)

- 815 Var idi bir şeh adı Şâpür idi
Ḥusrev-i mülk-i Rey ü Şâpür idi
- 816 Rezmde İsfendiyâr-ı rüy-ten
Dutamazdı aña karşı rüy u ten [G. 33b]
- 817 Şanki burc idi demürden rîhte
Rüstem-i Zâl’a geçerdî rîhte
- 818 Gerçi kim ol şâhib-i ṭabl u ‘alem
Adını kılmışdı ‘alemde ‘alem

Der-Mezemmet-i Zulum

- 819 Lîk zâlim idi ‘adli yoğ idi
Cevr ü zecr itmekde ‘adli yoğ idi
- 820 Şaluban elden ‘adli şeh-bâzını
Zulmden kılmışdı ol şeh bâzını

812G] - A.

814 bu sözüme bir] ger bu da‘vâya, A. kılayın] ideyin, A.

816 dutamadı] dutmaz idi, A.

818 adını kılmışdı] adı olmuş idi, A.

başlık] - G.

819 lîk zâlim idi] zâlim idi lîk, A.

- 821 Murğ-ı zulmi her tarafından perr ü bâl
Açuban pervâz iderdi perr ü bâl [A. 34b]
- 822 Kalmadı 'âlemde hiç bir murğzâr
Olmaya zulminden anuñ murğ zâr
- 823 Dünyede yoğ idi hiç bir deşt ü büm
Güşe-gîr olmaya andan kûf u büm
- 824 Şol kadar zulm itdi ol hân-ı cihân
Andan incindi kamu cân-ı cihân
- 825 Var idi bir oğlı mânend-i zükâ
Olmış idi ma'den-i hulğ u zekâ
- 826 Belki gün hüsni yanında yüzde bir
Olmaz ol şüretlü yüz biñ yüzde bir
- 827 Didi bir gün şâha kim ey şâh-ı dîn
Zulmüñüñ haqqında yüz biñ şâhidîn [G. 34a]
- 828 Hân hânumdur ne şunsam hânuma
Uğrasun yine benüm öz cânuma
- 829 Halka zulm itmekden elüñ çek gider
Halk eli atduğı taş katı gider
- 830 Oğlı çün cânında yaqdı bu közi
Kana döndi kaçıyup iki gözi
- 831 İçelüm sâkı getür didi şarâb
Olmadın beydâ-yı 'âlemden ser-âb
- 832 Teşneyem ol çeşme-i hayvâna ben
Virmezem ol çeşme(y)i hayvâna ben
- 833 Var idi faşşında zehr-i bî-emân
Sâgaruñ içine şaldı bî-amân

821 tarafından] tarafda, A.

828 hânumdur] cânumdur, A.

831 olmadın] olmadan, A. beydâ] peydâ, A. 'âlemden] 'âlemde, A.

833 faşşında] feminde, G.

- 834 Çin'den bir elçi geldi ańsuzın
Didiler nedür görelüm öñ sözün [A. 35a]
- 835 Ba'd-ez-ān cām-ı meyi nüş idelüm
Gönlümüz hoş u eli boş idelüm
- 836 Söyleyicek sözün elçinüñ tamām
Didi şahı olmışuz Çin'ün tamām
- 837 Sākıyā şol kan olasıyı getür
Ele al bir taze gül gibi götür
- 838 İttifākā mey şunıcaķ sāğarı
Şońra şundı yańılup ol sāğarı [G. 34b]
- 839 Sāğar-ı pışını anı şandı şah
Aluban oğlı eline şundı şah
- 840 Bı-tekellüf oğlı alup kıldı nüş
Kendüye zehr oldı vü oğlına nüş
- 841 Oldı ol sāğar ańa cām-ı ecel
Kimseye vırmez ecel cāmı ecel
- 842 Olmasın bir bed cihānda ten-dürüst
Eylik it tā ola cān u ten dürüst

Hikāyet (2)

- 843 Var idi bir er ki şah-ı Belh idi
Güfte-i şirini halka telh idi

834 didiler nedür] didi sākı tut, A.

835 eli] anı, A.

836 söyleyicek] bilicek, A.

837 olasıyı] ola meyi, G.

838 yańılup] yağılup, A.

839 pışın] mişini, G.

842 bir bed cihānda] yavuz şananlar, A.

- 844 Ol şehün 'ahdinde bir 'ahde vefâ
Gitmeye idi Sî-murğ-ı vefâ
- 845 Şehr halkı ger bir ola ger dü tã
Ĝamdan oldı cümlenün ğaddi dü-tã
- 846 Ger müşevveş-ĥâl ü ger ehl-i ĥuzür
Cümle olmışlardı andan bî-ĥuzür [A. 35b]
- 847 Nã-gehãn irdi Ĥıĥã'dan bir çeri
Atları kecümli kendüler ceri
- 848 Görđi atlaruñla başa varamaz
Ķalur ayaklarda başa varamaz [G. 35a]
- 849 Ķaçdı andan Ķandasın diyü Yemen
Bile leşkerden mekir-dãn u yaman
- 850 Görđi ĥãlin raĥm idüp şãh-ı Yemen
Aña leşker Ķoşdı bir niçe tümen
- 851 Tã varup mülkin ala düşmenden ol
Aña didi şanki var düşmenden ol
- 852 Çün aña şãh-ı Yemen bulındı yãr
Eline girdi yine giden diyãr
- 853 Döndi Ķaşd itdi Yemen mülkin ala
Müstãkil ol mülke daĥı şãh ola
- 854 Didiler aña ki ey Ķavli yalan
Hiç yalan söyler mi kendüzin bilen
- 855 Ķanı bizümle olan 'ahd ü emãn
El-amãn sinün elünđen el-amãn

844 sî-murğ-ı] sî-murğ u A. gitmeye idi] kîmyã idi vü, A.

847 irdi] rüy, A.

849 mekir-dãn] segirden, A.

851 varup] dirüp, G.

853 müstãkil] müşteĝil, A.

- 856 Eylik itdük biz saña vü sen bize
Bir iş itdüñ kim işidenler beze
- 857 Yüzlerini göge dutup zâr zâr
İñleyüben kıldılar katline zâr
- 858 Nâ-gehân belürdi bir ebr-i siyâh
Anı görüp haylî vehm itdi sipâh
- 859 Ne(y)iki diyince irdi berkvâr
Şanasın içinde yüz biñ berkı var [A.36a G.35b]
- 860 Ol çeri(y)i seng-i bārān eyledi
Keşret ile sengi bārān eyledi
- 861 Bu işe anlar ki hāzim oldılar
Hāk'dan irdüğine cāzim oldılar
- 862 Nîk-endiş ol bed-endiş olmağıl
Arturur zîrâ bed-endiş olma gıl
- 863 Sa'y idüp eylik külâhın başa gey
Geyebilürseñ yaraşur başa key

Hikāyet (3)

- 864 Var idi mağribde bir üftāde pîr
Ġarba irse 'ömr olur üftāde pîr
- 865 Döşegi yaşduğı toprağ u kıya
Kaşd kılmışdı ki cānına kıya

856 itdük] itdi, A.

857 iñleyüben] nāle, G.

858 belürdi] yalvardı, A.

859 ne(y)iki] yanuñı, A.

861 hāzim] 'āzim, A.

863 geyebilürseñ] tāk-ı devletdür, A.

865 kaşd kılmışdı ki] kaşdı bu idi ki, A.

- 866 Sengden ğayrı yoğ idi bālīşi
Şubħa dek iderdi her şeb nālīşi
- 867 Halkdan ħālını gizlerdi çi ger
Deler idi āh biñ cān u ciġer
- 868 Kıldıġından āh u feryād u nefir
Halk-ı ‘ālem andan olmışdı nefir
- 869 Bir gün andan bir kişi kıldı su’āl
Kim ne yir iġer ne eylersin su’āl [G. 36a]
- 870 Nedür işbu āh u zāruñdan ġaraż
Hācetuñ cevher midür yoġsa ‘araż
- 871 Didi evvel bir ġanīdüm ben faġir
Diñle kim ne resme düşdüm ben faġir
- 872 Ol ġināyile cihānı şehr şehr
Geşt kıldum bir niġe sāl ile şehr [A. 36b]
- 873 Bir gün işbu aradan geġdüm süvār
Baġtumuñ ġolında devletden sivār
- 874 Nā-gehān gördüm ki bir bīmār u zār
Yatur işbu ġüşede zerd u nizār
- 875 Key ġatı za’f ile olmış ġaste ġor
Dil-şikest ü cismi olmış ġaste ġor
- 876 Çün nazār eyledi bir ben dā’iye
Aña dā’i olmaġ oldu dā’iye

867 gizlerdi] gözlerdi, 867

868 G] - A.

871 bir] ben, A. ben] bir, A.

872 sāl] ħavl, A.

874 zerd] zār, A.

875 A] - G.

876 ben] kez, A.

- 877 Kaşdı bildüm kim du'adan cer durur
Dâ'imâ fetḥ-i du'adan cerdurur
- 878 İncinüp ḥaylî saḳaṭ didüm aña
Didi ben saña ne didüm bir añ a
- 879 Çün sözüm dönderdi bu deñlü benüm
Tüyüm örü geldi ditredi tenüm
- 880 Kaşyup ḳatdum ḳurusın yaşına
Niçe muḥkem çüb urdum başına
- 881 Yoḳ yire güç itdügüm içün baña
Viridi Ḥaḳ bu deñlü derd ile bükâ [G. 36b]
- 882 Ol ḳadar bed bizde biñde biridür
Birüne biñ eyleseler yiridür
- 883 Şol ḳadar güç iderin ben kendüme
Âsyâb itmez cihânda gendüme

Hikâyet (4)

- 884 Var idi Zâbul'de bir nev-ḥâste
Fitneyidi ol daḥı nev ḥâste [A. 37a]
- 885 Yüzinün büstân-fürüz olsa güli
Sûḥte 'aşıḳlar olur idi küli
- 886 Câmî'-i 'uşşâḳ idi her bâmdâd
Âstânı olmış idi bâm-ı dâd
- 887 Aḳ boz üstindeki key ḳara beñi
Olmış idi mülket -i Rüm'uñ begi
- 888 İki gözi Hindî özi Türk idi
Fitne vü âşüb-ı Hind ü Türk idi

879 benüm] tenüm, A.örü] örce, A.

880 niçe muḥkem çüb urdum] bir niçe muşt urdum anuñ, A.
başlık] - G.

887 boz] yüz, A. mülket] mülk, A. begi] yegi, G.

- 889 Ger kıatili isteyeydi hün-bahâ
Dir idi yitmez mi kıldum hün bahâ
- 890 Şol kıadar kimse severd'ol dil-beri
Cân u dilden oldu yüz bi-dil beri
- 891 Sevdı anı nâ-gehân bir ulu şeyh
Tışk ile olur cihânda ulu şeyh
- 892 Bir gün ol pır-i 'azîz-i halveti
İhtiyâr itdi anuñla halveti [G. 37a]
- 893 Didi şeyhe ol nigâr-ı meh-fürüg
K'ey zamîrûñ pertevinden meh fürüg
- 894 Luţf idüben bir naşihatla beni
Bende idin ol naşihatla beni
- 895 Didi kimseye uzatmağıl zebân
Eyleme bir vech ile dahı ziyân
- 896 Kıudretüñ yitdükçe sa'y it nîke sen
Tâ k'olasın nîklerden nîk sen
- 897 Nahl-i ömri âb-ı cüd ile şıvar
Dâ'imâ ser-sebz idüp anı şu ver [A. 37b]
- 898 *În sebhâ şâhist ez-serv-i bibişt*
V'ey u ki ez-ser çünîn şâhî bibişt
- 899 Şol kıoyanlar bizden ilerü eşer
Kıomamış eylikden ilerü eşer

889 hün] kân, G. hün] kıan, G. kıldum] kılamak, A.

890 yüz] şad, A.

893 ey] k'ey, A.

895 vech ile] kimseye, A.

896 nîke sen] eylüğe, A. olasın nîklerden nîk sen] ki seni cümle şehri il öge, A.

897 ser] sen, G.

898 *Bu cömertlik, cennet servisinin bir dalıdır. Böyle bir dalı başından bırakan (onu terk eden serviyeye) yazık.*

900 Eylik ile yapılır çün âhîret
Ne iderseñ eylik ile âhir et

Hikâyet (5)

- 901 Var idi bir şeh kefi 'ummân idi
Zer elinde şan kefi 'ummân idi
- 902 Görse Hâtem dest-i gevher-pâşını
İleyinde indürürdi başını [G. 37b]
- 903 Bir şeh-i deryâ-dil ü kân-dest idi
Güiyâ deryâ dil ü kân dest idi
- 904 Yinür idi ni'metinde her nehâr
Turna vü dürrâc u kebg ile nehâr
- 905 Süfresinün fazlası her leyl de
Berre-i ahüyidi hem leylde
- 906 Pençe dutsa Rüstem-i Destân ile
Burar idi destini destân ile
- 907 Yoğ idi yâ çekmede hem-tîr aña
Pîr-i çerh olmuşdı güyâ pîr aña
- 908 Lîk bakmazdı ra'yyet hâline
Dimez idi kim ra'yyet hâli ne
- 909 İşleri güçleri vâveylâ idi
Tenleri yakmağa veyl âh idi [A. 38a]
- 910 Gördi şeh bir gün ki pîr-i mâh-çîhr
Rüşen itmiş şanki mihr ü mâh çîhr
- 911 Gül gibi handân idüben vechini
Der-miyân itmişdi olan vechini

905 hem] vü, G.

910 gün ki pîr-i mâh-çîhr] pîr-i ma'nî mâh-rü, A. çîhr] rü, A.

911 G] - A.

- 912 Egilüp mihrâba dönmiş kâmeti
Eş-şalâ dir 'ışka itmiş kâmeti
- 913 İşk eline virmiş olan varını
Kendüni yoğ eylemiş ü var anı
- 914 Oturup seyrân ider şeylânını
Ni'meti deryâsınuñ seylânını [G. 38a]
- 915 Çâşnî-gîrine ol dem emr ider
Hâtırına lâyıh olan emri der
- 916 Ya'nî şol dervîşe dağı süfre çek
Levh-i hâtırdan şağın eyleme hak
- 917 Süfre çekdiler velî bir loğmaya
Degmedi çok didiler bir loğma ye
- 918 Şâh eyitdi ey Sikender-âyine
Âyineñ yanında gün ü ay ne
- 919 Nice râhatdan dilüñ râ'ib ola
Zahmete her lahzada râğıb ola
- 920 Didi şâhâ niçe bir bu güft ü güy
Ya urasın saltanat şahnında güy

Der-Naşıhat-i Pîr

- 921 Az ye az iç ki âzâd olasın
Âhîret yolında bâ-zâd olasın
- 922 Her kimesne kim ola bisyâr hâr
Ol bu me'kelde olur bisyâr hâr

912 A] - G.

913 'ışk] derd, A. kendüni] kendüyi, A.

914 şeylânını] seylânını, A.

917 degmedi] şunmadı, A.

920 şâhâ] şâh, A. bu] - G.

922 A] - G.

- 923 Bir şecerdür loğma ber endişedür
Bir denizdür loğma vü endişe dür [A. 38b]
- 924 Toğmına göre yimiş virür bu ten
Ne ekerseñ toprağa oldur biten
- 925 Bā-қанā'at dem-be-dem olur be-'id
Bī-қанā'at dem-be-dem olur ba'id
- 926 İllerüñ haqqın yimekten ne biter
Ol ekin ne hāşıl olur ne biter

Bāb-ı Sābi'dür Қанā'at Маҳzeni [G. 38b]

- 927 Ey қанā'at kılmayan ehl-i tāmā'
Bil k'ider nā-ehl her ehli tāmā'
- 928 'Uzlet ü vaḥdet қанā'atden қопар
Himmet it sen de қанā'atden қопар
- 929 Kim ki dikse dünye cāhından başар
Himmeti ayаğın eflāke başар
- 930 Himmet it irmege himmet ehline
Tā ki irişdüre himmet ehline
- 931 Ehle hem-dem olmadum göynür özüm
Kim üzüme göre қарарur üzüm
- 932 Rāh-rev olana uyup var tārīķ
Tā ki hāşıl idesin tavr u tārīķ

925 be-'id] ya 'id, A.

Bāb-ı Sābi'dür Қанā'at Маҳzeni] Bāb-ı Sābi' Āmedest Ez-kānī'i (Yedinci bölüm kanaat etme üzerinedir.), G.

930 tā ki irişdüre] tā seni irgüre, A.

931 hem-dem olmadum] irmede kime, A.

932 A] - G.

- 933 *Pîr-i reh big'zîn ki est û pîş-rev*
V'er talebdârî tu menzil pîş rev
- 934 Var anâ'at ıl otur bir güşede
İrmesün şavtı ınānuñ güşa da
- 935 Yolu bilürseñ bu deñlüce ınā
Ne fenā var saña dahı ne 'anā [A. 39a]
- 936 Bu ama' üç arfdür üçü de boş
Merd-i rāh iseñ ıl ol üçü de boş
- 937 Ger bu ma'niye dilerseñ bir meşel
Naql ideyin bir nice nāzük meşel [G. 39a]

ikāyet (1)

- 938 Var idi bir server-i āpük-süvār
Olur idi bāddan āpük süvār
- 939 Uralı devlet eli başına tāc
Ne arāc almış kimesneden ne bāc
- 940 Zerrece incitmemiş bir kimseyi
Eydür idi aqqına her kimse eyi
- 941 Bir veziri var idi key nā-sipās
ükmini iderdi cümle nās pās
- 942 Bir gün ol řāha naşihat ıldı dir
şol re'āyāya naşihat ıl di dir

933 Eğer menzile varmak istersen yolun pirini seç, çünkü o öncüdür.

935 yol bilürseñ] bulubilürseñ, A.

936b merd iseñ bir yirden it ol içi boş, A.

A. nüshasının kenarında şu beyit yazılmış:

Bu ama' üç arfdür olupdur içi de boş

Merd iseñ bir yirden it ol üçü de boş

937 ma'niye dilerseñ bir meşel] ma'nilerde isterseñ meşel, A.

938 server] serv, A.

940 eydür idi] dir idi, A. aqqına] aqqında, A.

- 943 Kim vireler māl neyden deme al
Mālsuz n'olur senüñ hālün me'al

Der-Şıfat-ı Māl

- 944 Mālsuz şāha cihān yağı olur
Māl şāhuñ yüregi yağı olur
- 945 Kuvvet-i zāhr ister iseñ maldur
Kuvvet-i kalb ister iseñ māl dir
- 946 Didi şeh çün oluruz āhir fenā
Yā qabā dut üzeründe yā fenā
- 947 Yoğ durur bu dār-ı dünyāda bekā
Aña 'ibret gözin açup bir bağ a [A. 39b]
- 948 Nağdümüz virdük tamām u gitdi 'ömr
Zeyd işi bitdi yirine geldi 'Amr [G. 39b]
- 949 'Amra dağı ne oyunlar oynada
Nağdin anuñ da temāmet oynede
- 950 Bir gāma şabr eyle biñ rāhāta ir
Meclis-i rūhānide rāhāta ir
- 951 Varına şükr itmeyüp iderseñ āz
Dünye mülki görünür gözüne az

Hikāyet (2)

- 952 Diñle ey dil yine bir pend-i mübin
Kān-ı gevher gibi pür-süd u metin

943 neyden deme al] benden de meh al, A.

başlık] - G.

944 māl şāhuñ] ādemün zer, A.

946 yā qabā dut üzeründe yā fenā] yā 'abā gey egnüne yāhod qabā, A.

948 tamām u gitdi] tamām oldu, A.

- 953 Yûsuf' uñ hâlin işitdün niçe kez
Şaldılar bir çâha kıaddi niçe gez
- 954 Başına kıaşd itdiler kıardaşları
Atdılar ta'n ile vâfir taşları
- 955 Cümlesi cevır itdi biri dönmedi
Şabr idüp Yûsuf bulara dınmadı
- 956 Kimi düzd ü kimi bende dir idi
Müstahaķdur kıayd u bende dir idi
- 957 Kim(i) dirdi Mışr'a sulţân ol yürü
Virdi âķir aña sulţân ol yiri
- 958 Söylenür şanz ile niçe söz olur
Bir mübârek sâ'at irür ü ölüş [G. 40a]
- 959 Şoñra biri itdüģine kıalmadı
Bunlaruñ itdüģini ol kıılmadı [A. 40a]
- 960 Çünkü kıâni' oldı Hâķ virdüģine
Ber-mezid eyledi Hâķ virdü ğine
- 961 Ey ğöñül sa'y eyle dâ'im sağ işe
Tâ eyülerle ğelesin sağışa
- 962 Şabr yolında olığör hâķ-i râh
Başlara bindürür âķir hâķi râh

Hikâyet (3)

- 963 Var idi bir hâce vü Sürhâb adı
Şu yirine içdüģi sürh-âb idi
- 964 Lâ'ubâlî hâce vü mey-hâr idi
Dürdveş nüş itmeden mey hâr idi

956 düzd] derd, A.

958 irer ü ölüş] irür ölüş, A.

- 965 Eksük olmazdı şarâb u şâhidi
Rindligineydi bu iki şâhidi
- 966 Bu hevâdan âhir ol 'âlî-cenâb
Hânesin yapdı mey üzre çün habâb
- 967 Kalmadı bir habbesi vire meye
Bu degül kim ola vü viremeye
- 968 Şükr ü minnet kılmadı Mennân'a ol
Kaldı 'âciz şöyle bir menn nâna ol [G. 40b]
- 969 Mâluñı kılma 'abeş yirlerde şarf
K'itmeyeler sini hâl-i fakra şarf
- 970 Ne 'atâ iderse Hâkık'a kâ'il ol
Hâlüñi bil şükr-i Hâkık'a kâ'il ol
- 971 Çün kanâ'atle olurmış päs-ı näs
Bî-kanâ'at olma k'olduñ nâ-sipäs [A. 40b]

Hikâyet (4)

- 972 Var idi bir yüzi gül hulkı perî
Yidi cennet hüsniñ biñde biri
- 973 Şüretine beñzeyimezdi melek
Bir gören işâr iderdi mâ-melek
- 974 Yüzi nûrı yoğ idi meh-tâbda
Beñzeyimezdi aña meh tâbda
- 975 Hübblar bir şüret ol ma'nî idi
Hüsni-i hûbı zeynden muğnî idi

967 habbesi] cübbesi, A. degül] deñlü, G.

972 bâğ-ı] yidi, A.

İşâret Be-İlm-i Mûsikî

- 976 Āstānı kıble-i ‘uşşâk idi
Nâlesi her birinûñ ‘uşşâk idi
- 977 Kılısalar kûyından âheng-i hiçâz
Her biri eylerdi âhengi hiçâz
- 978 Her kaçan şalınsa ol meh nâz ile
Hem-dem olurdu bular şehnâz ile [G. 41a]
- 979 La‘line irișseler bir bûselik
Cândan iderlerdi seyr-i bûselik
- 980 Zâ‘idü’l-vaşf idi hûsni mâlı kem
Şıgmaz idi hûsnine hiç keyf ü kem
- 981 Dirler idi ey nigâr-ı hûb-rüy
Rüy-ı hûbuñ gibi yoqdur hûb rüy
- 982 Niçe bir fâka gamın çekmeseñ e
Ağniyâdan oluban çekmeseñ e
- 983 Gel berü bir beg huzûrunda beg ol
Cümle halkından güzîde vü yeg ol
- 984 Dirdi maqşûdum budur Haqq’a irem
Dünyede oldur baña Bâğ-ı İrem [A. 41a]
- 985 ‘Âkıbet ol er erenlerden olur
Ya’nî maqşûda irenlerden olur
- 986 Mâlik olanlar kanâ‘at mülkine
Gâveveş qalmadı dünyâ mülkine

başlık] - G.

979 irișseler] irișse, A.

981 yoqdur] bu kadar, A.

982 G] - A.

985 A]- G.

986 dünyâ] ‘âlem, A. gâveveş] gâvveş, A.

- 987 Cāna k̄ānī' olmağı gel şan'at it
Kāfir-i nefse ğazādur şan'at it
- 988 Bil k̄anā'at maḥzen-i esrārdur
Bel k̄anā'at maḥzen ü esrārdur
- 989 Hem-nefes olup k̄anā'atle bile
Tîġ-i cānuñı k̄anā'atle bile

Hikāyet (5) [G. 41b]

- 990 Var idi bir şeyḥ tevbekār idi
Gice gündüz aña tevbe kār idi
- 991 Kanda kim başsa mübārek pâyını
Ḥaste gönüller alurdu pâyını
- 992 Geh 'ibādet geh 'iyādetde idi
Ma'nide her dem 'ibādetde idi
- 993 Bir nazarda ṭālibi ol bir yire
İrgürürdi kim cihān mülkin yire
- 994 Sinesi pür-cüş bir deryâyidi
Şan yedi deryâyı ol deryâ yidi
- 995 Gerçi ğāyetde faķirü'l-ḥāl idi
Faķr ile rüy-ı cihāna ḥāl idi
- 996 Lik nesl ile bir ulu şāh idi
Himmet ile şefkat idi şāhidi [A. 41b]

989 tîġ-i canuñı] cān kılcımı, A.

990 şeyḥ] şeyḥ ü, A.

991 ḥaste gönüller olurdu pâyını] ḥasteler alurdu şihḥat pâyını, A.

992 'iyādetde] 'ibādetde, A. her dem] dā'im, A.

995 cihāna] cihānda, A.

- 997 Girdi bir gün ol kemân-ğad çilleye
Şanki bir hür-ı bihiştî hulleye
- 998 Bir nidâ irdi ki ey Hâğ tãlibi
Artuğ ister bendeden Hâğ tãlibi
- 999 Hâcetüñ ne zıkr ile tesbîhden
Hırğa vü seccâde vü tesbîhden
- 1000 Dünye mi yâ âhiret mi hâcetüñ
Söyle mağşüduñ bilinsin hâcet ön [G. 42a]
- 1001 Kağısın kılsañ muğarrer kâmda
Virevüz mağşüduñ evvel kâmda
- 1002 Şeyh açup ağızını deprettdi dilin
Ayladı genc-i dehânınuñ dilin
- 1003 Didi ey perverdigâr-ı cüz ü kül
Sen virürsin kirme ağlas hâra gül
- 1004 Yoluña nem var ise kıldum nişâr
Mâl u mülk ü ehl ü nesl ile tebâr
- 1005 Ben reh-i işkuñda kılmadum bükâ
Bunları saña çanâ'at vir baña
- 1006 Niçe bir seyr eyleyem küh u kemer
Bağla bilüme çanâ'atden kemer
- 1007 Ger çanâ'at olur ise hâşılum
Dünyede ser-sebz olısar hâşılum
- 1008 Ey dil imdi nefis atına kııl yarağ
Cânuña eyle çanâ'atden yarağ

997 girdi bir gün ol kemân-ğad çilleye] bir gün ol pîr-i kemân-ğad çillede, A. şanki
bir hür-ı beheştî hulleye] otururken şanki hürî hullede, A.

999 seccâde] sübhada, A.

1001 virevüz] virevir, A.

1002b A] - G.

1006 eyleyem] eyleyelüm, A.

- 1009 Bu yarağ ile yüri 'azm it yola
Böyle kılmazsañ seni bu yol yola [A. 42a]

Bâb-1 Şâmin Zindegâni Hâleti

- 1010 Ey dil aḥvâl-i cihânı kıl semâ'
Çerḥ gibi eylegil vecd ü semâ' [G. 42b]
- 1011 Cân ile düşme şaşkın bu vâdiye
Buña dil viren çok âh u vâ diye
- 1012 Dâr-1 dünyâ bir müsâfir-ḥânedür
Pes neden meylün senün bu ḥânedür
- 1013 Şevḳ ile kıl bu güzergehden firâr
İlerü menzildedür dâr-1 qarâr
- 1014 Her ne tã'at kim buyurdı anı Hâḳ
Farzdur bilmek gerek sin ânı Hâḳ
- 1015 Daḥı yirine getürmek farz olur
Belki farz-1 'ayn u 'ayn-1 farz olur
- 1016 Biş nesne üzredür bünyâd-1 dîn
Anları imânuña bünyâd idin
- 1017 Evveli imân şehâdetdür hemîn
Evvel-i imân şehâdetdür hemîn

İşâret Bi-Ma'nî Bünüye'l-İslâmu 'Alâ-ḥamsîn

- 1018 Key şaşkın beş vaḳti fevt itme şalât
Muştafa'ya vir selâm ile şalât

Bâb-1 Şâmin Zindegâni Hâleti] Bâb-1 Semâniest Çün Bâb-1 Bihişt, G.

1013 şevḳ ile] cân ile, A.

başlık] - G.

başlık: Bünüye'l-İslâmu 'Alâ-ḥamsîn: "İslâm beş temel üzerine kurulmuştur" anlamında hadis.

- 1019 Mâh-ı rûze iricek dut rûzeyi
Çün tamâm ola edâ ol rûzeyi
- 1020 Var ise mâluñ zekâtını çıkar
Bir gün ol mâl u menâl elden çıkar
- 1021 Yiter ise kudretüñ hacc eylegil
Ġayrı terk eyle aña hacc eylegil [A.42b,G. 43a]

Tergîb Be-Yâr u Be-İşret

- 1022 Yâr idin kendüñe bir hûb u laţif
Tâ görine şoĥbetüñ hûb u laţif
- 1023 Meclis esbâbına andan sâz kıł
Hem-demüñ câm-ı şarâb u sâz kıł
- 1024 Sâz u söz ile düzüp maĥfil beze
Kalmayısar bil ki bu maĥfil bize
- 1025 İşret için yakma ey bî-dil çerâĝ
Şoĥbet eyle durma çi bâĝ u çi râĝ
- 1026 Dâ'imâ cüyâ-yı bâĝ u gülşen ol
Ġoncaveş dil-teng oturma gül şen ol

Der-Beyân-ı Taĥkik

- 1027 Yârdan maĥşud Bâridür gönül
Ol kamu 'uşşâk yâridür gönül

1021 ĝayrı] ĝayrı, A.

başlık] - G.

1022 yâr idin] yaradan, A.

1023 şarâb] müdâm, A.

1024 düzüp] dürüp, G

1025 yakma] yakup, A.

1026 cüyâ-yı] çü bay, G.

başlık] - G.

- 1028 Meclis evkât-ı huzûruñdur senüñ
Zabı idüp enfâs-ı evkâtı sen ön
- 1029 Mey gülüvv-ı ışık u cām aḥvâldur
İşk bir 'ummândur u aḥvâl dūr
- 1030 Sâzdan maḫşûdumuzdur süz-ı ışık
Kim virür 'uşşâka her dem süzi ışık
- 1031 Añsuzın aḡsam miyân u yâ kinâr
İncinüp bizden şaḡın dutma kinâr
- 1032 Leb disem gönül leb-i deryâdadur
Bulınur zîrâ leb-i deryâda dūr
- 1033 Lâ disem şanma murâdum lâ durur
Belki ol lâdan ġaraż illâ durur [G. 43b]
- 1034 Nîk-ḥāh-ı bende vü âzâde ol
Ḥizmet eyle cümleden âzâde ol [A. 43a]
- 1035 Bir süḡan-dân ile kıl dâ'im saḡun
Kimseye kılma 'abeş yire süḡun
- 1036 Sa'y it ıraḡ ol beg ü subaşından
Bulanıcaḡ gök olur şu başdan
- 1037 'Âlemün ḡalkından ümmidüñi kes
Tâ ki ta'n itmeye saña hiç kes
- 1038 Toḡru baḡ mecmû' 'âlem ḡalkına
Kimsenüñ ta'n itme ḡüy u ḡulḡına
- 1039 Gördüğüne kıl eyü endişe sen
Şaḡla eldeki düğümi dişe sen

1029 'ummândur] deryâ durur, A.

1031 A] - G.

G'de 1032 ve 1033. beyitlerin yerleri deġişik.

1036 G] - A.

1038 itme] itmeye, G. toḡru] doḡru, G.

1039 şalma] şaḡla, G.

- 1040 Cân ile sâlik gerekdür bu yola
Tâ ki fi'l-cümle bu yoldan bûy ala
- 1041 Bu kadar pend ü naşîhat saña bes
Söz kes dimezden öñdin saña bes

Hikâyet (1)

- 1042 Var idi bir pâdişâh-ı bā-cemāl
Cümle 'alemden alurdu bāc-ı māl
- 1043 Lîk nā-dān idi zevķi yoğ idi
İşden hazzı vü zevķi yoğ idi
- 1044 Perdesinde var idi bir dil-beri
Dünyeden olurdu gören dil berī
- 1045 Hüsni idi kıaddi nihālinüñ beri
Hüsnine divāne olurdu perī
- 1046 Hiç bakmazdı yüzine şāh anuñ
İncinüp vaz'ına bir gün şāhınuñ
- 1047 Didi 'ömrüñ çoğ ola ey tādār
Dā'im olsun düşmenüñüñ tacı dar [A. 43b]
- 1048 İşsüz bāğ-ı cihāndur 'ömr kāh
Hırmen-i 'ālem olur bī-'ömr kāh

1041 A] - G.

1042 bāc ı māl] bāc u māl, A.

1043 A] - G.

1044b A. nüshasında ikinci mısranın yanında "şîti dutmışdı anuñ baħr u beri" yazılıdır.

1045 kıaddi nihālinüñ] serv kıaddinüñ, A. hüsnine] yüzine, A.

1046 A] - G.

1047 A] - G.

1048 A] - G.

- 1049 Devr kılsun sâkıyân-ı meh-cebîn
Niçe bir dem nüş idelüm çün cenîn (?)
- 1050 Tıfl iken yiter ki açduñ niçe dem
İmdi gel nüş idelüm bir niçe dem
- 1051 Gel berü 'ışk âteşine ürelüm
Hırmenin cânuñ odına uralum
- 1052 Cân ki bî-'ışk ola ğarķ-ı hûn olur
Belki zâ'id ola ğarķ-ı hûn n'olur
- 1053 Cehd idüp gel hâşıl eyle zevķ-i dil
Kim bula o nesneden biñ zevķ dil
- 1054 Her ne cāna kim ola bu pîşe kār
Rüste-i ma'nāda olur pîşekār
- 1055 Bilmez idi şāh itmemişdi zevķ
Çünki bildi oldı ol bir ehl-i zevķ
- 1056 'Işk ikidür yā haķikî yā mecāz
Köpridür 'ışk-ı haķikîye mecāz
- 1057 Birine irseñ birine pāyedür
Lîk bir gözi vü gönli bayadur

1049 A] - G.

1050 A] - G.

1051 A] - G.

1052 A] - G.

1053 A] - G.

1054 A] - G.

1055 A] - G.

1056 A] - G.

1057 A] - G.

Hikâyet (2)

- 1058 Var idi bir şehriyâr-ı Bâhter
Eli altındaydı mülk-i Bâhter
- 1059 Leşkeri ceng eylese ol serverüñ
Uğraşurdu cümleden ol serv ön [A. 44a]
- 1060 Bir nazar her kime olsa qahrnâk
‘Âlemi andan iderdi qahr pâk
- 1061 Gice gündüz işi güci ceng idi
Güiyâ bir bebr-i âhen-çeng idi
- 1062 Cem’ kılduqça o mîr leşkeri
‘Âleme şıgmazdı çav (u) leşkeri
- 1063 Bî-naşib idi be-gâyet ‘îşden
Kendüden maḥfi iderdi ‘îş iden
- 1064 Cümle yüz dönderdi andan begleri
Memleket serverleri vü yegleri
- 1065 Ummaduğı yirde bir dâr itdiler
Cem’ olup ol şâhı ber-dâr itdiler
- 1066 Ey gönül dür olma ‘îş ü nüşdan
Ölmedi ‘âlemde ‘îş ü nüş iden

başlık] - G.

1058 A] - G.

1059 A] - G.

1060 A] - G.

1061 A] - G.

1062 A] - G. Çav u] lav

1063 A] - G.

1064 A] - G.

1065 A] - G.

1066 A] - G.

Hikâyet (3)

- 1067 Oldı Zü'l-ķarneyñ çün âyîne-sâz
Buldı maķşüdü gibi âyîne sâz
- 1068 Şad hezârân luţf ile oldı tamâm
Kendi gönünden geçen gibi tamâm
- 1069 Câm-ı dil gibi olup gîtî-nümâ
Adına didi anuñ Gîtî-nümâ
- 1070 İlm ile cehl aķterin meksûf idüp
Niçe dürlü râz u sırrı meķşûf idüp
- 1071 Didi erkânına ey cem'-i 'izâm
Neyleseñ bozılmasa cem'-i 'izâm [A. 44b]
- 1072 Bulmadum serdârlıķdan behre hiç
Âb-ı rû virmez baña bu nehre hiç (?)
- 1073 Dîv-i nefsum kılmadın cismüm zelîl
Cân iline bir nefes oluñ delîl
- 1074 Cümle didiler ki eyleye neşât
Kıla 'işret nerdine başt-ı bisât
- 1075 Çün olur 'işretten artuķ nesne hiç
Eyleme 'işretten artuķ nesne hiç

başlık] - G.

1067 A] - G.

1068 A] - G.

1069 A] - G.

1070 A] - G.

1071 A] - G.

1072 A] - G.

1073 A] - G.

1074 A] - G.

1075 A] - G.

- 1076 Lezzet-i ünsi unutma yâr ile
Degme bir üns ile girmez yâr ele

Hikâyet(4)

- 1077 Şâh-ı 'âdil-dil Melik-i Nüşrevân
Kim bulupdur 'adl ile nüş revân
- 1078 'Adl birle mülk âbâd eyledi
Şöyle k'adın 'Adl-âbâd eyledi
- 1079 Bir gün oturmuş idi hâtır melül
Cümle halkın idüp ol hâtır-melül
- 1080 Aña kim bir beg kuluydı kendünün
Cümle beglerden görürdi kendin ön
- 1081 Tırveş elden çıgup ol bed-gümân
Ser-keş olmuş idi mânend-i kemân
- 1082 Söz açup Büzrühmihir-i pāk-dil
Didi şāha eyle gāmdan pāk dil
- 1083 Kim ki ol husrev-nişān olmağ diler
Halk anı şāyeste şān olmağ diler [A. 45a]
- 1084 Ol bu serdār olmağı āsān şanur
Düşer ise añsuzın boynı şınur

1076 A] - G.

başlık] - G.

1077 A] - G.

1078 A] - G.

1079 A] - G.

1080 A] - G.

1081 A] - G.

1082 A] - G.

1083 A] - G.

1084 A] - G.

- 1085 Ğam saña lâyıķ degüldür yime ğam
Şehlere olmaz münāsib yime ğam
- 1086 Çünki nīm biñ olur imiş bir ğamuñ
Ĥatıra getürme biñde bir ğamuñ [G. 50a]
- 1087 Hoş-dem olup ney gibi ol işreti
Sa'y idüp elden çıkarma işreti
- 1088 Lezzet-i üns ile me'nūs ol gönül
Yardan ğayrında me'yūs ol gönül
- 1089 Şām-ı şoĥbet şubĥ-ı şarık gibidür
Şubĥ-ı miĥnet şām-ı sarık gibidür

Hikāyet (5)

- 1090 İbn-i Āmir şeyĥ-i erbāb-ı nazar
Aña açılmış imiş bāb-ı nazar
- 1091 Zikri her gün şüret-i Leyli imiş
Fikri zülfi mūnis-i leylī imiş
- 1092 Gice gündüz şan'atı feryād imiş
Kendüzinden zīnet ü fer yād imiş
- 1093 İşķ ile özini bed-nām eylemiş
Künc-i miĥnetden ebed bām eylemiş
- 1094 Dimiş ol dīvāneye bir hem-demi
K'olmuş imiş niçe demler hem-demi
- 1095 Niçe bir gönül gib'idüp cāme çāk
Dökesin sünbül gibi başuña ĥāk [A. 45b]
- 1096 Niçe bir bu lāle gibi daĝlar
Nālişe geldi elünden daĝlar [G. 50b]

1085 A] - G.

1086 A] - G.

1093 künc-i miĥnetden ebed] cānā künc-i miĥnet, A.

1096 nālişe geldi elünden] niçe feryād ide senden, A.

- 1097 Çün yigitligüñ var itme terk-i 'ış
Kim şeb-i pîride olmaz berg-i 'ış
- 1098 Didi Leylî küyü gibi cāy-ı 'ışķ
Olsa anda eyler idi cāyı 'ışķ
- 1099 Hār görme sen ciger-hār olmağı
Ehl-i dil 'izzet bilür hār olmağı
- 1100 Kim ki meyl itmeye bir gül yüzine
Ġonceveş ol bî-dilüñ gül yüzine
- 1101 Çünki oldum 'ışķınuñ ķurbānı ben
Anı gördüm dünyede ķurb anı ben

Bāb-ı Tāsi' Cümleden Olup Cüdā

- 1102 Ey gönül aç didesini 'ibretüñ
Ġayra meyl itme var ise Ġayretüñ
- 1103 Kıl gülistān-ı Tābārī'den güzer
Bu hevāyı cān fezāsında gider
- 1104 Söz meyi cāna şafā vir dürdden
Kim şafā virmez açılsa dürdiden
- 1105 Çünki kıalmaz naķş u kıalur Naķş-bend
Geç bu zāhir naķşuña bir naķş u bend
- 1106 Ger olasın ķamudan bizersin
Olasın bî-miħnet ü bî-zār sen [G. 51a]

1097 kim şeb-i pîri de olmaz] pîrlik irişse kıalmaz, A.

1098 'ışķ] 'ış G. eyler idi] ider idi, A.

1100 Ġonceveş ol bî-dilüñ gül yüzine] toz iki gözine vü kül yüzine, A.

Bāb-ı Tāsi' Cümleden Olup Cüdā] Bāb-ı Tāsi' Ez-heme Būden Cüdā (Dokuzuncu bölüm insanlardan uzaklaşma üzerinedir.), G.

1103 tábārī] tábāyi, A. bu] ol, A.

1106 ķamudan] cümleden, A.

- 1107 'Ankebüt-ı tab'uñ olmış perde-ten
Bir megesdür cânuñ aña perde ten [A. 46a]
- 1108 Ger hâlâş eylesin bu dâmdan
Dağı ne kôrku ded ile dâmdan
- 1109 Gör bu şahrâda hezârân reng ü gür
Dutasın avlar seni âhirle gür
- 1110 Devr idüp döndükçe her gün şâm u bâm
Toprağa şalar niçe şâhı bu bâm
- 1111 Çerh şeh-bâzı ki gülgün rengi var
Zerd olup zâr ile ditrer zengvâr
- 1112 Bu cihân bir mekri çoğ mekkârdur
Her dem aña hîle itmek kârdur
- 1113 Dünye bir köhne kebüter-ğânedür
Bir şafîri niçe yüz biñ câna dür
- 1114 Budur ol yüze gülici pîre-zen
Hâk idüp niçe cüvân u pîr ezen
- 1115 Merd iseñ bakma yüzine vir yile
Gözüñ aç tozuñı virmedin yile

Tenfir Ez-Ba'z-ı 'Ulüm ve Terğib Be-Ba'z

- 1116 Āh kim ağ u qaradan geçmedüñ
Şehr-i 'ilm olup kırrâdan geçmedüñ

1108 kôrku ded ile] kôrkadıla, G.

1109 gür] - G.

1110 toprağa şalar niçe şâhı bu bâm] yıka niçe niçe Mısr u Şâm bu bâm, A.

1111 zeng] reng, A.

1113 şafîri] şağîri, G.

1115 gözüñ aç tozuñı virmedin yile] aç gözüñi virmedin tozuñ yile, A.

başlık] - G.

- 1117 Nāzenīn ‘ömri ‘abeş şarf eyledüñ
Ya’nī taḥşil-i fen-i şarf eyledüñ [G. 51b]
- 1118 Bir zemān daḥı dürişdüñ naḥve sen
Yigreg idi varmasañ ol naḥve sen
- 1119 Bunca demler daḥı olduñ mantıķı
Aña ḥarc itdüñ bu zībā mantıķı
- 1120 Ḥikmet aşlına dürişdüñ bir zemān
Bilmedüñ nedür mekān ile zemān [A. 46b]
- 1121 Gāhī ta’rif-i riyāzī eyledüñ
Fikrünü cennet riyāzı eyledüñ
- 1122 Geh ma’āniydi sözüñ gāhī kelām
Andan artuķ söylemezdüñ bir kelām
- 1123 Geçdi ‘ömrün kesb idince āleti
Olduñ uş enbā’-yı cinsün āleti
- 1124 Baķma ḥükm-i Bū ‘Alī Sīnā’ya sen
Bir nażar eyle *velev şî’nā* ya sen
- 1125 Kim anuñ kılduđı Kānūn u Şifā
Bu maraźdan cānuña virmez şifā
- 1126 Cümleden ‘ilm-i ilāhīdür ğaraź
Cevher ol ma’nīde ķamusı ‘araź
- 1127 Felsefe degül İlāhī didüğüm
Ālet olur anda ālet didüğüm

1118 yigreg idi varmasañ] himmetün şarf eyledüñ, A.

1119 bunca] niçe, A.

1122 ma’āniydi sözüñ gāhī] bedī’ (ü) geh beyān u geh, A. andan] neden, G.

1123 geçdi] gitdi, G.

1124 *velev şî’nā*: İstesek bile.

1127 anda ālet] ālet anda, A.

- 1128 Ğayrı o kendüñde iste gün ü dün
Tâ saña el vire 'ilm-i min-ledün [G. 52a]

Tenbîh Be-Nefs-i Nâtıka

- 1129 Kîmyâsında buyurmuşdur İmâm
Kim ferâmüş eyleseñ half u emâm
- 1130 Dağı fevķ u taht u abl ü ba'dı de
Bu cihât-ı sitti urb u bu'dı de
- 1131 Sen seni dağı unut pes ıl nazâr
Ne alur yirinde ey şâhib-nazâr
- 1132 Nefs-i insânî o nesne dörd imiş
Sâ'iri ısr u o nesne dürd imiş
- 1133 Ger İmâmuñ avlin eylerseñ abül
Himmet it ılmağa iz'an u abül
- 1134 Nefsüñi bildüñse bilürsin Hâķ'ı
Yoksa alduñ cehl ile Tañrı haķı [A. 47a]
- 1135 Kûy-ı dil-dâra varılmaz serseri
Sâliküñ lâ-büddür anda bir seri
- 1136 Lîk ol ser dağı bir server gerek
İricek cân vir aña ser ver gerek
- 1137 Ey niçe İblîs-i âdem-rüy vâr
Zâhiri zerdür içinde rüyı var
- 1138 Ancılayın mürşide uyma şaķın
Dime kim bu şebde ben ğâyet şaķın

1128. beyit A. nüshasında 47'a'nın başında yer alıyor. Anlam gereği G. nüshasındaki sıraya alındı.

başlık] - G.

1130 fevķ] fark, A

1138 uyma] olma, G.

- 1139 İrişeydüñ ola mı bir kāmile
Tā bu menzilden gideydüñ kām ile [G. 52b]
- 1140 Toprağı iksīrine yüzüm süre
İdeydüñ naqđ-i qalbüñi sere
- 1141 Olma her murğ āşyānında zelil
Saña bir şeh-bāza olayın delil

Der-Vaşf-ı Hāzret-i Emīr Buḥārī Sellemehullahu

- 1142 Kim alup çengāline bir dem seni
Gezdüre āfāqı ey merd-i senī
- 1143 Sırrıdur Hāce Bahā'ü'd-dīnün ol
Dürriür baḥr-ı bahā vü dīnün ol
- 1144 Naqđidür Hāce İlāhī gencinün
Naqđini artur İlāhī gencinün
- 1145 Yiridür ol serverün İslāmbol
Ma'rifet çoğ anda vü İslām bol
- 1146 Kıtıb-ı Haq Mīr Buḥārī andadur
Şanki dünyānuñ biḥārı anda dur [A. 47b]
- 1147 Devlet anuñ kim bunuñ gibi ere
Ölmedin pāyına yüz süre ere
- 1148 Aña irürseñ iresin özüñe
Qoyasın qışrı iresin özüñe
- 1149 Yoqsa ne eb fāeide eyler ne üm
Bir bahāne oldı mürşid Haq'dan um [G. 53a]

1139 gideydüñ] göçeydüñ, A.

1140 yüzüm] yüzün, A.

1141 olayın] olasın, A.

başlık] - G.

1141'den sonraki başlık: Sellemehullahu : Allah ona selamet versin

1149 bahāne] cihāna, A.

Hikâyet (1)

- 1150 Aḥmed-i Muhtâr nûr-ı şadr u bedr
Ol zemân kim vâkı' oldı Ceng-i Bedr
- 1151 Gördi Ḥamza kılcından ḳan ṭamar
Deprenüp cānda maḥabbetden ṭamar
- 1152 Didi çünkim yāver ola 'amm baña
Daḥı ne ğuşşa çekem ne ğam baña
- 1153 Bunı didi kāfir ile kıldı ḥarb
Dā'imā gelmez yemekden çerb
- 1154 Gerçi bileydi bayağı leşkeri
Lîk gâlib geldi yağı leşkeri
- 1155 Kırdılar kāfir çerisi ḥaylini
Gördi āḥirle ki şındı ḥaylini
- 1156 Ḥaḳḳa yalvarup yire urdı yüzi
Kim yile virme bu bir avuc tozı
- 1157 Cebre'il irdi ki ey şem'-i şehi
Her giyah-ı gülşenüñ serv-i sehi
- 1158 Her kimüñ kim püşti 'amm ola vü ḥâl
Dāğı ğam olur ruḥı cānında ḥâl [A. 48a]
- 1159 Andan iste nuşreti k'oldur Naşır
Her işüñde hem semî' ü hem başır
- 1160 Zıkr-i Ḥaḳḳ'ı eyle dā'im yār-ı gār
Ġayr-ı Ḥaḳḳ'uñ şoḥbetinden eyle 'ār [G. 53b]

1151 ṭamar] damar, A. ṭamar] damar, A.

1152 'amm] ğam, A.

1155 kırdılar kāfir çerisi] kāfirüñ gerçi ki kırdı, A. gördi āḥirle ki şındı] şınmağa yüz dutdı gördi, A.

1156 A] - G.

1158 her] hem, A.

1161 Ne umarsın hem-dem olup halkdan
Bu mıdur maşşüd sini halk iden

1162 Diyeyüm saña gönül işün sağın
Gönlüni şafi kıl Allâh'a şıgın

Hikâyet (2)

1163 Ka'benün bânisi İbrâhîm Halîl
Ol ki qadrini 'azîm itdi Celîl

1164 Fikr-i Hâk ile gezüp deşt ü cibâl
Gözine 'âlem görünürdi hayâl

1165 Lîk geh geh hubb-ı İsmâ'îl anı
Aluban añardı İsmâ'îlini

1166 Ğayret-i Hâk bâdî olup hışm-bîz
Didi Ğayrıyla mi sevdük sini biz

1167 Oĝluñı yolumda qurbân eylegil
Derd oqına cânı qurbân eylegil

1168 'Âkıbet oĝlın alup râh-beri
Dutdı k'ide cânı cisminden beri

1169 Nâgehân Cibrîl irüp kıldı du'â
Key ırâq zât-ı şerifünden degâ

1170 İmtihân idi bu Hâk eyle didi
Yirine qurbân qoç eyle didi[A.48b, G.54a]

1171 Ulu mişnetdür 'alâyık dostlık
Bilmemiş bilmez 'alâyık dostlık

1161 halkdan] halk iden, A.

1162 sağın] şakın, A. gönlüni] qalbüni, A.

1164 fikr] zikr, A.

1166 ile mi] - A. bâdı] yadı, A. olup] oldı, A. bîz] bin, G. biz] bin, G.

1169 nâgehân Cibrîl irüp] peyk-i Hâk irişdi vü, A. degâ] du'â, A. arık] ırâq, A.

1171 bilmemiş] bilmiş ol, A.

1172 Sevdügün farzâ melekdür yâ perî
Hâk yolında düşmenüñdür her biri

1173 Göñlüni sen kesmeyince halkdan
Bir nazâr ide mi saña halk iden

Hikâyet (3)

1174 Var idi bir er adı Şeyh-i Şekîk
Âdem oğlanına anadan şefîk

1175 Gerçi dâ'im sâlim ü bî-renc idi
Lîk reng-i rûyî çün nîrenc idi

1176 Zîkr ü fikri hâzret-i Rezzâk idi
Şanma şüfiler gibi zerrâk idi

1177 Hâk ne kim vireydi eylerdi 'ağâ
Himmeti görende olmazdı gîğâ

1178 Didi bir gün kendüye kim ey fülân
Ey Hâk'uhn yolında cânına kıalan

1179 Niçe bir bu güft ü güy-ı kabz u baş
Niçe bir bu cüst ü cüy-ı kabz u baş

1180 Olmayaydum ben eger ehl-i şürür
Niçün eksileydi cânumdan sürür [G. 54b]

1181 Hâtif-i Ğaybî irişdi sem'ine
Nür virdi cân u gönli şem'ine

1182 Didi itdükçe ile bu irşadı sen
Olımazsın pür-şafâ vü şâd sen [A. 49a]

1183 Kim dilerse halk-ı âlemden güşâd
Ol güşâd olmaz aña olur kesâd

1174 anadan] atadan, A.

1176 şanma şüfiler gibi zerrâk idi] şanma kim ol şüfi zerrâk idi, A.

1177 vireydi] virürse, A. görende] gözinde, G.

1182 itdükçe] itdügünce, G. bu] ile, A.

1184 Hakk'ı bir bil gayrı terk it muṭlaḳā
Tâ muḳayyedden iresin muṭlaḳa

1185 Vaşlı n'eylersin cihāndan faşl yeg
Kim saña her bâbdan bu faşl yeg

Hikāyet (4)

1186 Şāh-ı Ğaznī bir gün itdi bir ğazā
K'itdi birbirine kāfirler 'azā

1187 Şol ḳadar ḳırdı kiçiden uludan
Kim geçilmezdi o yırde ölüden

1188 Hāk ile hūnı muḳammer eyledi
Hūnı āteş hāki micmer eyledi

1189 Nāle idüp derd ile sūrnā gibi
Oldı kāfirde niçe ser pā gibi

1190 Şāh çünkim ol ğazādan el yudı
Geldi vü ḳargāha indi el yudı [G. 55a]

1191 Didi yā Rab sen ḳabūl it bu neberd
Bir neberd oldı ki ḳılmaz bâğa berd

1192 Kāfirūn cānına çok dürlü cezā
Eyledüm sini gerek yā Rab cezā

1193 Bir nidā irdi ki ey Maḳmūd ol
Hoş ğazādur 'āḳıbet maḳmūd ol

1194 Līk kāfir ḳırduĝuñçün müzdini
Bizden isterseñ şayarsañ müzd anı [A. 49b]

1195 Binüm içün olmamışdur ol cihād
Eyleme binüm vişālūme cihād

1188 hāk ile hūnı] hūn-ı hāk ile, A.

1194 ḳırduĝuñçün] ḳırduĝıçün, A. isterseñ] aşarsañ, A.

1195 binüm] bizüm, A.binüm] bizüm, A vişālūme] vişālümüz, A.

- 1196 Hâḡ için kıl kılduḡuñ a'mâle sen
Kılma andan ḡayr çün i'mâl sen

Hikâyet (5)

- 1197 Getürür bir âhû bir âhû-bere
Otlayu çıkduḡça ol âhû bere
- 1198 Yanına düşüp segirdürdi bile
Gördi âhû kim virür başın yile
- 1199 Didi ey naḡl-i 'ömürden tâze şâḡ
Oldı derdüñden derünüm şâḡ şâḡ
- 1200 Nev-bahârum döndi uş dünbâleñe
Âh eger bir seg düşe dünbâleñe [G. 55b]
- 1201 Bir zemân gel ḡüşe dut benden kesil
Olmadın nâ-çâr aramızda kösil
- 1202 Görmesün yanumda hiç bir seg seni
Yoksa doğmaduḡ ider bî-şekk seni
- 1203 Yürür idi bere ḡâfil çerḡden
Yimeyüp tîr-i belâyı çerḡden
- 1204 İttifâkâ irişür ḡükm-i każâ
Bir şehüñ şaydı yiriydi ol feżâ
- 1205 Gördi bir âhû vü bir âhû-bere
Otlayu gelmiş ikisi bir yere
- 1206 'Askerine didi şol âhûları
Avlayubileydüñüz âh oları [A. 50a]
- 1207 Şıçrayup bir kaç dil-âver atların
Şaldılar âhûlar üzre itlerin

1197 getürür] doğurur, G.

1200 döndi] dutd(ı), A. dünbâleñe] dünyâlige, A.

1204 yiriydi] yiriymiş, A.

1207 şıçrayup] şıçradup, A.

- 1208 Yügrüşü her cānibe dermān deyi
Avladılar ol iki der-māndeyi
- 1209 Baqdı āhū gördi çün kızısını
Āh idüp didi n'idem kızı seni
- 1210 Her neden kaçdumsa geldi başuma
Tāze dāğ urduñ yürekde başuma
- 1211 Şaқınurdum saña irmesün ölüm
Başuma uğradı ağlarken ölüm
- 1212 Bir idi evvel ğamum şimdi iki
Baña bu derd ü belālar ne(y)iki [G. 56a]
- 1213 Dünyede ferd olmağ imiş kâ'ide
Bize virilmedi ol ne fā'ide
- 1214 Nūr-ı Hāq'dan ğayra dil virme çekil
Olur ise şüretā şem'-i Çigil
- 1215 Ey 'Aṭā bu 'ālemi bir cümle kıı
Ehline ḥaml eyle Hāqk'a ḥamle kıı

İşāret Be-nuṭk

- 1216 Kim neticedür ğaraz işkālden
Yoksa ne ḥāşıl qurı eşkālden

Bāb-ı 'Āşir Hāqk'a Olmaқdur Yaқın

- 1217 Ey dil olma bir nefes cānānesüz
Cān kıılağın aқ dise cānā ne söz

1210 başuma] yaşuma, G.

1211 A] - G.

1213 kâ'ide] fā'ide, A.

başlık] - G.

1216 neticedür] niçedür, A. ğaraz] arz, G.

Bāb-ı 'Āşir Hāqk'a Olmaқdur Yaқın] Bāb-ı 'Āşir Der-Ḥudā Peyvestenest (Onuncu bölüm Allah'a bağlanma üzerinedir.), G.

- 1218 Yârdan ğayrıyı hâneñden çıkar
Yoksa ğavgâ-yı cihân başa çoğar [A. 50b]
- 1219 Hıbb-ı dünyâ bâl u hâtır eridür
Devlet anuñ kim dil evin arıdur
- 1220 Ol ki bir kez bâğ-ı vaĥdetden gećer
Gülşen-i pür-hâr-ı keşretten gećer
- 1221 Bûy-ı Hâĥ bûy-ı gül-i 'irfânı bil
Râh-ı Hâĥ'da ey gönül 'orf anı bil
- 1222 Kim Süleymân meclisine bu seni
İrgüriser nitekim bu bû seni [G. 56b]
- 1223 Ol ki cānı tālibi yâ hû olur
Viridi yâ men hû anuñ yâ hû olur
- 1224 Hâĥ yolında çün bulardur kâr-ı dîn
Hâĥķı isterseñ buları kâr idin
- 1225 Gel berü hırş u hevâdan vâz geć
Key şaķın işüñ gücün kalmaya geć
- 1226 Ger zamîründe var ise meyl-i hûr
Şöyle bil kim saña itmez meyli hûr
- 1227 Olsa sa'yuñ vaşl-ı ğilmân u kuşûr
Himmet-i 'âlîde eylersin kuşûr

1218 ğayrıyı] ğayrını, A.

1220 keşretten] 'âlemden, G.

1221 râh-ı Hâĥ'da] hâĥ yolında, A.

1222 meclisine] şöĥbetine, A. kim] - G.

1223 yâ men hû: Ey o.

1224 yolında] yolına, A.

- 1228 Kim ki başsa Kevşer ü Tübâ'ya ol
Olmaz mazhar *leküm tûbâ* ya ol
- 1229 Pür-şemerdür bāğ-ı ma'nî vü naḥîl
Bāğbānı kimseye olmaz baḥîl
- 1230 Naḥl-i 'âlemde çü sensin tâze şâḥ
Virse tañ mıdur yimişler tâze şâḥ [A. 51a]
- 1231 Ma'rifetdür ol ter ü tâze yimiş
Olmaz anlar kim bu yimişden yimiş
- 1232 Evvelâ bilmekdür andan işlemek
Bilmez iseñ artıardur işle emek
- 1233 Ne biter bu işlemek söz bilmeden
Yâ 'abes yire yügürüp yilmeden [G. 57a]
- 1234 Himmet it 'ilmün ki 'ayna irişe
Çatrelık maḥv ola 'ayna irişe
- 1235 Kâ'im-i leyl olıgör şâ'im nehâr
Tâ ki yüzün güle mânend-i bahâr
- 1236 Yâr nâz eylesen sen eyle niyâz
Gül-şeker bil elüne şunsa piyâz
- 1237 Râh-ı Hâk'da şol kadar çek zahmeti
Tâ nüzül ide saña Hâk rahmeti
- 1238 Kim senün senligünî maḥv eyleye
Gel berü senligünî maḥv eyle ye
- 1239 Tâ gidesin sen kıla Hâk varlığı
Yoğa tebdil eyleye Hâk varlığı
- 1240 Çün elün varlık şuyından yuyasın
Hâk idüp varlık yazusın yoyasın

1228 *leküm tûbâ*: Ne mutlu sizlere.

1229 baḥîl] naḥîl, G.

1235 kâ'im-i] kâ'imün, A.

1237 râh-ı Hâk'da] ḥâk yolında, A.

- 1241 Bir vücüd ile olursın var sen
Bu cihân ger yoğ ola sen var sen

İşâret Be-Mertebe-i Fenâ

- 1242 Şem'a pervâne ki yanar yağılır
Kaatre varın maḥv idüp deryâ kıılır
- 1243 Nür maḥz olsa bu 'ilmidür bile
Ol daḥı kendüzini eyle bile
- 1244 Āb-ı deryâda çıkar bunca buḥâr
'Ākıbet eyler yine 'azm-i biḥâr [A. 51b, G. 57b]
- 1245 Añlayıbildünse bir kaatre nedür
Daḥı ne der bād u yer saña ne dür ?
- 1246 Zire zâhir kaatredür bātında baḥr
Añla ma'nâ kıılma şüretde baḥar

Hikâyet (1)

- 1247 Çün Kelimî istedi Hâk rü'yetin
Neye ta'lik itdi gör Hâk rü'yetin
- 1248 Her dem isterdi cemâlini göre
Nice gösterür cemâlini kûra
- 1249 Dir idi yâ Rab seni göster baña
Bir nazâr eyleyeyin senden yaña

başlık] - G.

1244 deryâda] deryâdan, A. 'azm-i] ğarm-ı, A.

1245 der bād u yir] kaatre döyer, A.

1246 A] - G.

1247 Kelimi] Müsî, G.

1248 cemâlini] cemâlin bir, A.

1249 G] - A.

- 1250 Eydür idi dâ'imâ açup el âh
Bini mahrûm itme andan yâ İlâh
- 1251 *Len terâni* geldi hazretten cevâb
Hoş cevâbı rûşen ü şâfi çü âb
- 1252 Lâkin istidrâk idüp dir dağa baq
Ya'nî gönüldeki derd ü dağa baq
- 1253 Ger yirinde duragörürsin beni
İledürsin sağ esen cân u teni
- 1254 Çün tecelli eyledi Allâh aña
Nice hâlet irişür Allâh añ a
- 1255 Kim geçüp bilmez olur kendüzini
Unıdur gicesini gündüzini [G. 58a]
- 1256 Bundan evvel ger tamâm olsa fenâ
Ol fenâdan olsa egninde qabâ
- 1257 Dağı evvelden tamâm olaydı kâr
Bu kadar kılmayayidi aña kâr
- 1258 Göremezsın dıstı Mûsâ gibi
Berq ile qalsañ eger Mûsâ gibi
- 1259 Zerre qalmamaq gerekdür vardan
Tâ nazâr eyleye saña var iden [A. 52a]
- 1260 Ey gönül cân bezmine bî-ten yüri
Hoş semâ'a gir idüp ten ten yüri

1250 aydur] ider, G.

1251 *Len terâni*: "Beni göremezsın" anlamında, Allah'ın Hz. Musa'ya, Tur dağındaki hitabı.

1252 dağa] tağa, A

1255 kim geçüp] qaşş olup, A.

1256 G] - A.

1257 G] - A.

1258 bir kıla qalsañ] berq ile qalsañ, A.

- 1261 Mezra'ında boynı her biten eger
 'Âkıbet cânın dağı bî-ten eker

Hikâyet (2)

- 1262 Şeyh-i reh Manşür *ene'l-Hağ* dir imiş
 Ehl-i Hağ dirler anı Hağ dir imiş
- 1263 Kendüzi gitmişdi Hağ idi kalan
 Ol degül idi bu da'vâyı kılan
- 1264 Şehr halkınuñ kimi atardı seng
 Kimi ta'n iderdi key bî-heng ü seng
- 1265 Hağ yolında bunca aqdam eyledün
 Niçün âhir küfre iqdâm eyledün
- 1266 Dir idi ışık ile olan derdnâk
 Kâfirem ger küfrden eylerse bâk [G. 58b]
- 1267 Korkudursañ tiğ-i tiz ü tir ile
 Hâtıra ölüm getürmez yir ile
- 1268 Şol dem oldum koyup mülk-i tahür
 Bu harâb-âbâddan kıldum zühür
- 1269 Tâ ki adum dünyede Manşür idi
 Kulağumda bu şadâ cün şür idi

1261 A] - G.

1262 şeyh-i reh] şeyh de, A.

1263 ene'l-Hağ: "Ben Tanrıyım" anlamında olan söz, Hallac-ı Mansur'un idamına sebep olmuştur. Bu söz tasavvufta "fenafillah makamına ulaştım" anlamında kullanılır.

1263 kendüzi] kendüsi, A. gitmişdi] fânîydi, A

1264 key] ey, A

1265 hağ yolında] rāh-ı Hağ'da, A. aqdam] iqdām, G.

1268 şol] ben o, A.

- 1270 Ol ki kām-ı aṭlas u dībā ola
Ta bu yüze gülici dünyā ola
- 1271 Bencileyin hîç bî-zār ola mı
İşi güci nāle vü zār ola mı [A. 52b]
- 1272 Tā ki ben bu başımı terk eyledüm
Tāc-ı 'ışka 'ālemi terk eyledüm
- 1273 Geç dilā bu dārdan Maṣūrveş
Himmeti a'la kııl ol Maṣūra eş

Hikāyet (3)

- 1274 Bir gice Ḥallāc'ı düşde gördiler
Ol düşi 'āşıqlara degürdiler
- 1275 Başı kesilmiş içinde cāmı var
Nüş ider ser kāsesinde cāmvar
- 1276 Didiler başuñı niçün keddiler
Saña beñzer kim kaşıyup küsdiler
- 1277 Didi ol sulṭān nīgū nāmumuz
Kim feleklere çıķardı āhumuz [G. 59a]
- 1278 Bî-ser olana şunarmış cāmını
Biz daḥı keddük idindük cām anı
- 1279 Cām-ı ma'nî(y)i ol er kim nüş ider
Zehr ise cān virmek anı nüş ider
- 1280 Resmini bozar yoğ ider ismi de
Şol elif gibi ki ola bismi de

1270 kām-ı] gāhî, A. ta] ya, A. bu yüze] buyura, G.

1272 'ışka] 'ışksa, A.

1273 A] - G.

başlık] - A.

1277 āhumuz] bāmumuz, A. nīgū] nîk, G.

1280 ola] olur, A. bismi de] cismi de, G.

- 1281 Sini her ismüñ gönül bir destere
‘Âkıbet başın keser çün dest ire

Hikâyet (4)

- 1282 Var imiş bir baħr ber-ter Kâf’dan
Mevci anuñ ħarf-i ħâ vü kâfdan [A. 53a]
- 1283 Adı hem Deryâ-yı Bî-Pâyân imiş
Câyı bî-destân u bî-pâyân imiş
- 1284 Dem-be-dem olduħça âbı mevc-ħîz
Dimez imiş çerħe ednâ mevc-i ħîz
- 1285 Ol deñizden kime irse câzibât
Añlamaz gird-âb-ı ħuşk u ħâdişât
- 1286 Sâlik ol baħre irişicek yaħın
Sırrı dirmiş cânı bu şuya yaħın
- 1287 Bir nidâ irür imiş geħ vehmden
Kim murâdına irişmez vehm iden
- 1288 Çıkmaz imiş içine giren daħı
Geh dönermiş aña giren daħı
- 1289 Kim nemekdâna düşen olur nemek
Nitekim ‘ârifde nür olur yemek [G. 59b]

1281 A] - G.

Başlık: ħikâyet] temşil, A.

1282 ber-ter] yüce, A.

1283 adı hem] adı da, A.

1286 sâlik ol baħre irişicek yaħın] çünkü sâlik irse ol baħre yaħın, A.

1288 geh] aña, A.

Tenbîh Be-Fenâ fillâh

- 1290 Şalsa varlık şüretini şuya buz
Kimse hakkında diyemez ağ u boz
- 1291 Varlığına çün ura ura demür
Oddan gayrı görünmez biñ dem ur
- 1292 Sen de cismüñ 'ışk ile dil ur oda
Hâliş it altını misden ur oda

Mev'ize-i Hân-ı Şafâ

- 1293 Ey bürâzer dost şâni'dür hemîn
Ansuz olan 'ömr zâyi'dür hemîn
- 1294 Hâyf ola ol 'ömre kim bir yârsuz
Geçe bu 'âlemde kâr u bârsuz [A. 53b]
- 1295 Dostı kesb eyleyecek yerdesin
Dideden götür bu gaflet perdesin
- 1296 Gel berü aç göziñi var ise bak
Şol bir âhüdan al ey miskîn sebağ
- 1297 Güşvâr olsun saña bu mâ-cerâ
Kim iderken deşt ü şahrâda çerâ
- 1298 Ğayr-ı cinsin görse şol resme yiler
Bağrı kan dolınca yügürür yeler

başlık] - G.

1290 kimse] gelse, A.

1291 çün ura ura] bir oda ura, A.

1292 A] - G.

Mev'ize-i Hân-ı Şafâ] Naşihat ü Temsil, A.

1293 bürâzer] birâder, A.

1295 dideden götür] gel götür gözden, G.

1296 gel berü aç] aç başiret G.

1298 gayr-ı cinsin] 'aziz-i hüzn, A.

- 1299 Cinsine irince ārām idemez
Kimseler yiñüp anı rām idemez
- 1300 Cins idinme nefsi çirkin gider
Ol muşaffā nefis çirkîn gider [G. 60a]
- 1301 Rāh-ı şer'-i Aḥmed-i Muḥtār bil
Ehl-i Ḥaḫḫ'ıñ bu durur muḥtārı bil
- 1302 Ḥaḫḫı isterseñ cihānda Ḥaḫ budur
Ḥaḫḫ'a bundan toğrı yol yoḫ ḫaḫ budur
- 1303 Ol ki her neyi dilerseñ bol virür
Kāfire dutsağ olana yol virür
- 1304 Murğ-ı cān ḫākī ḫafesden uçmadın
Cām-ı sākī-i ecelden içmedin
- 1305 Nitekim meh-tāb yoğ ider bezi
Umaruz ḫurtara birlikden bizi
- 1306 'Ayn benlikden göñül gel el yu
Gidicek tā ideler yād el eyü [A. 54a]

**Va'z u Naşihat Be-Nefs-i Ḥod ve İsti'ānet
Der-ḫāst Kerden**

- 1307 Niçeye dek ey 'Aḫā bu ḫıl ü ḫāl
Ḥāl iste kim olasın nık-fāl
- 1308 Kātibī'nüñ şehri Nişābürsa
Melce'-i 'Aḫḫār gibi nürsa

1300 nefis] nefisini, G. nefis] nefis-i, G.

1302 Ḥaḫḫı] Ḥaḫ, A.

1305 birlikten] bizlikten, A.

1306 A.] - G.

Va'z u Naşihat Be-Nefs-i Ḥod ve İsti'ānet Der-ḫāst Kerden] Der-Ḥātime-i Kitāb u Yārī-ḫāsten Ez-'azizān (Kitabın sonu ve dostlardan yardım isteme hakkındadır.), G.

1307 nık-fāl] nık-ḫāl, A.

- 1309 Sen Yesev'den Şeyh Aḥmed pürısın
Ma'nî yüzinden o şemsün nürısın
- 1310 Şüretâ ḥāk-i reh-i Üsküb'sin
Ma'denısın sen zer-i üskübısın (?)
- 1311 Resmini ḥaddüm degül ta'rif idem
Gün gibi rüşen nice ta'rif idem [G. 60b]
- 1312 Her sözüñi nisbet it ol merde sen
Dirilüp tā olmayasın mürde sen
- 1313 Çün o deryādan ola saña ğidā
Pes mu'înüñdür ḥaḳīḳat mā-'adā
- 1314 Ya'nî şol erbāb-ı dil kim geçdiler
Cümle bu dār-ı fenādan göçdiler
- 1315 Evvelā baḥr-ı saḥun 'Aṭṭār'dur
İṭrı birle niçeler 'aṭṭārdur
- 1316 Baḥr-ı şānî ḥāzret-i Mevlā-yı Rüm
Ḳul ol tā olasın mevlā-yı Rüm
- 1317 Şālişi Ḥāce Şenāyī anlaruñ
Gerçi bunlardan geçüpdür anlar öñ
- 1318 Rābī'idür Şeyh Sa'di ḥāzreti
Kim ğazel bāğına virdi ḥuzreti
- 1319 Ḥāmisi Ḥāce Nizāmī Gence'dür
Kim pür itdi nazm ile beş gence dür [A. 55b]
- 1320 Sādisi mīr-i süḥan Ḥusrev durur
Kim ma'ānī mülkine ḥusrev durur

1309 Yesev'den] Yese'den, A. yüzinden] yüzinden, A.

1310 şüretâ] gerçi, A. reh-i] ḥıṭṭa-i, A. ma'dinısın] ma'denısın, A. sen] - G. gibi] - A.

1311 ta'rif] tavşif, A.

1316 ḳul ol] ḳul ol, G.

1317 bunlardan] anlardan, A. anlar] bunlar, A.

G.'de 1319. ve 1320. beyitlerin ikinci mısralarının yerleri değişik.

- 1321 Baħr-ı sâbi' Hâzret-i Câmî durur
Mest iden cānı bunuñ cāmı durur
- 1322 Yâ İlâhî ne ola binüm bilüm
Kim hevâlarda geçer ayum yılım
- 1323 Geçmedi daħı hevâlardan dilüm
Geçdi tîr-i çerħ idüp dilüm delim
- 1324 Hâyetüñ baħrındadır cān merkebi
Leng ü lüng üftâdedür ten merkebi [G. 61a]
- 1325 İşbu yidi baħr yüzi şuyına
Bizi ilķâ it bularuñ şuyına
- 1326 Daħı şunlaruñ ħaķıyçün k'anları
Eyledüñ 'ilm ile gevher kânları
- 1327 Oluban her biri bir ulu deñiz
İşbu sâhilde yürürler dipdiñiz
- 1328 Şer' ile tezyîn idüp zâhirlerin
Eyledüñ dünyâ vü dîn tâhirlerin
- 1329 Hem 'ibâdât-ı ħaķîķiyle olar
Ĥabl-ı 'ışķa rişte-i cānı ular
- 1330 Demlerin ħaşr eylemişlerdür buña
Tâ cihânda bulınanlar bir buña
- 1331 Hâzretüñde ħürmetiyçün bunlaruñ
Elini dut düşmişüz biz bunlaruñ
- 1332 Zâhirüm dîbâyı şer' ile beze
Âħir it dünyâyı şer' ile bize [A. 56a]

1322 bilüm] yolum, A.

1323 A] - G.

1329 hem] kim, A.

1330 cihânda bulınanlar] bulınalar cihânda, A.

1331 düşmişüz] düşimez, G.

1332 dîbâyı] dünyâ-yı, A. dünyâyı şer' ile] şer' ile dünyâyı, A.

- 1333 Eyleme şer'ünden ayru bir nefes
Şer' ile hatm it qalınca bir nefes
- 1334 Dahı İslâm-ı haqîkî şemmini
Vir ki zâ'il ide nefsum semmini
- 1335 Ya'nî şol yoqlıq şarâbından dadır
Kim iki 'âlem şafâsı andadur
- 1336 Dahı birligün haqiyçün ber-devâm
Eyleyevüz k'andadur binüm devâm
- 1337 Qıl maqâm ehli bu hâl ile qoma
Qânî' itme bir denizden bir quma
- 1338 *Hâl çün cilvest zi-ân zîbâ 'arûs*
V'ân maqâm ân halvet âmed bâ-'arûs
- 1339 *Cilve bîned şâh u gayr-ı şâh nîz*
Vakt-i halvet nîst cüz-şâh-ı 'azîz [G. 61b]

Der-Hâtimet ve Zîkr-i Şu'arâ-yı Mâzî

- 1340 Ne diyelüm derd çoqdur söz uzun
Ey gönül söyleyelüm azın uzun
- 1341 İş tamâm olmaz beyân u qavl ile
Nazm u taşnîf ü uşul u qavl ile

1333 qalınca] qalbince, A.

1335 iki] anı, A.

1336 A] - G.

1337 A] - G.

1338 A] - G.

1338 Madem ki hâl, o güzel gelinin cilvesi (yüz görümlüğü), (o halde) o halvet makamı gelinle geldi.

1339 A] - G.

1339 Şah ve şahtan başkası da tecelliyi gördü. Halvet vakti aziz şahtan başkası değildi
Der-Hâtimet ve Zîkr-i Şu'arâ-i Mâzî] Der-zîkr-i Şive-i Selef, G.

1340 azın uzun] az u uzun, A.

Der-Zıkr-i Şu'arâ-yı 'Acem

- 1342 Şöyle farz eyle ki olduñ 'Unşurî
 orsın āhir çār āk-ı 'unşurı
- 1343 Farz idelüm 'ālemüñ hākānısın
 'Ākıbet hāk içre çün Hākānısın
- 1344 Olsa tācuñ çerh-i mihr-i enverî
 Tahtuñ āhir tahtadur çün Enverî [A. 56b]
- 1345 Zer idüp yüz kez giyersenē ezraqî
 Çerh ider āhir seni çün Ezraqî
- 1346 Olur iseñ eşref-i çerh-ı eşir
 Menzilüñ hāk olısar mişl-i Eşir
- 1347 Niçe bir nazm-ı Daıı idesin
 Yā niçe fikr-i daıı idesin
- 1348 Yā niçe efkār-i sım ü 'ascedî
 Bir taşavvur it ki n'oldı 'Ascedî
- 1349 Biñ kezin um um diseñ umrî gibi
 N'ideyin diseñ gerek umrî gibi [G. 62a]
- 1350 Ey niçe şirîn-sühan tütî gibi
 Hāke habs olmuş durur tütî gibi
- 1351 Olur ise nazm-ı hūbuñ 'ayn-ı luf
 ahr idüp āhir saña ılmaya luf
- 1352 Ger kelām ile Emāmî olasın
 Yā cihān halkı imāmı olasın
- 1353 Şoñ ucı mişl-i Nizārî olasın
 'Ālemüñ zerd ü nizārı olasın
- 1354 Ger hayāl ile olup Hāce Kemāl
 Bulasın inşā vü nazm ile kemāl

başlık] - G.

1343 çün] hūn, A.

1344 tahtuñ] tahtınuñ, A.

- 1355 Nazm-ı pākūñ ola cārī çün 'İmād
Beyt-i 'ömrün āhır olur bî-'imād [A. 57a]
- 1356 Sözde yüz nāzüklik eyle çün Ḥasan
Saña sūd itmez velī ḥulq-ı ḥasen
- 1357 Biñ kezin Ḥācū gibi ol naḥl-bend
'Āḳıbet geçer saña bu naḥl bend
- 1358 Sözde sa'y itme 'Atıķı olmağa
Himmet it Ḥaḳḳ'ūñ 'atıķı olmağa
- 1359 Ḳanda gitdi n'oldı Firdevsī ḳanı
Ol sözi 'uṣṣāḳ-ı firdevsī ḳanı
- 1360 Her sözi bir feyz-i rūḥānī imiş
Şad hezārān feyz-i rūḥ ānī imiş [G. 62b]
- 1361 Ḳanı Selmān [u] Süleymān-ı sūḥan
Eyledi nazmuñ Süleymānı sūḥan
- 1362 Yā ḳanı Ḳaṭrānı vü ḳanı zaḥīr
Ḥaḳ'dan artuḳ buldılar mı hiç zaḥīr
- 1363 İsfereḅḅi yā Nazīri ḳandadur
Dünyede mişl ü nazīri ḳandadur
- 1364 Ḳanı ḥāce 'İşmet ü ḳanı Ğıyās
Yā ğıyāse'l-müstāḅīşin e'l-ġıyās
- 1365 Ḳanı Ḥāce Ḥāfız u Nāşır ḳanı
Ḥaḳ'dan artuḳ ḥāfız u nāşır ḳanı

1355 ola] olsa, A. olur] ḳalur, A.

1360 feyz-i] - A.

1362 buldılar mı hiç] bulmadılar bir, G.

1363 A] - G.

1364 Ey yardım dileyenlerin yardımcısı. Medet.

1365 G'de 1366. beytin yeri deġişik. 1364'ten önce geliyor.

- 1366 Yâ Nevâyî kıandadır Luţfi kıanı
Ne nevâsı kıaldı ne luţfi kıanı
- 1367 Bu degül ancak 'Acem fâzılları
Bir niçe bunca ola fâzılları
- 1368 Cümlesini nakl idersek söz uzar
Râst gelmez işbu yazıya bozar
- 1369 Diyelüm Rümîlerüñ de ba'zısın
Ey 'Aṭâ sen de o külden ba'zısın

Der-Zıkr-i Şu'arâ-yı Rüm

- 1370 Kıanı ol mülk-i belâ Sultân Cem
Pençesinde mür idi şîr-i ecem [A. 57b]
- 1371 Kıanı Paşa kim emîr-i nazm idi
Olsa lâyıkdur Emîr-i Nazm adı
- 1372 Âşaf-ı devrân kıanı kim 'Adnî'dür
Luţfına lâyıķ Bihîşt-i 'Adn'dür [G. 63a]
- 1373 Kıanı Mevlânâ 'İzârî oldu ħâķ
Tâze gül gibi 'izârı oldu ħâķ
- 1374 Kıanı ħikmet kânı Hâce Aħmedî
Ĥayr ile yâd it severseñ Aħmed'i
- 1375 Yâ feşâĥat ma'deni kim Şeyĥi'dür
Rüm'da erbâb-ı nazmuñ şeyĥidür
- 1376 Yâ Nizâmî kim ferîd-i 'aşrdı
Pişesi ĥamr-ı ma'ârif-i 'aşrdı

1366 nevâsı] nevâyî, G.

1368 yazıya bozar] bâziye uzar, G.

1369 o külden] olardan, G.

başlık] - G.

1376 'aşr] 'aşrı, G.

- 1377 Yâ 'Aţâyî kim vaḥîd-i Rûm idi
Fenn-i şî'r ile Vaḥîdî Rûm idi
- 1378 Qanı Mehdî n'oldı 'Ulvî qandadır
Ol felekden qadri 'ulvî qandadır
- 1379 Qanı ol mîr-i yegâne Kâsımî
Oldı şan luţf u ḥalkuñ kâsımî
- 1380 Çakerî Beg qanı Şâmî qandadır
Hiç belürmez şubḥ u şâmı qandadır
- 1381 Qanı Şâfi vü Şafi qanı Ḥafi
Oldılar cümle yir altında ḥafi
- 1382 Ol ziyâ-yı şems-i Ḥaḳ Ḥamdî qanı
Ḥaḳk'a dâ'im eyleyen ḥamdı qanı
- 1383 Qanı Şemsî ya Hilâlî qandadır
Gün yüzi qaşî hilâlî qandadır [A. 58a]
- 1384 Qanı Necmî n'oldı yâ Kuţbî qanı
Ol fazîlet çerḥinüñ kuţbî qanı [G. 63b]
- 1385 Qanda gitmişdür ya qanı Şahidî
Mülk-i ma'nide o da bir şâh idi
- 1386 Şeyḥ-i erbâb-i şafâ Şem'î qanı
Bezm-i ihvân-ı vefâ şem'î qanı
- 1387 Yâ şehîd-i Ḥaḳ Muḥibbî qandadır
Cümle şahidler muḥibbi qandadır
- 1388 Yâ Kemâl ile Nihânî qandadır
Kim kemâl ile dizerler qandadır

1377 ile] içre, A.

1378 felekden] maqâm u, A.

1380 belürmez] bilinmez, G.

1381 vü Şafi] Vaşfi, A.

1384 A] - G.

1388 A] - G.

- 1389 Yâ Necâtî Hüsrev-i şîrîn-kelâm
N'oldı hatm itdi ma'ânî vü kelâm
- 1390 Yâ xanı fazl ehl-i pür-cüd u 'aṭâ
Rûhına Hâḫ ide biñ raḫmet 'Aṭâ
- 1391 Câmî'î 'ilm ü kemâlât idi ol
Sen de dil aña du'â-güyende ol
- 1392 Xanı bunca ehl-i diller n'oldılar
Cümle dâr-ı ḫulda rıḫlet buldılar
- 1393 Şanasın bir bülbül idi her biri
Dar olup bu bâğ-ı fânide yiri
- 1394 Xaṭ' idüp kayd u ta'alluḫ bağıını
Girdiler öğmege cennet bâğıını
- 1395 Gerçi bu gülşende çok nesne biter
Bâkî ḫalmaz hiç biri âḫir yiter
- 1396 Bu çemende niçe güller açılır
Cümlesi bergini direr açılır [A. 58b]
- 1397 Bir niçe gün güler oynar şalınur
Añsuzın bir yire dahı şalınur
- 1398 Şoñ ucı her ḫâr ḫâk olur gül âb
ḫâk olan yiter ḫalır gülden gül-âb
- 1399 Şüretâ gerçi ne ol ne bu ḫalır
Ol yiter ma'nide bundan bû ḫalır [G. 64a]
- 1400 Bir eşerdür saña ol bû didügüm
Nik fehm eyle benüm bu didügüm

1389 A] - G.

1390 A] - G.

1390 ide biñ] idicek, G.

1391 A] - G.

1393 dar] var, A.

- 1401 Ger zemānı zūd ola ger dirdür
Bir eşer koyan cihānda dirdür
- 1402 Ol eşer durduçça durur dünyede
Gerçi kim ahirle qalmaz dünyede
- 1403 Anuñ içündür şovuk bu cāmekān
Yir ışıdınca olur ancaq mekān
- 1404 Birisi daħı irişür yirine
Ĥayfā kim bāķi degül hiç birine
- 1405 Hiç bāķi yokdur *illā-vech-i hū*
Küllü şey'un hālikun illā vechebū

Der-‘Özr-Ĥāsten Be-noqşān-Güyende

- 1406 Ehl-i dillerden temennā iderüz
Ĥātıra gelen temennāyı derüz
- 1407 Bu kitābuñ ‘aybına qalmayalar
‘Ayn-ı ‘ayb ile nazār kılmayalar
- 1408 Luţf idüp itmām ideler eksügin
Bilürin başdan ayağa eksügin [A. 59a]
- 1409 Ĥüsn-i ĥulķı ideler cāna siper
Oldı çün tārīĥ “mir’āt-ı siyer” [G. 64b]
- 1410 Bir du‘ā-yı ĥayr ile yād ideler
Rūĥumuz mülkini ābād ideler

1405a-b Allah’tan başka her şey yok olacaktır.

1405b Hiç kimse ebedî değildir; ancak Allah ebedidir.

1405 *şey’un] şey’in, G.*

Der-‘Özr-Ĥāsten Be-noqşān-Güyende] Der-Tārīĥ-i Kitāb u İltimās-ı Du‘ā, G.

1408 idüp] ile, A.

- 1411 Hâliyâ biz diyelüm bir du'â
Min-cenâbinhū mucībū men-de'â
- 1412 Her kim işbu genc-i nazmı hatm ide
 Üstine dâl-i du'âdan hatm ide
- 1413 Hağ anı imân ile hatm eylesün
 Kendü mührin cânına hatm eylesün

1411b Bütün duaları kabul eden tarafından.

1411 *Min-cenâbinhū mucībū men-de'â* : kim onu çağırırsa, o davete icabet eder.

VII. DİZİN (Özel Adlar)

A

‘Acem (A.) İranlılar

‘A. 176, 295, 1367

‘Adn (A.ö.a.) Adn cenneti

‘A. (Cennet-i ‘Adn) 621

‘A. -dür 1372

‘Adnî (A.) Adnî, Adnî Mahmut Paşa. Sırbistan

d.?-? ö.1474-878

‘A. -dür 1372

Ahmed (A.ö.a.) özel ad

A. (Ahmed Yesevî) 1309

A. -ı (Hz. Muhammet) 1374

A. -i Muhtâr (Hz. Muhammet) 1150, 1301

Ahmedî (A.ö.a.) Ahmedî Germiyan (Kütahya)

d.?-? ö.1421 ?-824 ?

A. 1374

‘Alî (A.ö.a.) İbn-i Sina

‘A. Sînâ 1124

Allâh

A. 1255, 2155

A. -a 1162

‘Āmir (A.ö.a.) İbn-i Āmir

‘Ā. (ibn-i) 1090

‘Amr (A.ö.a.) Amr

‘A. 948

‘A. -da 949

‘Ankâ (A.) zümrüdüanka kuşu

‘a. 462

‘a. it- 56, 579

‘a. kıl 814

ÜSKÜPLÜ ATÂ

Ascedî (F.ö.a.) özel ad

a. 1348

‘**Aṭā** (A.ö.a.) Üsküplü Atâ

‘A. 40, 94, 383, 433, 1215, 1307, 1369, 1390

‘**Aṭāyî** (A.ö.a.) Atayî, İvaz Paşazade Edirne

d.?-? ö.1437-841

‘A. 1377

‘**Atikî** (A.ö.a.) Atikî

‘A 1358

‘**Aṭṭār** (A.ö.a.) Meşhur mutasavvıf (Feridüddin)

‘A. 1308

‘A. -dur 1315

Ayaz (ö.a.) Gazneli Mahmud’un kölesi

A. -idi 143

B

Bağdāt (A.) Bağdat şehri

a. 551

Bahāeddīn (A.ö.a.) Hoca Bahaeddin Nakşibendî

B. -ün 1143

Bāḥter (F.) Horasan ve civarı

b. (m.-i bāḥter) 1058

Bārî (F.) Allah

b. dür 1027

Bedr (A. ö.a.) Bedir Savaşı

(Ceng-i) B. 1150

B. -de 57

Belḥ (F.ö.a.) Belh şehri

B. -idi 843

Bişr (A.) Bişr-i Hāfi

B. 656

B. -e 649

B. i Hāfi 639, 652

B. -ün 655

Bū ‘Alî Sīna (A.ö.a.) İbn-i Sīnā

b. (ḥükm-i B.) 1124

Buḥārî (A.ö.a.) Nakşî şeyhi

B. 1146

Burâk (A.) Hz. Muhammed'in Miraç'ta bindiği binek

B. 72

Büزرüchmîhr (F.) İran padişahı Nuşirvan'ın tedbiri ile meşhur veziri

B. -i pâk-dil 1082

C

Câmi' (A.ö.a.) İranlı ünlü mutasavvıf, Mollâ Câmi

C. durur (Ḥazret-i C.) 1321

Cebre'îl (A.ö.a.) Cebrail

c. 1157

Celîl (A.) büyük, ulu Allah

c. 1163

Cem (A.ö.a.) Sultan Cem

c. (Sultân C.) 1370

Cibrîl (A.ö.a.) Cebrail

C. 1169

Ç

Çâkerî (F.) Çâkerî Bey ?

d.?-? ö.1495'ten sonra-900'den sonra

Ç. Beg 1380

Çigîl (F.ö.a.) Türkistan'da bir şehir adı.

ç. (şem'-i Ç.) 1214

Çîn (y. A.) Çin ülkesi

Ç. 328

Ç. -ün 836

Ç. -de (mülk-i Ç.) 326

Ç. -den 834

D

Daḳîkî (A.) Şair adı

d. (naẓm-ı d.) 1347

ÜSKÜPLÜ ATÂ

Deh-Bâb (F. A.) Kâtibî'nin *Tecnisât* adlı eseri

D. 277

Der-bend (F.) boğaz, dar geçit, Derbent ülkesi

d. -e (Hıttâ-i d.) 749

Derî (F.) Farsça

D. 159

Dūzah (F.) Cehennem

d. -ı 780

Dūzahî (F.) Cehennemlik, cehenneme mensup

d. 780

E

Ehad (A.) Allah

E. 82

e. yu- 1190, 1190, 1306

Emâmî (A.ö.a.) Emâmî adlı şair

E. 1352

Ene'l-Hak "Ben Tanrırım" anlamında, Hallac-ı Mansur'un söylediği bir söz

E. 1262

Enverî (A.ö.a.) Şair adı

e.î 1344

Esed (A.ö.a.) Esed

E. 434

Ezrâkî (A.ö.a.) şair adı

e. -î 1345

F

Fahr (A.) övünme, şeref

f. -ı enbiyâ (Hz. Muhammed) 46

Fârisî (A.) Farsça, Acemce

F. 178

Fârûk (A.) Hz. Ömer; haklıyı haksızdan ayıran

F. -dur (Hâzret-i F.) 89

f. -dur 89

Ferruh-baht (F.ö.a.) Ferruh-baht (erkek adı)

F. 608

Fir'avn (A.) Hz. Musa ile mücadele eden Mısır hükümdarı

F. -1 501

Firdevs (A.) cennet

f. -i ('uşşâk-ı f.) 1359

Firdevsî (F.ö.a.) "Şehname" yazarı Firdevsî

F. 1359

G

Ġalib (A.) Hz. Muhammet'in 10. göbekten biri

ğ. -ün 55 (mecmû'-ı âl-i Ġalib) 55

Ġani (A.) Allah

Ġ 574

Ġâr (A.) Mağara

ğ. (yâr-ı Ġ. [Hz. Ebubekir] 1160

Gâveveş (F.ö.a.) Dahhak'ın zulmüne karşı halkı ayaklandıran meşhur demirci

G. 986

Ġaybî (A.ö.a.) bk. Hâtif-i Gaybî

Ġ. 1181

Ġaznî (A.) Gazneli bk. Şâh-ı Ġaznî

Ġ (şâh-ı Ġ.) 1186

Gence (F.ö.a.) bk. Nizâmî Gence

G. 1319

Ġıyâş (A.ö.a.) Gıyâş

Ġ. 1364

Ġıyâşe'l-müstağisîne'l-ğıyâş (A.i.) yardım dileyenlerin yardımcısı

ğ. 1364

Ġitî-nümâ (F.) İskender'in cihânı gösteren aynası

G. 1069

H

Habeş (A.y. A.) Habeşistan

H -den 772

Hâcû (F.) (Hâcû-yı Kirmânî).

H. 1357

Hâfız (A.ö.a.) İranlı şair Hafız

H. (Hâce H) 1365

Hafi (A.ö.a.) Şair Hafi

H. 1381

Hâfi (A.ö.a.) (bk. **Bişr-i Hafi**)

H. 639, 652

Hak (**Hakk**) (A.) Allah, Hak

H. 49, 70, 80, 87, 472, 473, 474, 478, 501, 501, 531, 606, 623, 639, 660, 660, 663, 672, 674, 716, 786, 786, 881, 960, 960, 998, 998, 1014, 1014, 290, 1146, 1166, 1170, 1172, 1177, 1221, 1224, 1237, 1239, 1239, 1247, 1247, 1262, 1262, 1265, 1302, 1382, 1387, 1390, 1413

H. -a 201, 287, 490, 568, 657, 782, 970, 970, 984, 1156, 1215, 1302, 1382

H. -da 711, 1221, 1237

H -dan 445, 672, 861, 1149, 1214, 1362, 1365

H. -ı (gen.) 78, 92, 1134, 1160, 1224, 1302

H. için 87

H. idi 1263

H. ile 1164

H. -uñ 74, 625, 663, 1160, 1178

Hak bir bil- Allah'ı bir bilmek.

H. 1184

Hakânî (ö.a.) Şair adı

h. isin 1343

Hâlikâ (A.) Ey, Hâlik, ey Yaradan!

H. 32

Halîl (A.) (bk. **İbrâhîm Halîl**)

H. 1163

Hallâc (A.ö.a.) Hallâc-ı Mansûr (öl. 262)

H -ı 1274

Halvetî (A.) Halvetiye tarikatinden olan kimse

h. 892

Hamdî (A.ö.a.) Hamdî

H. 1382

- Ḥamza** (A.) Uhud Savaşı'nda şehit olan Hz. Hamza
H. 1151
- Ḥannân** (A.) çok acıyan (Allah)
H. -a 58
- Ḥasan** (A.) Şair adı.
h. 1356
- Ḥazret** (A.) saygı unvanı; huzur, makam; yeşillik
Ḥ -i Mevlâ-yı Rum (Mevlâna) 1316
Ḥ -i Rezzâk 1176
Ḥ. -i Câmî (Mollâ Câmî) 1321
Ḥ. -i Fârûk (Hz. Ömer) 89
- Ḥıtâ** (A.ö.a.) Kuzey Çin. 328, 329).
h. -dan 847, 345
- Ḥızır** (A.ö.a.) Hızır aleyhisselâm. 239
- Hilâlî** (A.ö.a.) Hilâlî
H. 1383
- Hind** (A.ö.a.) Hint, Hindistan
F. 888
H. -e 136
- Hindî** (A.ö.a.) Hintli
H. 888
- Ḥoten** (F.ö.a.) Hoten şehri
Ḥ. 688
Ḥ. -den 687
- Ḥudâ** (F.ö.a.) Allah
Ḥ. 65, 286, 305, 559
Ḥ. -yı mümkinât 5
- Ḥusrev** (F.) Eserlerini Farsça yazmış Türk şair ve edibi
Ḥ. durur 1320
Ḥ. -i şîrîn-kelâm 1389

İ

- İblis** (A.) şeytan
i. -i âdem-rüy 1137
- İbn-i 'Âmir** (A.ö.a.) İbn-i Āmir
1090

İbrâhîm Hâlîl Hz. İbrahim

İ. 1163

İlâh (A.) Allah, Tanrı

İ. 1250

İlâhî (A.) Allah'ım!, Allah ile ilgili

İ. 48, 1127, 1144, 1144, 1322

İ. -dür 1126

İmâm (A.) İmam-ı Gazalî

İ. 1129

İ. -uñ 1133

İrân (F.) İran

İ. 526

İ. (şeh-i İ.) 529

İrân-şâh (F.) İran şahı

İ. 526

İrem (A. ö.a.) İrem bahçesi

İ. (bâğ-ı İ.) 984

İsferengî: Seyfeddin-i İsferengî (İsfereng, Semarkant'ta bir yer adı; Seyfeddin-i İsferengî'nin doğum yeri.)

E. 1363

İsfendiyâr (F.ö.a.) İsfendiyar

İ. -ı rüy-ten 816

İskender (ö.a.) Makedonya kralı İskender

İ. 240

İ. -e 120, 755

İslâm (A.) İslâm

İ. 1145

İ. -a 622

İ. -ı hâkîkî 1334

İslâmbol İstanbul

i. 1145

İsmâ'îl (A.) Hz. İsmail

İ. 1165

İ. -ini 1165

İşmet (A.ö.a.) Hoca İsmet

İ. (Hâce-i İ.) 1364

İzârî (A.ö.a.) Mevlânâ İzârî (ö.28 Mayıs 1496-15 Ramazan 901)

İ. 1373

K

Ka'be (A.ö.a.) Kâbe

K. nüñ 1163

K. -de 217

K. -i maşsüd 182

Ķâbe Ķavseyñ (A.) iki yay boyu (mec. Hz. Muhammed'in Allah'a yaklaşması)

Ķ. 73

Ķadr (A.ö.a.) Kadir Gecesi

k. 70

Ķâf (A.ö.a.) Kaf dağı

k. -ı Ķuds (sî-murg-ı Ķ) 53, 53

k. -dan 1282

Ķânün u Şifa (A.ö.a.) İbn-i Sina'nın bir eseri

K. 1125

Ķâr-sâz (F.) üreten, yaratan (mec. Allah)

k. 2

Ķâsımî (A.ö.a.) Kasımî

K. 1379

Ķâtibî (A.ö.a.) Tecnisât yazarı Ķâtibî

K. 168, 277

K. -nüñ 1308

Kelîm (A.) H. Musa

k. 1247

Kemâl (A.ö.a.) Hoca Kemal

K. (Ķâce K.) 1354, 1388

Kerîm (A.) Allah

K. 439

Kevşer (A.ö.a.) Cennette bir suyun adı

K. 1228

Ķişmîr (ö.a.) Keşmir

K. de 384

Ķuds (A.) Kudüs şehri, kutsallık, mübareklik

ÜSKÜPLÜ ATÂ

ķ. -sin 53, 53

Ķumrî (A.ö.a.) Sirâc-ı Kumrî

Ķ. 1349

Ķur'an (A.) Kur'an

Ķ. 616

L

Leylî (A.) leylâ, sevgili

l. 1091

LuĶfi (A.ö.a.) Lutfî

L. 1366

M

MâĶin (A.ö.a.) Ķin'in güney kısmı

M. 328

MaĶmüd (A.ö.a.) Gazneli Mahmut

M.143, 1193

Manşür (A.ö.a.) Hallac-ı Mansur

M. 1262

M. -a 1273

M. -idi 1269

M. -veş 1273

Ma'ruf (A.) Ma'ruf adlı mutasavvıf

m. adı 667

Mecnün (A.ö.a.) Kays

M. -ı 246

Mehdî (A.ö.a.) Mehdî

M. 1378

Merve (A.ö.a.) Mekke'de bir dağ adı.

M. 182

Mesihâ (A.ö.a.) Hz. İsa

M. 242

Mevlâ (A.) efendi, sahip

m. -yı Rüm 1316, 1316

Mevlânâ (A.ö.a.) Mevlânâ İzarî

- M. 'Îzârî 1373
Mısr (A.) Mısır şehri, şehir, ülke
 M. 361, 421
 M. -a 957
 m. -ı (m.-ı cihân) 533
Muhibbî (A.ö.a.) Kanunî Sultan Süleyman Trabzon
 d.1494-900 ö.1566-974
 M. 1387
Müsâ (A.) Hz. Musa (bk. Müsî)
 M. 1258, 1258
Muṣṭafâ (A.ö.a.) Hz. Muhammed
 M. -ya 1018

N

- Naḳṣ-bend** (A.F.) Nakşilik
 n. 1105
Nâsır (A.ö.a.) Nâsır
 N. 1365
Naşir (A.) yardım eden, Allah
 N. 1159
Naẓîrî
 n. -î 1363
Necâtî
 N. 1389
Necmî
 N. 1384
Nemrûd (A.ö.a.) Babil Hükümdarı
 N. 502
Nevâî (F.ö.a.) Ali Şîr Nevaî
 N. 1366
Nihânî
 n. 1388
Nim-rûz (F.ö.a.) Eski İran'da bir şehir adı
 N. 117
Niṣâbur (F.ö.a.) Nişabur şehri
 N. -ısa 1308

ÜSKÜPLÜ ATÂ

Nizâmî (A.ö.a.) Genceli Nizamî

N. 1319, 1376

Nizârî (A.ö.a.) Nizarî

N. 1353

Nüh (A.ö.a.) Hz. Nuh

N. 62

O

‘Osmân (A.ö.a.) Hz. Osman

‘O. 90

P

Pârsî (F.ö.a.) Farsça

p. -sin 177

Paşa Ahmet Paşa (d.830/1426 ?-ö.902/1496-97)

P. 1371

Pervîn (F.ö.a.) Ülker yıldızı

P. -i (hüşe-i P.) 140

R

Rab (A.ö.a.) Allah

R. (yâ R.) 44, 292, 1191, 1192, 1249

Resül (A.) Hz. Muhammed

r. 445

Resülullâh (A.) Hz. Muhammed

R. (yâ R.) 83

Rey (F.ö.a.) Eski İran'da bir şehir

R. 16, 815

Rezzâk (A.ö.a.) rızık veren, Allah

R. -idi 1176

Rûhu'l-emîn (A.) Cebrail

r. 64

Rûm (A.ö.a.) Anadolu

R. 1316, 1316

R. -da 1375
 R. -idi 1377, 1377
 R. -uñ 887

Rûmî (A.ö.a.) Anadolu; Rumî motifi
 R. 176
 R. ile 177
 R. -lerüñ 1369

Rüstem (F.ö.a.)
 R. 121
 R. -em 121
 R. -i Destân 906
 R. i Zâl 817

S

Sa'dî (A.ö.a.) Şeyh Sadî
 S. 1318

Şafâ (A.ö.a.) Mekke civarında bir yer
 Ş. -dur 182

Şâfi (A.ö.a.) Sâfi
 Ş. 1381, 1381

Sakar (A.) cehennem
 s. 400

Şâni' (A.) yapan, işleyen, yaradan (Allah)
 ş. -dür 1293
 ş. -isin 3

Sa'y (A.) Hac'da Safa ile Merve arasında koşma, yürüme.
 s. -ile 182

Şenâyî (A.ö.a.) Hoca Senâî
 Ş. 1317

Şiddik (A.) Hz. Ebubekir
 ş. 88

Sikender-âyine (F.) ayine-i İskender
 S. 918

Si-murğ (F.) anka kuşu
 s. 844
 s. -ı Kâf 53

s. -a 583

Sînâ (A.ö.a.) ibn-i Sînâ

s. -ya 1124

Süleymân (A.ö.a.) Hazret-i Süleyman

S. 10, 11, 1222

S. -ı 1361

S. -ı sühan 1361

Sürhâb (F.ö.a.) Sürhab

S.963

Ş

Şahruh (F.ö. a.) Timur'un torunu Şahruh Mirza

Ş. -ı 113

Şakîk (A.) Özel ad

ş. 1174

Şâm (F.ö.a.) Şam şehri

Ş. 16, 117, 421

Ş. -da 421

Şâmî (F.ö.a.) Şamî Asıl adı Mustafa. Şâmî mahlasını alması aslının Şamlı olmasından dolayıdır. Şamlıoğlu Mustafa Bey namıyla tanındı. Şâmî'nin doğumu, ailesi, eğitimi gibi bilgiler, kaynaklarda yer almaz. II. Bayezid devri sancak beylerindedir. Moton seferindeki (Ağustos 1500) bir başarısızlığından dolayı hapse atıldı. Kalenin tekrar alınması üzerine serbest kaldı ise de Sehî Bey'in ifadesine göre ölümü, ünlü bir yiğitken korkak ve başarısız bir kumandan olarak anılmaya üzülmelerinden kaynaklanmıştır. Kaynaklarda bu olaydan kısa bir süre sonra öldüğü belirtildiğine göre aynı yıl, yani 1500 senesi içinde veya bir kaç yıl sonra ölmüş olmalıdır. *Sicill-i Osmanî*'de III. Murad devrinde (1574-1595) öldüğü kayıtlı ise de bunun mümkün olmadığı açıktır. Kaldı ki Sehî Tezkiresi'nin yazıldığında 1538 yılında hayatta olmadığı da bellidir. (bkz. M. Fatih Köksal, "Şâmî" maddesi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü)

Ş. 1380

Şâbûr (F.ö.a.) Şapur; Şapur şehri

Ş. -idi (erkek adı) 815

Ş. -idi (Hüsrev-i mülk-i Rey ü Ş.) 815

- Şefî'a'l-müznibin** (A.) Günahkârların şefaathçisi (Hz. Muhammed)
ş. 86
- Şemî** (A.ö.a.) Prizrenli Şemî (?) d.?-? ö.1529-1530-936
Ş. 1386
- Şemsi** (A.) şair adı, Kara Şemsi olmalı Bursa d.?-?ö.1519-20-926
Ş. 1383
- Şeyh-i Câm** (A.) İran'ın Câm şehrinden olan şeyh.
ş. 629
- Şeyhî** (A.ö.a.) Şeyhî (d.?-?-ö.834 ?/1431 ?)
Ş. -dür 1375
- Şir-dil** (F.) arslan yürekli, cesur (Hz. Ali)
ş. 91
- Şirin** (F.ö.a.) Ferhad ile Şirin hikâyesinin kahramanı
Ş. 361, 582

T

- Tabârî** (A.ö.a.) Tabarî
T. -den 1103
- Tañrı** Tanrı
T. 1134
T. -dan 221
- Tâtâr** (F.) Tatar
T. (misk-i T.) 150
- Ṭâyif** (A.ö.a.) Tayif şehri
Ṭ. 793
Ṭ. -de 787
- Tâzi** (F.) Arapça
T. 159, 295
- Tecnisat** (A.ö.a.) Kâtibi'nin eseri
T. -ı 168
- Tübâ** (A.ö.a.) cennet ağacı
T. -ya 1228
- Tuĥfetü'l-uşşâk** (A.ö.a.) Atâ'nın eserinin adı
T. başlık
T. 275
- Turan** (F.ö.a.) Türk diyarı

ÜSKÜPLÜ ATÂ

T. 526

Türk Türk

T. -idi 888, 888

Türki Türkçe

T. -i 180

U

Ulvî (A.ö.a.) Şair Ulvî

U. 1378

Unşurî (A.ö.a.) Unsurî

U. 1342

Ü

Üsküb Üsküp

Ü. -sin 1310

ü. -îsin (?), 1310

V

Vahîdî (A.) Bir Osmanlı şairinin mahlası (?)

v. 1377

ve'd-đuhâ (A.) Duha suresi

v. 79

vel-leyl (A.) leyl suresi

l. 78

Y

Yemen (A.ö.a.) Yemen

Y. 849, 850, 852, 853

Yesev Yesev şehri

Y. -den 1309

Yüsuf (A.ö. a) Hz. Yusuf

Y. 581, 955

Y. -uñ 953

Z

Zābul (A.) İnan'da bir yer adı.

Z. -de 884

Zāhir (A.) şair adı

z. 1362

Zahir (A.) Şair adı

Ö. 1362

Zāl (F.ö.a.) Rüstem'in babası

Z. -a 817

Zemzem (A.) Kâbe civarındaki meşhur kuyu

z. -e 183

Zeng (F.ö.a.) Zeng

Z. -de 449

Zeng-bār (F.ö.a.) Sudan ülkesi

Z. 453

Zeyd (A.ö.a.) Hz. Muhammet'in evlâtlığı.

Z. 948

Zü'l-ķarneyn (A.ö.a.) Zülkarneyn

z. 747, 1067

